הלכה · משנה תורה · מפרשים · באורי מהר״י קורקוס והרדב״ז · ספר עבודה

באורי מהר"י קורקוס והרדב"ז על משנה תורה, הלכות ביאת מקדש

רבנו דוד אבן אבי זמרא [הרדב"ז], רבנו יוסף [מהר"י] קורקוס

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

באורי מהר"י קורקוס והרדב"ז על משנה תורה, הלכות ביאת מקדש

רבנו דוד אבן אבי זמרא [הרדב"ז], רבנו יוסף [מהר"י] קורקוס

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/באורי-מהרי-קורקוס-והרדבז-על-משנה-תורה-הלכות-ביאת-מקדש/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
הלכה א 5
פרק ד 6
הלכה א 6
הלכה ב 8
הלכה ג 9
הלכה ד 10
הלכה ו 14
הלכה ז 15
הלכה ח 15
הלכה ט 18
הלכה י 19
הלכה יא 21
הלכה יב 22
הלכה יג 23
הלכה יד 24
הלכה טו 25
הלכה טז 25
הלכה יז 25
פרק ז 27
הלכה א 27
הלכה ב 28
הלכה ג 28
הלכה ד 32
הלכה ה 33
הלכה ו 37
הלכה ז 38
הלכה ח 40
הלכה ט 45
הלכה י 46
הלכה יא 50
הלכה יב 50
הלכה יג 52
פרק ח 52
הלכה א 52
הלכה ב 54
הלכה ג 55
הלכה ד 55
הלכה ה 57
הלכה ו 58
הלכה ז 60
הלכה ח 61
הלכה ט 61
הלכה י 62
הלכה יא 62
הלכה יב 63
הלכה יג 64
הלכה יד 67
הלכה טו 68
הלכה טז 69
הלכה יז 70
פרק ט 70
הלכה א 70
הלכה ב 71
הלכה ג 72
הלכה ד 72
הלכה ה 74
הלכה ו 75
הלכה ז 76
הלכה ח 76
הלכה ט 76
הלכה י 77

הלכה יא 77
הלכה יב 79
הלכה יג 80
הלכה יד 81
הלכה טו 82

פרק א

הלכה א

כתב הרר"ד ן' זמרא ז"ל ראיתי לכתוב לך כוונת רבינו ז"ל בסידור הפרקים

פרק ראשון - סידור תחלה שתויי יין לפי שיש בו חיוב מיתה ופסול עבודה וחייב בכניסה. וחייב בעבודה והוא מצוי ותדיר וכולל לענין איסור הוראה. והוא מלמד לפרועי ראש וקרועי בגדים [1] שהקשו לשתויי יין אעפ"י שאין מחללין עבודה:

פרק שני - סדר המקומות שאסורים הכהנים ליכנס לשם אעפ"י שהם טהורים ובלתי שכורים ולא פרועי ראש ולא קרועי בגדים. וכלל ג"כ שכמו שאסור ליכנס אסור לצאת מן המקדש בשעת עבודה:

פרק שלישי - סמוך לו סדר דיני הטמאים שיש בהם איסור כניסה וחלול עבודה וחייב כרת על הכניסה ומיתה על העבודה והקדים איסור כניסה שהיא קודמת לעבודה וגם שהיא כוללת לכהנים ולזרים:

פרק רביעי - סדר איסור הטמא בעבודה לפי שאין נוהג אלא בכהנים דוקא. דישראל שעבד בטומאה אינו חייב על העבודה [2] אלא משום זרות:

פרק חמישי - סדר הדברים הנוהגים בכהנים שהוא הרחיצה ושיש בה חיוב מיתה ופסול עבודה אבל אין בה איסור כניסה אלא להיכל: [3]

פרק ששי - סדר דיני המומין שאין פוסלים בזרים אלא בכהנים ויש בהם פסול עבודה ויש בהם מלקות ולא מיתה. ואעפ"י שהוא אסור להכנס מן המזבח ולפנים. מ"מ קולי טפי משלא רחוץ. דאם עבד אינו במיתה אלא בלאו גרידא:

פרק שביעי - כלל בו המומין הפוסלין את העבודה ואם עבד לוקה:

פרק שמיני - כלל בו המומין שפוסלים את האדם ולוקה. אין פוסלים את העבודה:

פרק תשיעי - כלל בו עניני עבודת הזר. ואעפ"י שהוא במיתה ופסול עבודה, מ"מ אינו חייב על העבודה. לא משום שכור ולא משום שאינו רחוץ ידים ורגלים ולא משום קרועי בגדים ולא משום פרועי ראש ולא משום מחוסר בגדים ולא משום מרובה בגדים ולא על

[1] מלשון הרמב"ם בפנים כתב פ"א הלכה ח' משמע קצת דרק פרועי ראש דבמיתה ילפינן משתויי יין. אבל קרועי בגדים ילפינן מגופיה דקרא דכתיב ולא תמותו וכמ"ש הרמב"ם בהלכה י"ד יעו"ש היטב. אמנם י"ל למ"ש הרדב"ז בתשובה בח"ה סי' צ"א דאי לא דילפינן משתויי יין היה אפשר לומר דגופיה דקרא ולא תמותו מיירי רק בכ"ג יעו"ש א"כ אחר דילפינן משתויי יין לפרועי ראש דהוא בכל הכהנים. שוב שפיר מביא אח"כ בהלכה י"ד בקרועי בגדים גופיה דקרא ולא תמותו, עכ"פ עיקר הוא דילפינן משתויי יין.

[2] כ"מ ברמב"ם בפ"ט הי"א וכמ"ש הכס"מ שם וכ"ה בתוס' יבמות ל"ב ע"ב ד"ה בע"מ.

[3] כ"ה ברמב"ם פ"ז מבהב"ח הכ"א. וע' תוס' סנהדרין פ"ג ע"א ד"ה ולא וברי"ש ספ"ק דכלים.

הכניסה [4] שכל לאוין הללו לא נאמרו אלא לכהנים ולפיכך איחר אותו:

פרק ד

הלכה א

טמא שעבד כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל בפ"ב דזבחים [5] נתבאר דקרא דכתיב וינזרו מקדשי בני ישראל בטמא ששימש מיירי. גם בפ' ב"ש [6] ודוכתי טובא. ושם נתבאר דאין חילק בין טמא מת לטמא שרץ ולכך סתם רבינו. ודין המיתה נתבאר בסנהדרין פ' הנשרפין [7] וגם הפסוק שלמד ממנו רבינו הוזכר שם:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' לכאורה משמע דוקא במקדש הוא דאיכא מיתה, אבל טמא ששימש בבמה אין בו מיתה. והא ודאי ליתא דהא מקראי משמע דחיובו הוא משום שחילל קדשי בני ישראל ומה לי במקדש ומה לי בבמה [8] כיון שהם קדשי השם אין להקריבם בטומאה. וכן נראה מדברי הראב"ד ז"ל [9] שכתב כיון שטבול יום שנכנס למקדש בכרת, היכא משכחת לה טבול יום ששימש במיתה והא איכא נמי כרת בשביל ביאת מקדש. ואינו מוצא אותו אלא בבמה. א"נ שעשה בית יד ארוכה לצנורא והפך אברים מבחוץ. הרי כתב בהדיא דבבמה ליכא משום ביאה ואיכא משום טמא ששימש [10] וש"מ נמי מה שכתבתי בתחלת הלכות שתויי יין ששימש אעפ"י שלא נכנס חייב. [11] דומיא דטמא ששימש ולא נכנס. ומ"ש הרב ז"ל במקדש לאו דוקא. ובמשנה אינו. אלא כהן ששימש בטומאה כו'. ואפשר דנקיט במקדש משום דבעי למתני עלה אחיו הכהנים מוציאים אותו לחוץ ופוצעין את מוחו דהיינו מוציאין אותו חוץ למקדש שלא לטמא את המקדש. והתוס' ז"ל תרצו קו' הראב"ד ז"ל בפ' ידיעות הטומאה [12] דאיכא נפקותא

[4] ע' בזה במל"מ פ"ט הט"ו ובמנ"ח מצוה קפ"ד. וברש"ש ספ"ק דכלים.
[5] ט"ו ע"ב י"ז ע"ב.
[6] שם בזבחים מ"ה ע"ב.
[7] פ"ג ע"ב.
[8] צ"ע שלא הביא מ"ש הרמב"ם בפה"מ ס"פ בתרא דזבחים וז"ל ומה שאמר הטמא ענינו שאין מקריב טמא כו' לפי שזר הוא כשר בבמה קטנה כו' וכ"פ הגמ'. וכ"פ הרע"ב שם. וע"ע תויו"ט ובתוס' רע"א שם בשם ברכת הזבח דכוונת הרמב"ם לזבחים ט"ז ע"א מה להצד השוה שבהן שכן לא הותרו בבמה וכ"ה בתוס' שם כ"ח ע"ב ד"ה מסתברא. וע' תוס' יבמות ל"ב ע"ב ד"ה בע"מ שכתבו דזר לא מוזהר על שימוש בטומאה וכבר העירו בזה, ואכמ"ל.
[9] לקמן ה"ד.
[10] ע' מל"מ פ"א מק"פ ה"ג שכתב דיש לדחות ולומר דהראב"ד בבמה גדולה איירי יעו"ש. אמנם בס' הר המוריה פ"א מבהב"ח תמה ע"ז דע"כ הראב"ד מיירי בבמה קטנה. דהא בבמה גדולה טמא שנכנס לפנים מן הקלעים חייב כרת גם בלא שימש יעוש"ה.
[11] ע' רמב"ן עה"ת פ' שמיני י' ט' גבי שתויי יין שכתב דאין החיוב הזה במקריב בבמה. כי האזהרה לכהנים בעבודתם ואין כהן מקריב בבמה יעו"ש ונראה דדייק כן מדכתיב בבואכם כו'.
[12] שבועות י"ז ע"א ד"ה אי.

בין כרת למיתה בידי"ש שכתבו על הא דאמרי' אי דשהה בר כרת הוא הק' ר"ת מה בכך כו' מ"מ איכא נפקותא טובא דהא קי"ל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן ואם בטל כרת נשאר עליו מיתה [13] כלומר ועדיין נשאר עליו חיוב מלקות אחר משום ביאה. ועוד נפ"מ דמיתה כגון שהזיד בשימש טומאה ושגג בטומאת מקדש ע"כ. ואע"ג דאמרי' חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כרתותן, ה"ה לחיוב מיתה בידי"ש, [14] ואפשר דלרבותא נקיט חייבי כריתות דחמירו דאמרי הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב: [15]

וכל לאו כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש במשנה [16] לא היו מביאין אותו לב"ד אלא אחיו הכהנים מוציאין אותו חוץ לעזרה ופוצעין את מוחו בגזירים דהיינו עצים. והק' הר"ן ז"ל שאיך יהי' דמו של זה מסור ביד אחיו הכהנים להרוג בידים מי שאינו מחויב מיתת ב"ד ומנין להם כן. ותירץ שאפשר שהוא הלכה למשה מסיני דומיא דגונב את הקסוה ומקלל בקוסם ובועל ארמית השנויים גם שם במשנה ונדחק מאד בפי' הסוגיא. ולשון רבינו שכתב אין מוחין עליהם בכך, נראה שאינה הלכה למשה מסיני, גם לא מצינו שהוזכר בזה הלמ"מ. ועוד תירץ דאפשר שהוראת שעה היתה דב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין. [17] וקשה עלי זה דלקבוע לדורות אין זה נקרא הוראת שעה. [18] ועוד דב"ד ניחא, אבל לתת חרב בידם של אחיו הכהנים להרוג ובמיתה מנוולת כזו מנין לנו. ובגמ' נראה דאפי' אם לא הי' בדבר מיתה אלא לאו לחוד, לא קשה כולי האי איך הי' ממיתין אותו. ולמ"ד דמיתה איכא ניחא לי' שפיר כיון דחייב מיתה לשמים שיוכלו אחיו הכהנים להרוג אותו חוץ לעזרה דגברא קטילא קטלי וצ"ע. וכתב רבינו מוציאים אותו לחוץ, ואילו במשנה אמרו מוציאין אותו חוץ לעזרה. [19] כ"כ הר"ן ז"ל דלאו דוקא חוץ לעזרה שאף חוץ לחיל והר הבית היו צריכים להוציאו כדתנן במס' כלים, ולכך כ' רבינו לחוץ סתם דמשמע

[13] הרדב"ז לשיטתו שכתב בפ"ו מתרומות ה"ו שגם במיתה בידי"ש אם לקו נפטרו מידי מיתתן לכך הוצרך לפרש כוונת התוס' דלא נפטר במלקות אחת וכוון לזה בס' ט"ת בשבועות שם. ובס' הר המוריה כתב דלהרמב"ם דלוקין על מיתה בידי"ש ל"ש תי' התוס' יעו"ש. וז"א כנ"ל.

[14] י) ע' ברמב"ם בפה"מ פ"ט דסנהדרין. וע' ברמב"ן עה"ת פ' אחרי ח"י כ"ט שכתב דהיכא דלא כתיב רק ונכרת האיש ההוא וגו' ולא כתיב הנפש, אינו בהכרת לעוה"ב. וע' בכס"מ לקמן ה"ד שכתב די"ל דמיתה בידי"ש חמור מכרת והמל"מ תמה ע"ז. ובדברי רמב"ן יש לחלק ואכמ"ל.

[15] יא) שם סנהדרין פ"א ע"ב.

[16] יב) כ"ה ביבמות צ' ע"ב.

[17] יג) ע' רדב"ז כאן ובשו"ת ח"ב סי' תרל"א בזה.

[18] יד) כ"כ התוס' זבחים ל"ב ע"א הובא במל"מ כאן. וכתב שם המל"מ דכ"ה כוונת הרמב"ם מה דלא נקיט חוץ לעזרה יעו"ש. אמנם בתוס' יבמות ז' ע"ב ד"ה וראה כתבו בשם ר"ת דמוציאין אותו רק מעזרת ישראל ולא מעזרת נשים. משום דבנטמא בפנים לא גזרו יעו"ש. וע' ברמב"ם פי"ח מסנהדרין ה"ו דשם נקיט חוץ לעזרה. וא"כ מה שדייקו המהר"י קורקוס והמל"מ מלשון הרמב"ם כאן צ"ע.

[19] טו) כ"כ התיו"ט הובא במל"מ.

חוץ לכל המקדש. עוד תריץ הר"ן ז"ל דאפשר דההיא דכלים מעלות דרבנן בעלמא והכא אוקמוה אדינא דאורייתא. טו) ודעת רבינו נראה כתירץ הראשון כאשר כתבתי:

הלכה ב

אחיו הכהנים כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל משנה היא בפ' הנשרפין.[21] ואני נשאלתי עליה[20] דאיכא כמה גמגומים עלה, חדא כיון שאינו חייב מיתה בידי אדם, היכי קטלינן לי' בידים. ותו דמשמע שהיו הורגין אותו בחיל. והחיל מקודש שאין טמא מת נכנס לשם וכ"ש המת עצמו. ותו מ"ש מזר ששימש דקי"ל שהוא במיתה בידי"ש[22] דמחד קרא נפקי. ותו אמאי ממיתין אותו מיתה מנוולת כזו שאינה דומה לאחת מד' מיתות ב"ד. כ"ז שאל השואל. וראיתי שכתב הר"ן ז"ל בחידושיו שהוא הלמ"מ דומיא דקנאים פוגעים בו. וא"כ הקושיות מתורצות שכך נאמרה הלכה. אבל הסוגייא אינה מתיישבת לפי שיטה זו, והוא ז"ל דחק עצמו לתרץ. וכבר הארכתי הרבה באותה תשובה והוכחתי שאין זה דעת הרב ז"ל. חדא דלא פי' שהוא הלמ"מ כמו בשאר מקומות. ותו דאי הוי הלמ"מ תבוא עליהם ברכה שהם מקיימין ההלכה[23] והיכי תיסק אדעתן לומר שימחו בידם עד שהוצרך לומר אין ממחין בידם. ותו מאי האי דקאמר לא היו מביאין אותו לב"ד. ואי הלכה הוא פשיטא שלא היו צריכין להביא אותו לב"ד. הלכך העליתי שם דתקנת רבנן הוא כענין שאמרו ב"ד מכין ועונשין שלא מן הדין כיון דסוף סוף חייב מיתה בידי"ש[24] והכהנים הפקרו עצמן לכך אם ישמשו בטומאה אבל לא לזר ששימש. ומה שהיו ממיתן אותו בחיל אפשר דחוץ לעזרה דתנן לאו דוקא אלא חוץ לחיל. והנכון אצלי דטמא במת בחיל אינו אלא מדרבנן ובכה"ג לא גזרו דמצוה קא עבדי.[25] וכהנים נהגו סילסול בעצמן

[20] שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרל"א.

[21] סנהדרין פ"א ע"ב.

[22] ע' תוס' יומא ה' ע"ב ד"ה להביא. בשם התוספתא דגם שלא רחוץ ידים ורגלים מפצעין מוחו בגזירין. וכ"ה בתוס' סנהדרין פ"ג ע"א ד"ה ולא. וע"ע מנחות ק"ט ע"ב דאחיו הכהנים רצו להרוג את חוניו מפני שהיה מחוסר בגדים. ובס' צ"פ בירור הלכות כ"ח ע"ב. מביא ע"ז מספרי פ' קרח פ' קט"ז עה"כ ואתה ובניך תשמרו את עון כהונתכם. זה עון דבר המסור לכהונה כו' או זה עון דבר המסור לב"ד. כשהוא אומר ואתה ובניך כו' הא מה ת"ל תשאו את עון כהונתכם זה עון דבר המסור לכהונה יעו"ש. ואפ"ל דזה דוקא עון כהונה כלומר עון כהנים, אז יש להם רשות לענוש בלא ב"ד, אבל לא עון זר ששימש ומיושב קו' הרדב"ז. וע' בס' מעשה רקח כאן דנראה דאשתמיט לי' דברי התוס' יומא בשם התוספתא. וכ"ה בר"ש ספ"ק דכלים.

[23] כלשון הרמב"ם פי"ב מאיסורי ביאה ה"ד כל הבועל כו' אם פגעו בו קנאים והרגוהו הרי אלו משובחין וזריזין ודבר זה הלל"מ כו' יעו"ש.

[24] כוונתו ליישב מה שהקשה ע"ז המהר"י קורקוס דלקבוע לדורות לא נקרא הוראת שעה. אמנם כיון דסו"ס מחויב מיתה בידי"ש יש בכחם לתקן וכמ"ש שם בתשובה באריכות.

[25] ע' מל"מ פ"א מרוצח הט"ו בשם רבינו ירוחם הטעם דאם נהפך הבועל והרג להקנאי אינו נהרג דהקנאי הוי רודף כי אינו מצוה להרגו אלא רשות בעלמא יעו"ש. א"כ גם טמא ששימש גם אם הוא בדין קנאים פוגעים אינו מצוה רק רשות.

שלא להמתין עד אשר ימצאו חרב או סכין, אלא היו פוצעין את מוחו בגזירין של עצים, ואפילו לפי הטעם שכתבתי דתקנתא דרבנן הוא, אם יצא מן העזרה אין פוצעין את מוחו. דדומיא דקנאים פוגעים בו תקנוהו. והיינו דקתני מוציאין אותו מן העזרה. וא"ת א"כ אם עבד ופירש אפילו שהוא עדיין בעזרה למה הי' ממיתין אותו. ונ"ל משום דאכתי איכא עליו חיוב כרת משום טמא שנכנס למקדש ואע"ג דטמא שנכנס למקדש אין פוצעין את מוחו. שאני טמא זה שעבד דאית בי' תרתי, אעפ"י שפירש פוצעין את מוחו. ומ"מ אם יצא חוץ לעזרה לא היו פוצעין את מוחו, אלא מביאין אותו לב"ד ומלקין אותו שלא יהי' זה חמור מהך דקנאים פוגעים בו דקי"ל אם פירש אין פוגעים בו. וכבר הארכתי הרבה באותה תשובה. ועתה נתחדש לי ספק אחד אם שימש בטומאה בשבת היו מחללין את השבת ופוצעין את מוחו או לא. ובשלמא לדעת הר"ן ז"ל דאמר שהוא הלכה, אפשר דכך נאמרה הלכה שיפצעו את מוחו ואפילו בשבת [26] אבל לדידן מאי. ומסתברא לי שלא היו מחללין עליו את השבת אלא חובשין אותו באחת מן הלשכות [28] עד מוצאי שבת [27] ופוצעין את מוחו ואפילו לפי שיטת הר"ן ז"ל:

הלכה ג

והאיך אפשר כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ"ב דשבועות [29] אלא הא דקי"ל טמא ששימש במיתה היכי משכחת לה, אי דשהה בר כרת הוא כו'. הכל שם כדברי רבינו. ופי' צנורא מזלג. והקשו בתוס' ומאי ק"ל אי דשהה בר כרת הוא, דהא א"נ הוי בר כרת נפ"מ דאיכא נמי מיתה משום שימש, ואם לקה ונפטר מן הכרת שמחמת שהייה, עדיין חייב מיתה משום עבודה. ולא תירצו דבר. ורבינו ז"ל נראה שמפרש כדברי רש"י ז"ל שכתב היכי משכחת לה מיתה בלא כרת, פי' דלא קשיא לי' אלא דבעי לאשכוחי שיתחייב מיתה לחודה, שנראה לו דוחק שלא ימצא מיתה בלא כרת. ואה"נ ודאי דאי לא הוי משכח לה, הוי אמר דלמא כדכתיבנא, אלא דבעי למידע או משכחת לה ומשני דשפיר משכחת לה וגם רצה להודיעהו לפי דרכו דקרובי בשילא מילתא הוא. ושיהיה זה במשנה. וזהו

[26] ע' מל"מ פכ"ב משבת ה"ז נסתפק בהא דקי"ל ברודף אחר חבירו להרגו דניתן להצילו בנפשו אף בשבת. אם גם ברודף אחר הערוה ניתן להצילו אף בשבת משום די"ל דרק רודף להרוג הותר שבת משום פק"נ. אבל להציל מן עבירה לא הותר לחלל שבת. ומביא שם בשם הרי"ף דגם בשבת הותר. ולדעת התוס' הניח צ"ע. והנה שם נוגע הדבר עכ"פ להציל מעבירה קודם שנעשית וגם יש בזה מצוה מה"ת אבל כאן שכבר נעשית העבירה או בשעת מעשה ואינו מדין הצלה מעבירה רק דין עונש. וא"כ הא קי"ל אין רציחה דוחה שבת אף במיתת ב"ד וכ"ש בדין קנאים פוגעים שאינו אלא רשות, וצ"ע.

[27] ע' בטור או"ח סי' רס"ג בב"י שם בשם שו"ת רב שרירא גאון דמי שעבר עבירה בשבת אין מכניסין אותו לבית הסוהר בשבת ויו"ט משום דבני מילי דינא אינון ואין דנין בשבת ויו"ט יעו"ש. ובשו"ת שבות יעקב ח"א סי' י"ד ומג"א סי' של"ט.

[28] באותן לשכות שאין חייבין עליהם משום טומאה ע' זבחים נ"ו ע"א.

[29] שבועות י"ז ע"א.

שכתב רבינו והאיך אפשר כו' אלא מיתה בידי"ש בלבד. א"נ דלישנא דואלו שבמיתה ק"ל דמשמע שאפשר שיהיה טמא שעבד לבדו ושלא הי' בהם אלא מיתה לחודה ואינך נמי הכי נינהו ולא הוי לי' למיכלל הא בהדייהו כיון דאיכא נמי כרת וחמור מן המיתה ואפשר שגם זה דעת רבינו. והרמב"ן ז"ל כתב דחדא מתרי תלת טעמי נקיט דהא הוי אפשר לאוקומי כגון ששגג בכניסה והזיד בעבודה. וכ"כ הר"ן ז"ל ועוד יש טעמים אחרים ויתבארו בסמוך:

והרר"ד ן' זמרא כ' כבר בארנו למעלה מאי נ"מ שיש בין חיוב כרת לחיוב מיתה בידי"ש: **כגון שנטמא בעזרה כו'**. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל הכי איתא בהדיא בפ"ב דשבועות וה"ה דהוי מצי לאשכוחי כגון שנטמא בחוץ ועשה בית יד ארוכה לצנורא ולא נכנס בפנים והפך בו אבר על האש, אלא משום דלא משכחת לה כולי האי. אבל גבי טבו"י שנטמא בחוץ הוצרך הראב"ד ז"ל לטעמי' כגון שעשה בית יד ארוכא לצנורא. די"ל כגון שעמד טבו"י בעזרת נשים סמוך לעזרת ישראל שאז אין בינו לבין המזבח אלא כ"ב אמה עזרת ישראל ועזרת כהנים. ואפשר לעשות בית יד ארוכה כשיעור זה וטבול יום בעז"נ אינו אלא מדרבנן. אבל אם אתה אומר שהי' עומד חוץ לעז"נ מהנמנע הוא לעשות בית יד ארוכה קנ"ז אמה שיש בין תחלת עז"נ למזבח. [30] ושיוכל להפך באברים שעל המזבח. וז"ב:

כז) יפלא שלא הביא מ"ש התוס' בזה בזבחים ל"א ע"ב ד"ה ובטמאים וחולין ב' ע"ב ד"ה שמא.

הלכה ד

וכן טמא כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש פ"ב דזבחים [31] מנין לטבול יום שאם עבד חילל שנאמר ולא יחללו אם אינו ענין לטמא תנהי ענין לטבו"י. ובתוס' הקשו ותיפק לי' משום דכתיב ובא השמש וטהור מכלל דקודם ביאת השמש הוא טמא כדדריש במחו"כ מוטהרה. ותירצו דגבי טבול יום איכא לפרושי מאי וטהר טהר יומא. ועוד הקשו מדוכתי טובא ותירצו אותם. ושאלו עוד בגמ' מנ"ל דבמיתה ותירצו דכתיב ולא יחללו גו' ויליף חלול חלול מתרומה דכתיב בה ומתו בו כי יחללוהו. והוזכר כ"ז בפ' אלו הן הנשרפין [32] ותפס רבינו פסוק דוטהר [33] דקושטא דמלתא הכי הוא דוטהר טהר גברא והוא הכרח לומר אם אינו ענין ולהיותה דרשא היותר פשוטה ונאמרה גבי מחו"כ. כ"כ רבינו כדרכו

[30] כו) שם.
[31] י"ז ע"א.
[32] סנהדרין פ"ג ע"ב.
[33] וכ"פ הרמב"ם בפה"מ בזבחים שם.

בכ"מ. ובהשגות א"א כיון דטבול יום וכו'. והנה לפ"מ שנתבאר בסמוך גבי טמא ששימש אפי' אי לא משכחת לה לק"מ דהא נפ"מ טובא כדברי התוס'. והתם לאשמעינן דין קרובי בשולא בעי. ומ"מ המציאות שנתן הר"א ז"ל שעשה בית יד ארוכה הוא דחק וקשה הדבר שיעשה הבית יד כ"כ ארוכה שתגיע מחוץ לכל מחנה שכינה עד המזבח כי לדעתו בכל מחנה שכינה חייב כרת הטבול יום כאשר נתבאר בפ"ב והיתה צריכה שתהי' גסה כפי האורך שלא תכפיל ואיך יוכל לנענע אותו, כ"ש כי היו שם מעלות כי לא היו שוה ובודאי מילתא דלא שכיחא הוא. אם לא שידבר שהכנס אותה דרך חור או דרך גג. גם מה שהעמיד בבמה דוחק לומר כן. דכלהו אינך דמיתני התם במקדש מיירי. ואם טבול יום לא מיירי אלא בבמה איבעי' לי' לפרושי. ואיני יודע למה לא העמידה בנכנס דרך גגין [34] דפטור משום ביאה כאשר נתבאר שאינה נקראת ביאה אלא כשנכנס דרך הפתח וניחא שפיר טפי. עוד משכחת לה דנכנס במגדל הפורח באויר והפך בצנורא דמשום ביאה לא מחייב וחייב משום עבודה. א"נ בשגג בביאה והזיד בעבודה דמשום ביאה לא מחייב כו' וכדברי הרמב"ן והר"ן ז"ל דבסמוך. ולא ידעתי למה כתב שאינו מוצא אותו אלא בהנהו שנויי דחיקי והניח הני שנויי רויחי:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' אם הוא טבול יום שאינו מחוסר כפורים אחר שהעריב שמשו מותר לעבוד לכתחילה מהעבודות הנעשות בלילה כגון הקטרת אימורין וכיוצא בה. כאשר ביאר ז"ל במקומו. ואם הוא טבו"י שמחוסר כפורים עבודתו פסולה כמבואר בסמוך. ואיכא למידק בדברי הרב ז"ל מ"ט לא קאמר חלל עבודתו כדנקט בריש פרקא וכלישנא דקרא דכתיב ולא יחללו. וי"ל משום דאמרינן בגמ' פ' אלו הן הנשרפין [35] טבו"י ששימש מנ"ל דתניא ר' סימאי אומר רמז לטבו"י שאם עבד חלל מנין ת"ל קדושים יהיו וגו' ולא יחללו אם אינו ענין לטמא ששימש דנפ"ל מוינזרו תנהו ענין לטבו"י ששימש, הא קמן דטמא ששימש חמור מטבול יום ששימש שזה טבל וטהר קצת. וזה לא טבל כלל. ומש"ה אי לא הוי קרא יתירא לא הוי אמרי' דטבו"י פסול עבודה. והיינו דקאמר ר' סימאי רמז לטבו"י כו'. ולפיכך גבי טמא נקיט לשון חילל מלשון וחללת את שם גו'. אבל גבי טבו"י ומחו"כ נקיט לשון עבודתו פסולה [36] דלא חמיר כולי האי אע"ג דטבו"י ג"כ במיתה ועבודת שניהם פסולה:

[34] כ"כ גם המאירי סנהדרין פ"ב ע"א. ובמל"מ לעיל פ"ג ה"ט האריך בזה והניח בצ"ע.
[35] סנהדרין פ"ג ע"ב.
[36] לפנינו הגירסא ברמב"ם אבל מחו"כ שעבד כו' וחלל כו'.
[37] ט"ו ע"ב י"ז ע"א.

אבל מחוסר כפורים כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ"ב דזבחים [37] תנן במתני' דמיחל עבודה, ומיתה לא הוזכרה שם כאשר הוזכרה גבי טבו"י וכאשר כתבתי בסמוך. ובהשגות א"א והא דאמרי' במכות כו'. וכבר כתבתי בכיו"ב פ"ג והכרעתי דעת רבינו שפוסק כמ"ד לאו כזב דמי. [38] ולשון טהרה האמור ביולדות לאו למימרא דעד השתא טמאה היא אלא שעד השתא לא נגמרה טהרתו [40] שהרי פוסל עבודה. וכבר דקדק רבינו כן פ"ג [39] וגם כאן. וכ"כ בתוס' [41] דמהא ליכא למשמע מידי, אלא דתלמודא סמוך אדרשא דעוד טומאתו בו לרבות מחו"כ. ומ"מ תוספתא שכתב הר"א ז"ל הובאה פ' הנשרפין [42] ואמרי' בה בפירש דמחו"כ ששימש במיתה ואמרו עלה מנין שבמיתה שנאמר וטהרה מכלל שעדיין היא טמאה ואמר מר טמא ששימש חייב מיתה. ואעפ"י שבתוס' [43] הקשו על לימוד זה דהא טמא יליף חלול חלול מתרומה וא"כ נימא כל דפסול לתרומה הוא דהוי במיתה וכאשר דרשו פ"ב דזבחים דיליף חלול חלול דפסול בתרומה כו' כבר תירצו דכיון דמחיל עבודה כדיליף מוינזרו כל דאיקרי טמא סברא הוא כו' וע"כ צריכים אנו לומר שסמך רבינו על משנה דכלים [44] דאתיא כמ"ד מחו"כ דזב לאו כזב דמי וכאשר כתב ר"ש ז"ל ומכריע לה דמתני' דהתם לא אסרה מחו"כ אלא בעזרת ישראל וגם כתב שגם מימרא דרבי יוחנן דפ"ק דיבמות [45] שאמרו ויעמוד יהושפט בחצר החדשה ואמרו מאי חדשה שחדשו בה דברים ואמרו טבו"י אל יכנס למחנה לויה אתיא כמ"ד לאו כזב דמי והובאה גם בפ' כל הפסולים, [47] ופ' האשה [46] וגם בתוס' כתבו דמתני' דכלים ומימרא דר' יוחנן לאו כזב דמי סברי. וע"ז סמך רבינו לדחות אותה ברייתא דאלו שבמיתה דסתם מתני' מתניא גבי הלכתא פסיקתא. עוד כתבו בתוס' פ"ק דיבמות [48] דהא דמסיק בזבחים דלכ"ע טבו"י דזב כזב דמי וגם הא דאית לי' לרבא בפ"ב דכריתות [49] דמחו"כ דזב כזב דמי היינו לענין פסח הבא בטומאה דאהכי מייתי לדרבא התם. אבל לענין ביאת מקדש לכ"ע לאו כזב דמי

[38] הביא דבריו הכס"מ לעיל פ"ג ה"ט. וע"ע בכס"מ פי"ט מסנהדרין ה"ב בשם מהר"י קורקוס. וע' בהר המוריה לעיל פ"ג אות י"ד כ"ד ביאר רחב בזה.
[39] ה"ט.
[40] וכ"כ בשו"ת הרדב"ז ח"ה אלף תע"ט יעו"ש היטב.
[41] שם בזבחים י"ז ע"א ד"ה טבול יום.
[42] שם סנהדרין פ"ג ע"ב.
[43] שם בסנהדרין ד"ה ויליף וכ"כ שם בזבחים ד"ה דגמר.
[44] ספ"ק.
[45] ז' ע"ב.
[46] פסחים צ"ב ע"א.
[47] זבחים ל"ב ע"ב.
[48] שם ד"ה רב יוחנן.
[49] י' ע"א.

דכתיב בי' אשר יטמא ולא יתחטא דמשמע דלא קפיד אלא אמחוסר חיטוי ולא אמחו"כ. והיינו ההוא דפ' ג' מינים [51] דהא רבא אית לי' בפ' האשה [50] ההיא דר' יוחנן וא"כ קשיא דידי' אדידי', אלא ודאי דמודה הוא לביאת מקדש דלאו כזב דמי. והרי זה ראי' והכרח לשיטת רבינו. והשתא דאתינן להכי אפשר לתרץ גם דרשא דעוד טומאתו בו לרבות מחו"כ דאיצטרך לפסח הבא בטומאה שלא יאכלו ממנו זבין וזבות ונדות ויולדות והרי זה נכון. עוד מצאתי און לו ראי' גמורה לשיטת רבינו בפסחים בפ' כל שעה [52] אר"ש אף אנן נמי תנינא טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו [53] אוכל בקדשים, ואילו העריב שמשו בתרומה אין בקדשים לא ואמאי טהור הוא, אלא מעלה בעלמא. הרי דמחו"כ מקשה להדיא טהור הוא ומסיק שם שאסור בקדשים אינו אלא מעלה [55] וכאשר נתבאר דקדש ומקדש אחד הן. הרי מבואר דמחו"כ לאו כזב דמי [54] ומעתה ההיא דבהונות מצורע שהקשה ממנה שאמרו בה עשה שיש בו כרת הוא, אפי' אם לא היינו יכולים לתרצה ל"ק כיון שיש כל אלו הראיות. ומ"מ ל"ק להא דההיא בטבו"י מיירי ועל מה שאמרו שם וראה קרי בו ביום וטבל קאי [56] וכ"כ רש"י ז"ל עשה שי"ב כרת דטבו"י ע"כ. כ"ש כיון שעיקרו יש בו כרת חמור הוא. ומ"מ דברי ר"ש ז"ל ברורים בגמ' והוא דעת רבינו וכבר כתבתי בזה גם בפ"ג. ובכך עלה פסק רבינו מוכרח ממשנה ובריית'א ודברי האמוראים וסוגיא דגמ' ודברי תוס' ור"ש ז"ל ותו לא מידי אלא שבפי"ח מהלכות פסולי המוקדשים מחייב רבינו מלקות במחו"כ שאכל קדש. ולפ"מ שכתבתי הי' ראוי לפטור [57] ושם יתבאר בע"ה:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' כבר פירשתי למעלה דעת הרב ז"ל דס"ל כמ"ד מחו"כ דזב וה"ה לשאר מחוסרי כפרה לאו כזב דמי וגדולה מזו איכא למ"ד דבטבו"י דזב לאו כזב דמי ולא קי"ל הכי. בוא וראה דרכו של רבינו ז"ל [58] דלגבי טבו"י שעדיין לא טהור פסק כזב

[50] שם בפסחים.
[51] נזיר מ"ה ע"א.
[52] ל"ה ע"א.
[53] כ"ה ביבמות ע"ד ע"ב. אבל בפסחים שם בגירסא שלפנינו לא הובא זה.
[54] ע' תוס' פסחים י"ט ע"א ד"ה אלמא, דהוא מעלה מדאורייתא וכ"כ בזבחים ל"ו ע"א יעו"ש. ובמל"מ פ"ו מאיסורי מזבח ה"ח וע"ע בהר המוריה לעיל פ"ג אות י"ד בזה.
[55] ע' מל"מ פי"ח מפסהמ"ק הי"ד התעורר בזה.
[56] בס' הר המוריה כוון בזה ונדחק בכוונת הראב"ד שהוכיח מדמתרץ עולא הואיל והותר לצרעתו הותר לקריו יעו"ש. והא בצרעת הוא רק מחו"כ ואינו בכרת לדעת הרמב"ם, אבל בקריו דהוא טבול חייב. והא ל"ש הואיל מקילתא לחמורתא. וע"כ שמעינן דגם מחו"כ חייב יעו"ש. ובטו"א מגילה ג' ע"ב.
[57] ע' כס"מ לעיל פ"ג ה"ט שהביא דבריו. ומצאתי שבס' חזון נחום פ"ג דמנחות מ"ה מעתיק דברי המהר"י קורקוס.
[58] כן מבואר בכריתות י' ע"א יעו"ש.

דמי וגבי מחו"כ שהעריב שמשו אעפ"י שעדיין לא נגמרה טהרתו לענין חלול עבודה, מ"מ לאו כזב דמי לענין מיתה וכבר הארכתי בזה למעלה:

הלכה ו

כהן שעבד כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל משנה בפסחים פ' כיצד צולין [59] הפסח שנזרק דמו ואח"כ נודע שהוא טמא הציץ מרצה נטמא הגוף אין הציץ מרצה מפני שאמרו כו' ובגמ' שאלו אם טומאת התהום הותרה לכהן כמו לבעלים או לא. ועוד שאלו אם הותרה גם בתמיד או לא. ופשטו דל"ש בעלים ול"ש כהן ול"ש תמיד [60] הכל הותרה. וגם שם אר"א [61] לא תימא נודע לאחר זריקה הוא דמרצה אלא אפי' נודע קודם זריקה נמי מרצה. ונראה מדנקיט קודם זריקה דדוקא קודם זריקה ואחר שחיטה אבל קודם שחיטה אינו מרצה. [62] דאי לא לינקט קודם שחיטה דהוי רבותא טפי וכ"כ המפרשים ז"ל. ובפ' הקומץ רבה [63] אמר ר' שילא טומאתו בשוגג הורצה במזיד לא הורצה זריקתו בין בשוגג בין במזיד הורצה. ורבינא סבר איפכא ופסק רבינו כר' שילא [65] דמסייע לי' [64] הא דאמרי' בגיטין [66] גברא לכפורי בעי ואנן נוקם ונקנסי'. ועוד דמשני תלמודא ברייתא אליבי' אלמא הלכתא כוותי':

ואפילו נודע שהוא טמא כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל הכי מתרץ לה ר' שילא התם למתני'. ומשמע דלכתחילה לא יזרק הדם אבל אם זרק הורצה וכ"נ לשון הרב ז"ל מדלא קאמר זורק את הדם, אלא נזרק את הדם משמע בדיעבד [67] וטומאת התהום היינו כל שאין אדם מכירה אפילו בסוף העולם. ולא אמרו טומאת התהום אלא למת בלבד אבל הרוג

---

[59] פ' ע"ב.

[60] מהרמב"ם כאן ובפה"מ שם בפסחים מבואר דבכל קרבן ציבור הותרה. וע' בשירי קרבן בירושלמי פסחים פ"ז ובנזיר פ"ט ה"ב ובמרא"פ שם.

[61] אצלינו הגירסא מר בר רב אשי.

[62] כ"כ התוס' שם בפסחים פ"א ע"ב ד"ה וטמא טהור. בשם רש"י ותוספתא. אמנם ברמב"ם פ"ו מק"פ הי"א כתב וז"ל אם היה המת טומאת התהום כו' הרי זה טהור לפסח ושוחט ואוכל פסחו כו' יעו"ש דמשמע גם קודם שחיטה. וע"ע תוס' נזיר ס"ג ע"ב ובס' ברכת ראש בזה.

[63] מנחות כ"ה ע"ב. והובא גם שם בפסחים פ' ע"ב. וצ"ע למה הוצרך להביאו ממנחות.

[64] כ"כ התוס' שם במנחות כ"ה ע"ב ד"ה זריקתו.

[65] צ"ע מה שהביא המהר"י קורקוס כאן פלוגתא דרבינא ורב שילא שהוא בטומאה ודאית של הקרבן או דמו. והרמב"ם כאן מיירי בטומאת התהום שהוא בבעלים או בכהן. ומ"ש הרמב"ם כאן ואפילו נודע לו שהוא טמא קודם שיזורק כו', הם דברי מר בר ר"א שם בפסחים גבי טומאת התהום. - גם עיקר הדבר מ"ש המהר"י קורקוס וכ"כ הרדב"ז דהרמב"ם ס"ל כרב שילא צ"ע דבפ"ד מק"פ ה"ב פסק הרמב"ם כרבינא. וע' בלח"מ שם מה שתמה מפ"א דפסהמ"ק הלכה ל"ד דלא משמע שם כן יעוש"ה ובהר המוריה שם.

[66] נ"ד ע"א.

[67] ע' כס"מ בזה וע"ע רש"י שם בפסחים פ"א ע"א ד"ה בתמיד ובתוס' זבחים כ"ג ע"א ד"ה לא שכתבו דזורק לכתחילה.

לא. [68] שהרי ידע בו זה שהרגו ולא משכחת לטמא במזיד בטומאת התהום. וזה שסיים הרב ואמר שהציץ מרצה על טומאת התהום, אעפ"י שהוא מזיד כלומר בזריקת הדם דאילו מזיד בטומאת התהום לא משכחת לה. וטומאת התהום הלכתא גמירי לה לכל הקרבנות: [69]

הלכה ז

וכן הציץ מרצה כו'. כתב מהר"י קורקוס ז"ל מחלוקת ר"א ור"י בפ' כיצד צולין [70] והלכה כר"י שסובר מרצה על העולין ואין מרצה על הנאכלים. והתם אוקמוהו מתני' אליביה. ופי' על העולין הם האימורין שהם נקרבים על גבי המזבח החלב והדם וזולתם והדברים הנאכלים הם הקרבנות שהבשר נאכל לכהנים, א"נ שיירי מנחות. והטעם דאימורים נקראים קדשים וקרינין בהו את עון הקדשים והובאה פ' הקומץ רבה: [71]

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' בהקומץ [72] ר"א אומר אין הציץ מרצה על אכילות ר' יוסי אומר הציץ מרצה על אכילות ופסק כר"א. וכתב עלה רש"י ז"ל נקיט אכילות דאעולין כ"ע מודי דציץ מרצה דקתני בריש ת"כ ונרצה לו לכפר עליו. בדם דכתיב כי הדם הוא בנפש יכפר. אין לי אלא דם טהור, דם טמא מנין ת"ל ונשא אהרן את עון הקדשים. והא בדם איירי דכתיב לרצון להם. והכא כתיב ונרצה מה הכא דם אף התם דם. ואין לי אלא דם, מנין לרבות שאר העולין ת"ל וכל מתנות קדשיהם כו' הא למדת שהציץ מרצה על כל העולין בטומאה. ואין הציץ מרצה על כל הנאכלים ואמרינן בכיצד צולין דליכא תנא דשמעת ליה דאמר הציץ מרצה על אכילות אלא ר' יוסי:

הלכה ח

ואין הציץ מרצה אלא כו'. כתב מהר"י קורקוס ז"ל ביומא פ"ק [73] ברייתא ציץ בין שישנו על מצחו בין אינו על מצחו מרצה דברי ר"ש. ר"י אומר עודהו על מצחו מרצה אינו על מצחו אינו מרצה שנאמר [74] והיה על מצחו תמיד א"ל ר"ש כ"ג ביוה"כ יוכיח שאינו על מצחו ומרצה. פי' שהרי אסור לעבוד בפנים בבגדי זהב. א"ל ר"י הנח לכ"ג ביוה"כ

[68] לשון הרמב"ם פ"ו דנזירות הי"ח.

[69] בגמ' משמע דהלכה דטומאת התהום נאמרה רק בנזיר ועושה פסח. ורק דילפינן מהם גם לתמיד ולהרמב"ם לכל הקרבנות.

[70] פסחים ע"ז ע"א.

[71] מנחות כ"ה ע"ב.

[72] שם במנחות.

[73] ז' ע"ב.

[74] אינו בגמ' בגירסא שלפנינו וברור דט"ס דהא אדרבה אמרינן בגמ' דר"ש יליף מתמיד דמרצה אפילו אינו על מצחו. ור"י יליף מעל מצח ונשא. והרמב"ם אף דס"ל כר"י ומ"מ מביא מקרא דתמיד. כ"כ המפרשים דסמך על ירושלמי פ"ב דחגיגה ה"ד יעו"ש. ובשאג"א סי' ל"ח.

שטומאה הותרה בציבור. פי' ואין צורך לרצוי ציץ שהטומאה אינה דחויה אלא הותרה. והנה בעיקר מחלוקת פסק כר"י דהלכה כר"י לגבי ר"ש כדאמרי' בפ' מי שהוציאוהו, [75] אלא דאיכא למידק עלה דהא משמע דר"י לא קיים דבריו במה דאקשו עליו כ"ג ביוה"כ יוכיח אלא במה שתירץ שהטומאה הותרה ואין צורך לציץ לרצות דאי דחויה תקשי ליה מכ"ג ביוה"כ ומברייתא זו הוכיח שם דר"י ס"ל טומאה הותרה ולא דחויה ור"ש ס"ל טומאה דחויה. וכן נתבאר בפ"ק דסנהדרין [77] ובפ' כיצד צולין. [76] והנה רבינו פסק שהטומאה דחויה בציבור כאשר נתבאר בסו"פ [78] וכאן פסק כר"י. וא"כ קשיא הלכתא אהלכתא ותקשי לפסק זה מכ"ג ביוה"כ. ונראה לתרץ [79] דרבינו סובר דקושיא מכ"ג ביוה"כ אינה מוכרחת, וסובר שהוא דחויה מן הדין גם בלא ציץ ואין צורך לציץ לדחותה דקרבן ציבור שדוחה מכח הציבור הוא. ודוחה גם בלא ציץ ומכח הכתוב כאשר יתבאר, דהא אשכחן טומאת הגוף שהוא דחויה בציבור אעפ"י שאין הציץ מרצה עליה כאשר נתבאר. [80] וא"ת ולמה לא תרצו כאן כן ומה מוכיח ר"ש מכ"ג ביוה"כ. בתוס' הקשו זה בפ' כיצד צולין ולא תרצו דבר. ובפ"ק דיומא הוסיפו בקושיא זו ואמרו כיון שאי אפשר בציץ ביוה"כ למה לא תדחה הטומאה מפני הציבור. וגם זה סיוע ותירץ לשיטת רבינו. וכתבו שם דקושית כ"ג ביוה"כ יוכיח הוא שאם נטמא הקרבן אפילו שיש שם אחרת טהורה אין אומרים לו שיבא אותה תחת זו. וע"כ היינו משום דציץ מרצה אפילו אינו על מצחו. וכיון דאיכא תרתי ריצוי ציץ וקרבן ציבור אין אומרין לו הבא אחרת תחתיה, שאם אינו מרצה בשאינו על מצחו, למה לא נאמר לו שיבא אחרת תחתיה. אם איתא דטומאה לא הותרה אלא נידחת מצד הדוחק. וגם על זה הקשו דהא אשכחן התם דלמ"ד דחויה, ה"נ שאומרים לו הבא אחרת תחתיה. ונדחקו בתירץ קושיא זו ואמרו דההוא באינו על מצחו מיירי, אי נמי בשנשבר הציץ. והרי אתה רואה כמה דוחק בדבר ולכן סובר רבינו שאין כ"ז מוכרח ואכתי מאן לימא לן הכי. וטומאה דחויה משום ציבור הוא, ומשום דקושטא הוא דסבר ר"י דטומאה הותרה לכך תירץ לו כן כאן לרווחא דמילתא וגם בלא הכרח זה סבר כן וזהו לשון הנח לכ"ג כו' וקושטא דמילתא משני לי', וא"ת

[75] עירובין מ"ו ע"ב. וע' תוס' פסחים ע"ז ע"א ד"ה דלא.
[76] פסחים ע"ז ע"א.
[77] י"ב ע"ב.
[78] הט"ו.
[79] הכ"מ הביא דבריו בקיצור.
[80] צ"ע דראיה זו כתבו התוס' שם ביומא ז' ע"ב ד"ה מכלל. אבל זה יתכן רק לשיטתם שם ובמנחות ט"ו ע"א ד"ה והכא ובפסחים ע"ז ע"א דטומאת הגוף בציבור דחויה גם בלא ציץ. אבל כאן בשיטת הרמב"ם נסתר ראיה זו דהא ס"ל לעיל ה"ז ולקמן הט"ו דגם בטומאת הגוף בציבור הציץ מרצה. וע' אריכות בזה בס' עין יצחק או"ח סי' ט"ו.

אכתי קשה שהרי בפ' כיצד צולין סברוה טומאה דחויה בציבור ובעיא ציץ לרצויי עלה, משמע דלמ"ד דחוייה לא מדחייא אלא ע"י ציץ. ומכאן הוא עיקר קושית התוס' שם ולכך לא תירצו שם תירץ דפ"ק דיומא משום דלא שייך ולא מיתריץ בהכי ההוא סברוה. וגם רבינו כן כתב בסמוך שהטומאה דחויה הוא וצריכא ציץ לרצות עליה וי"ל דלעולם עונש יש בדבר וכפרה בעי [81] ולכך ציץ מרצה. ובודאי היכא דאיכא ציץ עדיף טפי שאין צורך עוד בכפרה ולא נשאר עונש בדבר. ומ"מ בשאין ציץ אין מבטלין הקרבן בשביל כך ובוחרין מן הרע במיעוטו. וכאשר נתבאר מלשון התוס' שכתבתי מפ"ק דיומא. והרי זה דומה למה שמתענין מפני חלום בשבת ואעפ"י שברשות עושה. אמרו [82] ליתוב תעניתא לתעניתי' על שבטל עונג שבת. וה"נ דכוותה כשאין ציץ. וזהו שאמר רבינו וצריכה ציץ לרצות עלי'. וגם דברי הסברוה שאמרו בגמ'. והרי דעת רבינו נראה מפורש שאם יש אחרת אומרים לו שיביאנה תחתי' שכ"כ ואינה נדחית אלא בשאי אפשר וכיון שכן אין כאן קושיא ולא הכרח מכ"ג וכאשר נתבאר מדברי התוס' שכתבתי. ומעתה אין לדחות דברי ר"י מהלכה ולא שבקינן כללין דקי"ל כוותי' לגבי ר"ש. ומה שמכריח לפסוק טומאה דחויה יתבאר בסמוך. וכיון שאי אפשר לקיים שניהם טפי עדיף כנ"ל:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' פלוגתא דר"י ור"ש ופסק רבינו כר"י דאמר עודהו על מצחו מרצה אין עודהו על מצחו אינו מרצה ואפילו תלוי בסכתא שלא נשבר. והא דכתיב תמיד שלא יסיח דעתו ממנו. ואיכא למידק הי' הציץ על מצחו בשעה שאירעה הטומאה ולא הי' על מצחו בשעת הרצאה מאי. [83] א"נ אפכא מאי. ומלישנא דקרא משמע לי דבשעת הרצאת הקרבן בעינן שיהי' על מצחו וכן נראה ממה שא"ל ר"ש לר"י כ"ג ביוה"כ יוכיח שאין עודהו על מצחו ומרצה שהרי לא הי' הציץ על מצחו בשעת עבודת היום הפנימיות שאינו נכנס לפנים בבגדי זהב. ובאותה שעה הרצאת הקרבן היא ולא שעת הטומאה. וא"ל ר"י הנח לכ"ג ביוה"כ שטומאה הותרה לו בציבור שכל עבודה זו כלה

[81] כן משמע מפרש"י זבחים ל"ג ע"א ד"ה טומאה דחויה כו' ע"י נשיאות עון שהציץ מרצה כו' יעו"ש ובפסחים ע"ז ע"א ד"ה דחויה. וע"ע ברש"י שם פ"ד ע"ב ד"ה האי פסול הוא שנעשה בפסול דטומאה דחויה היא בציבור אלא שכאן גזה"כ לפוטרן בו יעו"ש.

[82] ברכות ל"ב ע"ב.

[83] מפרש"י פסחים ע"ז ע"א וביומא ז' ע"ב ובסנהדרין י"ב ע"ב מבואר דבעינן שיהא עליו הציץ בשעה שאירעה הטומאה יעו"ש. ומ"ש הרדב"ז מהא דאמר כ"ג ביוה"כ יוכיח כו' ע' פרש"י סנהדרין שם ד"ה כ"ג כו' שאינו לובש בגדי זהב ואם אירעה טומאה בקדשים הציץ מרצה יעו"ש ומבואר שהקושיא הוא אם יארע טומאה אז בהיות הכ"ג בפנים שאין עליו הציץ וצ"ע. ושמעתי מאחי הרב ר' ברוך ז"ל דלפ"ד רש"י יש ליישב מה שהקשו הח"צ והפנ"י שבת כ"א ע"ב למה הוצרכו לנס חנוכה. הא אף שנטמאו השמנים מ"מ הא קי"ל טומאה דחויה בציבור. ובזה א"ש דהא בעינן גם ריצוי ציץ, ושם בעת שטמאו הנכרים במקדש לא היה הכ"ג לבוש בציץ ועי' ביוסיפון שכתב דיוחנן כ"ג היה אז בהר מודעי ובודאי לא היה לבוש שם בציץ אז. וגם הא כתבו התוס' יומא ס"ט ע"א דאין ללבוש הציץ חוץ למקדש יעו"ש ובסי' בית הלוי ח"א סי' ג' אות ה' בזה.

קרבן ציבור היא. ואינו צריך ציץ לרצויי. וק"ל כיון דפסק הרב ז"ל כר"י דאמר עודהו על מצחו ור"י לא מצי לתרוצי קושיית ר"ש אלא משום דטומאה הותרה לו בציבור היכי פסק דטומאה דחויה בציבור ולא הותרה כדכתב הכא ובכמה דוכתי. וי"ל דר"י קושטא דמילתא משני לפי שיטתו ז"ל שהוא סובר טומאה הותרה בציבור אבל אה"נ דהוי מצי לתרוצי בגונא אחריתי הנח לי' דכיון דאינו יכול להיות על מצחו בעבודת פנים דחויה היא טומאה כיון דקרבן ציבור הוא דאתי בטומאה מידי דהוי אטומאת גברי דלא מרצי ציץ עלה ודחיה טומאה. וזו מיסוד התוס' היא. אבל קצרו של דבר דאין דנין אפשר משאי אפשר בשאר ימות השנה ובעבודת חוץ דאפשר להיות על מצחו אם אינו על מצחו אינו מרצה כיון שאפשר, אבל בעבודת יוה"כ בפנים שא"א להיות על מצחו בכל גוונא מרצה אעפ"י שאינו על מצחו ותלוי בסיכתא אלא שיהי' שלם שלא נשבר ור"י לפי סברתו מתרץ הילכך יפה כ' ז"ל דטומאה דחויה בציבור ואע"ג דקי"ל דר"י ור"ש הלכה כר"י שאני הכא דתלמודא מסיק בכמה דוכתי טומאה דחויה היא אצל ציבור ולא הותרה ואחד מהם בפ' כיצד צולין: [84]

הלכה ט

כל קרבן כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ' הוציאו לו [85] נקוט האי כללא בידך כל קרבן שזמנו קבוע דוחה את השבת ואת הטומאה ואפי' של יחיד וכל שאין זמנו קבוע אינו דוחה לא את השבת ולא את הטומאה ואפי' בציבור. ועיקרו משנה פ"ב דתמורה [86] כאשר אזכיר בסמוך:

והרר"ן ז"ל כ' לפי שכתב הוא ז"ל שהטומאה דחויה אצל ציבור לפיכך סמך לו מיד שאין הדבר תלוי בקרבן ציבור אלא באם קבוע להם זמן שהרי חביתי כ"ג ופר יוה"כ וקרבן פסח כלם קרבן יחיד הם ואפ"ה דוחין את השבת ואת הטומאה כדאיתא פ"ב דתמורה ובפ' הוציאו לו:

ולא כל הטומאות כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ' אלו דברים [87] איש כי יהי' טמא לנפש כו' איש נדחה לפסח שני. ואין ציבור נידחין אלא עבדי בטומאה. וכי עבדי בטומאה בטומאת מת, בשאר טומאת לא עבדי פי' דכתיב טמא לנפש ולא כתיב טמא סתם. ובפ"ב

[84] שם בפסחים ע"ז ע"א.
[85] יומא נ' ע"א.
[86] י"ד ע"א.
[87] שם בפסחים ס"ז ע"א.
[88] כ"ג ע"ב.

דזבחים [88] אמרו אלימא טומאת שרץ מי אשתרי בציבור אלא טומאת מת. ונתבאר גם בפ' כיצד צולין [91] ופ"ב דזבחים. [90] ופ"ק דיומא [89] ועוד יתבאר:

אבל טומאת זבין ומצורעין כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל הכי איתא בפ"ק דיומא: [92]

הלכה י

כל קרבנות של ציבור קבוע זמנם כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש בפ"ב דתמורה [93] יש בקרבנות ציבור מה שאין כן בקרבנות היחיד שקרבנות ציבור דוחין את השבת ואת הטומאה מה שאין כן כו' אמר ר"מ והלא חביתי כ"ג ופר יוה"כ קרבנות יחיד ודוחין, אלא שזמנן קבוע. פי' ובהא תליא טעמא שקרבנות של ציבור שכולן זמנן קבוע ולכך לא הקשה ר"מ מקרבנות ציבור אלא שבפ' הוציאו לו [94] הביאו ברייתא שאמרו בה אמר ר' יעקב פי' לת"ק דר"מ וכל קרבנות ציבור כו' כללא הוא והרי פר העלם דבר ושעירי ע"ז וחגיגה דקרבן ציבור הם ולא דחו אלא נקיט האי כללא בידך כל קרבן כו' וכל שאין זמנו קבוע אינו דוחה כו' אפי' בציבור. מוכח דכללא הוא דקרבנות ציבור נמי לאו דוקא. וא"כ קשה על רבינו שכתב כל קרבנות של ציבור זמנן קבוע. [95] דהא איכא פר העלם דבר כו'. ורבינו פ"א מהלכות מעה"ק [96] ביאר מה הם קרבנות ציבור ומנה בהם פר העלם דבר ושעירי ע"ז והדבר פשוט שהוא כן ובודאי שאין זמנו קבוע. ואיך כתב כל קרבנות ציבור וכו'. גם רש"י ז"ל פ"ב דתמורה כ"כ פי' בדברי ר"מ אין הטעם תלוי אלא בזמנו קבוע. ופי' דציבור כגון פר העלם כו' אין דוחין, ע"ש. גם בתוס' בפ"ק דסנהדרין [97] כך כתבו דהאי כללא לא דייק מההיא דיומא. ונראה שמ"ש רבינו כאן היינו באותם קרבנות שחייבין בהם הציבור שתלויין בזמן ואין צורך לשום דבר שיתחדש כמו תמידין ומוספין ושעיר חטאת של יוה"כ שאלו בהכרח הוא שיביאו אותם. לכך כתב זמנם קבוע דהיינו בזמן שיש להם. אבל שעירי ע"ז אין חייבין אלא כשעבדו ע"ז וכן פר העלם דבר כשחטאו. ובאלו לא מיירי ול"ש זמנן קבוע כי אין הזמן גרמה להם ואין תלוים בזמן. וסובר רבינו שזהו דת ת"ק דמתני' דכייל ואמר כל קרבנות ציבור ובודאי דמודה ופשיטא לי' דאין שעירי ע"ז ופר העלם דוחין את השבת ובהו לא מיירי. וה"ק יש בקרבנות ציבור

[89] ו' ע"ב.
[90] כ"ב ע"א.
[91] פסחים ע"ט ע"א.
[92] שם.
[93] י"ד ע"א.
[94] שם ביומא נ' ע"א.
[95] ע' מנ"ח מצוה ק"כ בזה.
[96] ה"ה.
[97] י"ב ע"ב ד"ה שטומאה.

מה שאין בקרבנות יחיד שקרבנות שחייבין בהם הציבור שיש להם זמן קבוע דוחין כו' והטעם ודאי מפני שזמנן קבוע, דאילו אינך פשיטא, אבל קרבנות יחיד יש בהם שתלויין בזמן ואין דוחין כגון חגיגה וראייה שאין צורך לשום מעשה מחודש אלא הזמן מחייבן ואפ"ה אין דוחין את השבת ולא את הטומאה וכאשר יתבאר. והרי הוא כאלו אמר יש בקרבנות ציבור כו' שכל קרבן שיש לו זמן הוא קבוע ודוחה. משא"כ בקרבנות יחיד א"נ שכל קרבנות ציבור דוחין דהיינו אשר להם זמן ואין כן כל קרבנות יחיד. ואם לא נפרש כן קשיא טובא ת"ק מאי סבר דכייל הכי וכי לא ראה מה שהקשה עליו ר"מ ור' יעקב כי קושיות פשוטות הם. ומ"מ ראיתי מי שתירץ לדעת ת"ק דפר העלם ושעירי ע"ז לא קשו דת"ק תרתי בעי ציבור וקבוע זמן וחביתי כ"ג קרי להו ת"ק קרבן ציבור משום דבאים אחר מנחת נסכים. א"נ דכי מת כ"ג באים משל ציבור עד שיעמוד כ"ג אחר. [98] ופר יוה"כ כיון שאחיו הכהנים מתכפרים בו מקרי של ציבור. ושיטה זו דחוקא בסוגיא דיומא עי"ש:

ומ"ש דחגיגה קרבן יחיד חשיב לה רבינו וכ"ה בפ"א דמעה"ק [99] ואילו בברייתא שכתבתי דפריך ר' יעקב לת"ק קרי לי' קרבן ציבור ופריך מינה ל"ק כי כבר שאלו שם בגמ' למה קרא אותה קרבן ציבור ופסח קרי קרבן יחיד, פי' דהתם גרסינן בדר' מאיר פסח נמי. ותירצו דחגיגה דאתיא בכנופיא פי' בחגים ופסח איכא פסח שני דלא אתיא בכנופיא. ומ"מ קושטא דמילתא דחגיגה כל יחיד מביא אותה וקרבן יחיד הוא. וזהו דעת ת"ק ותפס רבינו כן כנ"ל. ומ"ש בפי' דברי ת"ק ושהם דברי רבינו, מסתברא לי אחריתי דאיכא למידק בהאי כללא דהא פסח שני קבוע לו זמן ואינו דוחה את הטומאה. ובשלמא לר"מ דברייתא ל"ק דאיהו סבר שגם דוחה את הטומאה וכר' יהודה שניתא בגמ'. אבל אנן דקי"ל אינו דוחה את הטומאה כאשר יתבאר במקומו [100] היכי כיילינן

[98] ע' מנחות נ"א ע"ב וברמב"ם פ"ג מתומ"ס הכ"ב וע"ע בכס"מ פ"ד דשקלים ה"ג מ"ש בזה. בסברא זו אפ"ל במ"ש התוס' קינים פ"א מ"ד ד"ה לאיזו. וז"ל וכן כל נותנת מעות שבשופר סתם ע"ד ב"ד נותנת והוי כאילו התנו יעו"ש. ובתוס' פסחים צ' ע"ב ד"ה עד. והעירו ע"ז ממ"ש התוס' מעילה י"ד ע"א דל"ש לב ב"ד מתנה בקרבן יחיד יעו"ש. ובזה י"ל דהוא אליבא דר"ש דאמר בפ"ז דשקלים מ"ו ז' דברים התקינו ב"ד כו' ועל הקינין הפסולות שיהו באות משל ציבור יעו"ש. וא"כ אם נאמור דל"ש בזה לב ב"ד מתנה ונפסלו הקינין הקריבין משל השופר בשינוי בעלים ויצטרכו הציבור לשלם. ושוב הדבר נוגע לציבור ונחשב כקרבן ציבור כמ"ש המהר"י קורקוס בשם י"מ גבי חביתי כ"ג. ושפיר אמרינן בזה לב ב"ד מתנה. ומה דאמרינן בעירובין ל"ז ע"א דמתני' דשתי נשים שלקחו כו' דמיירי בהוותנו יעו"ש. ולא אמרי' לב ב"ד מתנה. משום דשם הוא אליבא דרבי יוסי והוא לשיטתו פליג אר"ש שם בשקלים וס"ל דהמספק הקינין מספק הפסולות. וגם י"ל כמ"ש התפארת ישראל שם בשקלים דדוקא אותן שקונים הב"ד ונפסלו באין מציבור. אבל אם הביאו עצמן קיניהם הם עצמם מביאים אחרות. - שו"ר דדברי הי"מ שמביא מהר"י קורקוס הם התוס' ישנים יומא נ' ע"א.

[99] ה"ו.

[100] פ"י מק"פ הט"ו.

הכי, אלא דכיון שהוא תשלומי ראשון ואפשר שיהי' ואפשר שלא יהי' כי יעשו כולן בראשון. בהכי לא מיירי ולא כייל אלא קרבנות ציבור שבהכרח יביאו אותם, אבל פסח שני אין זמנו קבוע חשיב כיון שאפשר שלא יתחייבו בו. או אפשר דלא מיירי הכא אלא בעיקר חיוב הקרבן. אבל בזה שאין זה עיקר חיובו אלא שנדחה מחמת טומאה לא מיירי. דכיון שנדחה מחמת טומאה איך יעשה אותו בטומאה. ואפשר שכיון שזה אינו עיקר זמנו חשיב אין זמנו קבוע:

הלכה יא

וכל קרבן כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל משנה בכיצד צולין [101] חמשה דברים באים בטומאה ואין נאכלים בטומאה העומר כו' והטעם ברור דעד כאן לא אידחייא טומאה אלא להוציא ציבור ידי חובתן [102] וכיון שיצאו ידי חובתן בהקטרת האימורין אין לדחות עוד משום אכילה [103] דלאו חובה היא. וכבר נתבאר דציץ מרצה על העולין ולא על הנאכלין וכאשר נתבאר שם בגמ':

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' משמע שאין הקרבן הקרב בטומאה נאכל כלל אפי' לכהנים הטהורים. ובפ"י ממעה"ק [104] כתב ז"ל קרבן ציבור הבא בטומאה אעפ"י שהטמאים מקריבין אותו אין חולקין עם הטהורים לאכול בערב מפני שאין ראוין לאכילה משמע דטהורין מיהא אוכלים לי' אעפ"י שקרב בטומאה. תשובת דבר זה דהתם איירי בקרבן הבא בטומאה אבל הקריבוהו הטהורים [105] ולפיכך נאכל לטהורים ולא לטמאים. והאי דכתב אעפ"י שהטמאים מקריבין אותו, כלומר שהציבור מקריבין אותו בטומאה. א"נ כגון שהיו רוב הכהנים טמאים שהי' דינו שיקריבוהו אפי' הטמאים אבל לעולם טהורין

[101] פסחים ע"ו ע"א.

[102] לשון רש"י שם במתני' ד"ה חמשה.

[103] ע' ברש"י פסחים ט"ז ע"ב ד"ה על וז"ל ולא שיהא בשר טמא נאכל דאין ציץ מטהר ודוחה ל"ת דהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל כו' יעו"ש.

[104] הכ"ג. וע' מ"ש הכס"מ שם בשם מהר"י קורקוס.

[105] ע"ע בזה ברדב"ז לקמן הי"ב והי"ד מ"ש בדעת הרמב"ם דאם רוב הכהנים טמאים עושים בטומאה. וע' ב"ק ק"י ע"א אר"ש אם היה כהן טמא בק"צ נותנה לכל מי שירצה ועבודתה ועורה לאנשי משמר. ה"ד אי דאיכא טהורים טמאים מי מצי עבדי אי דליכא טהורים עבודתה ועורה כו' הא טמאים נינהו ולא מצו אכלי, אמר רבא אימא לבע"מ טהורים כו' ובס' ים התלמוד הניח בקושיא דאי ליכא טהורים א"כ הוי ק"צ הבא בטומאה דאינו נאכל כלל יעו"ש. ולהרדב"ז משכחת ק"צ הבא בטומאה כגון שרוב הכהנים טמאים. והקרבוהו מעוטים הטהורים ושפיר נאכל. וע' ברש"ש בב"ק שם שנסתפק בכה"ג. אמנם צ"ע דא"כ מה מקשה הא טמאים נינהו ולא מצי אכלו. נימא דר"ש מיירי בכה"ג דרק רוב הכהנים טמאים דקרב בטומאה. אבל מיעוט הטהורים הקריבוהו ושפיר נאכל להם. וע"ע באור שמח בהשמטה לפ"ד דבהמ"ק הי"ד שפי' שהקריבוהו הטמאים היינו ששחטו טהורים וזרקו טמאים באופן שלא נגעו בבשר, נאכל הבשר לטהורים וכ"מ בירושלמי פ"ז דפסחים ה"ה יעו"ש. - וע"ע בשטמ"ק שם בב"ק ד"ה תנינא דמשמע נמי כן.

הקריבוהו [106] ולפיכך נאכל לטהורין ואין חולקין הטמאין עם הטהורין לאכול לערב. אבל הכא מיירי שהקריבוהו הטמאים וכיון שנטמא הקרבן אינו נאכל דניהו דדוחה הטומאה. שיקרב בזמנו כדי שיהיה לציבור כפרה. אבל אכילת הקרבן אינה מעכבת הכפרה ולמה יאכל בטומאה. וז"ל רש"י ז"ל בפ' טבול יום [107] ובקרבנות ציבור שהקריבוהו טהורים קא מבעיא לי' אי פליגי מיני' להאי טמא הואיל והוא ראוי לחטא בקרבן שדוחה את הטומאה או דילמא ראוי לאכילה בעינן אבל הקריבוהו טמאים לא מבעיא לי' שהרי אינו נאכל, דקי"ל בכיצד צולין קרבנות ציבור באים בטומאה אבל אינם נאכלים עכ"ל. וכן דקדקתי מלשון הרב ז"ל שכתב הכא וכל קרבן ציבור מהם שקרב בטומאה. והתם כתב קרבן ציבור הבא בטומאה, וכבר הארכתי בזה בתשובת שאלה: קד)

הלכה יב

כיצד דוחה את הטומאה כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל ברייתא היא בכיצד צולין [108] ופסק כרבינא [109] דאמר מחצה על מחצה אינו כרוב, ודלא כרב דאמר מחצה על מחצה הרי הוא כרוב:

ויתעסקו בה הטמאים והטהורים כאחד כו'. כתב [הרר"ד ן' זמרא] ז"ל [110] אמרי' בברייתא דטעמא משום דאין קרבן ציבור חלוק כיון שהקרבן רובו קרב בטומאה אף יחיד הטהור עושה בטומאה. והא דקאמר יתעסקו בה הטמאין והטהורין לא בשעת הקרבה קאמר שאם יש שם כהנים טהורין לא יקריבו אלא הטהורין וכ"כ לקמיה. א"נ כגון שהיו רוב הכהנים טמאין [111] דקי"ל בכל דוכתא רובו ככולו. ואז יתעסקו בה הטמאין והטהורין יחד ויקריבוהו אפי' הטמאים:

ויכנסו כלם לעזרה כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל דוקא לצורך כגון לסמיכה ולתנופה אבל שלא לצורך לא מסתבר שיכנסו טמאים לעזרה:

אבל הטמאים בטומאה אחרת כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ' מי שהי' טמא [112] פסח הבא בטומאה לא יאכלו ממנו זבין וזבות ונדות ויולדות ואם אכלו פטורים מכרת. ר"א פוטר

[106] קג) זבחים צ"ט ע"א.
[107] קד) ע' שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' רל"ז.
[108] פסחים ע"ט ע"א.
[109] נראה דצ"ל רב כהנא. אמנם גוף דברי הרדב"ז צ"ע דהא הרמב"ם בפ"ז מק"פ ה"ב פסק כרב. וכאן ע"כ הרמב"ם ג"כ בפסח מיירי, דהא אין קרבן ציבור שיהיה תלוי אם רוב הקהל טמאים. רק קרבן פסח דבעינן גברא דחזי לאכילה ולכך גם בנטמאו הקהל יעשו בטומאה.
[110] נשמט מהכת"י מי הוא הכותב הזה. אמנם ממ"ש הרדב"ז לקמן הלכה י"ד נראה שכאן ג"כ הם דבריו.
[111] ע' ברמב"ם לקמן הי"ד וברדב"ז שם. וע"ע בפה"מ להרמב"ם ריש פ"ב דתמורה וז"ל והוא שיהיה רוב הכהנים טמאים כו'.
[112] שם בפסחים צ"ה ע"ב.

אף על ביאת מקדש. פי' כי ת"ק סובר דוקא אוכל פטור שכיון שאינו נאכל לטהורים אין טמאים חייבין כדיליף התם מדכתיב כל טהור יאכל בשר וכל נפש אשר תאכל וגו' בשר הנאכל לטהורין חייבין עליו טמאין. אם אין נאכל כו'. ודוקא היכא דאיכא קרא לפטור פטרינן. אבל על ביאת מקדש חייבין והלכתא כת"ק וה"ה לעבודה. שהרי לא הותרה אלא טומאת מת דקרא. אבל שאר טמאין באיסורן עומדן ובעבודה משמע דלא פליגין והובאה משנה זו גם בפ' אלו דברים [115] ופ' כל פסולי המוקדשין [114] ופ"ב דכריתות: [113]

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' כ"ז מבואר שלא ניתנה לדחות אלא טומאת מת אבל שאר טמאים באיסורייהו קיימו בין לענין כניסת המקדש בין לענין הקרבת הקרבן. ואיכא למבעי נטמאו בשרץ ושוב נטמאו במת א"נ אפכא [116] מאי בתר טומאת מת אזלינן ונידחת או דילמא בתר טומאת שרץ אזלינן ואינה נדחית. ופשיטא לי דאינה נדחית, דטומאת שרץ להיכן הלכה ולא יעשו בטומאה דבשלמא באיסורין איכא למימר אין איסור חל על איסור אלא באיסור כולל ומוסיף ובבת אחת. אבל טומאה בכל גוונא חיילא [117] והרי הוא טמא שרץ ואין דוחה. תדע שהרי נזיר מצורע שנטמא במת סותר את הקודמין [118] משמע דטומאה חלה על טומאה:

הלכה יג

ופסח שבא בטומאה כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש בפ' מי שהי' טמא [119] בעי רב יוסף דחקו טמאי מתים ונכנסו להיכל בפסח הבא בטומאה מהו. מי אמרי' כי אשתרי טומאת עזרה אשתרי נמי טומאת היכל. או דילמא מה דאשתרי אשתרי כו' ופשיט רבא כלישנא בתרא לקולא. וה"כ לה רבינו כל היכא דקרינן לה אל מחוץ למחנה, קרינן בי' וישלחו

[113] לי' ע"א.
[114] בכורות ל"ג ע"א.
[115] שם בפסחים ס"ז ע"א.
[116] צ"ע מש"ס מפורש בזבחים ל"ב ע"ב רובן טמאי מתים ונעשו זבין הואיל והותרו לטומאתן הותרו לזיבתן כו' יעו"ש. וה"ה וכש"כ טמאי שרץ.
[117] ע' ברמב"ם לקמן פ"ט הי"א כהן טבול יום כו' שנטמא והרי הוא מחוסר בגדים כו' חייב על כל אחד ואחד ובראב"ד שם וז"ל בתוספתא פי"ב כהן שעבד טבול יום מחוסר בגדים כו' אינו חייב אלא אחת. ואפשר דפליגי תנאי באיסור כולל ואיסור בת אחת יעו"ש ובכ"מ וצ"ע. וע"ע במנחות כ"ד ע"ב דאמר שבע לה טומאה. ורק טומאה חמורה על טומאה קלה או בבת אחת חל יעו"ש. - ומ"ש הרדב"ז מנזיר מצורע שנטמא במת שסותר הקודמין, י"ל דשם בנזיר דרק טומאת מת סותר. א"כ נזיר מצורע שנטמא במת ל"ש לומר שבע לה טומאה, דלענין סתירת נזירות לא נחשבת צרעת טומאה לסתור. וע' בס' בי"צ או"ח סי' ק"ט שהעיר בזבחים ל"ב ע"ב ברובן טמאי מתים ונעשו זבין דל"ש לומר שבע לה טומאה משום דזב חמור מטומאת מת או משום דהוי טומאה הבאה מאליה דל"ש בה שבע לה כמ"ש התוס' שם במנחות יעו"ש. וא"כ בטומאת שרץ דקיל מט"מ נימא שבע לה. ואפשר לומר דכיון דטומאת מת הותר בציבור והם כטהורים שוב חל טומאת שרץ. ע' בי"צ שם ובס' תפארת מנחם יבמות ח' ע"ב בזה.
[118] רמב"ם פ"ז מנזירות ה"י.
[119] פסחים צ"ה ע"ב.

מן המחנה, פי' מחוץ למחנה דהיינו עזרה שהיא חוץ. ומן המחנה היינו היכל. ויש גרסאות אחרות, וגרסת רבינו הוא אשר בחר בה רש"י ז"ל. והתוס' ז"ל סוברים דמכרת הוא דאימעיט להו, אבל עשה מיהו איכא דוישלחו מן המחנה משמע אפי' מקצת מחנה כדאיתא התם ודעת רבינו אינו נראה כן, דאם איתא אבעי לי' לפרושי:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' ומשמע לי דפטור מכרת קאמר אבל איסורא איכא. וכתבו בתוס' ז"ל דאיכא עשה, והכי משמע נמי מדבעי דחקו טמאי מתים וכו' משמע דחקו בדיעבד אבל לכתחילה אסורין להכנס להיכל. וכ"כ הרב ז"ל פטורים משמע אבל לכתחילה אסור. ומ"מ מדבריו משמע לי שאין בו איסור עשה:

הלכה יד

היו מקצת בית אב כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ"ק דיומא [120] רב ששת ורב נחמן ר"ש אמר טומאת מת דחויה היא בציבור. ור"נ אמר היתר הוא בציבור ומסיק התם היכא דאי באו טמאים וטהורים בההוא בית אב כ"ע ל"פ דטהורים עבדו, טמאים לא עבדו. כ"פ לאהדורי ולאיתויי טהורים מבית אב אחרינא. ר"נ אמר היתר הוא ולא מהדרינן, ר"ש אמר דחויה היא ומהדרינן. ובודאי דה"ה למשמרה אחרת. [121] ושם רצו להעמיד פלוגתא דר"י ור"מ בפלוגתא דר"נ ור"ש ודחו ותסברא דסבר ר' יוסי היתר הוא בציבור וכו' אלא הני תנאי תרוייהו סברי דחויה היא בציבור. ובפ' כיצד צולין סבר ר"ח דחויה היא ורב יצחק סבר נמי התם הכי ובאותו פרק ג"כ [122] נחלקו ר"ה ורב אדא בר אהבה אם יש תשלומין לפסח הבא בטומאה אם לאו. ובעי לאוקמי פלוגתייהו אם טומאה דחויה או הותרה. ואסיקו דכ"ע דחויה היא. ואמרינן נמי התם [123] סברוה דכ"ע דחויה היא ובעי ציץ לרצויי. דליכא תנא דשמעת לי' הותרה אלא ר"י כו' והלכה רווחת הוא בדוכתי טובא שטומאה דחויה היא בעת הדוחק ולא הותרה לומר שלא נצטרך לחזר אחר טהורים אלא מחזירין:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' כ"ז מבואר כיון דקי"ל טומאה דחויה בציבור. לא דחינן לה אלא בזמן דרוב כהנים טמאים. וא"ת כיון דטומאה דחויה היא ולא הותרה אפי' היכא דרוב כהנים טמאים יעשו אותו המיעוט הטהורים. ובשלמא היכא דהוי מיעוטא דמיעוטא שלא היו מספיקין להקריב כל הקרבנות הקבוע להם זמן ניחא אבל אם המעט הטהורים

[120] ו' ע"ב.
[121] ע' מהרש"א מהד"ב ב"ק ק"י ע"א בזה.
[122] פסחים פ' ע"א.
[123] שם ע"ז ע"א.

מספיקין למה לא יעשו אותה בטהרה. [124] וי"ל דקי"ל בכל דוכתי רובו ככולו דכתיב הגוי כלו. [126] ולפיכך חשבינן כאלו כל הכהנים טמאים ויעשו בטומאה [125] ויתעסקו בו הטמאים כאחת. ומ"מ אם היו כהנים טהורים סמוך לירושלים שהיו יכולים לבא ולא יעבור זמן הקרבן הרי הם מצטרפין. ואם הם הרוב לא יעשו בטומאה. כיון שטומאה דחויה היא מהדרינן שיעשו בטהרה כל מה שאפשר:

הלכה טו

ומפני זה צריך ציץ לרצות עליה כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל משמע מפני שהטומאה דחויה צריך ציץ לרצות. הא אם היינו אומרים שהטומאה הותרה בציבור לא הי' צריך הציץ לרצות. והא ר"ש דפליג עלי' דר' יהודה וס"ל טומאה הותרה ואפ"ה צריך ציץ לרצות ואפילו מונח הציץ בסיכתא מרצה ובלבד שיהא הציץ שלם. [127] וי"ל דאפי' למאן דאית לי' טומאה הותרה בציבור צריך ציץ לרצות על עון שלא הוזהרו בטומאה וגרם שיקריבו קרבן בטומאה. אבל למ"ד דחויה בציבור. א"ש טפי דצריך להיות הציץ על מצחו לרצות על הטומאה הדחויה:

הלכה טז

ומנין כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל כבר נתבאר דמקרא דואיש כי יהי' טמא נפקא לן ורבינו תפס פסוק ויהי אנשים גו' [128] לפי שהוא קודם. וכיון דלא נפ"מ לדינא תפס הפסוק הקודם. וגם כי מפסוק זה יש ללמוד דלאו דוקא יחיד נדחה וכאשר נראה מפסוק דואיש כי יהי' טמא, אלא אפי' רבים נדחין כל כמה דלא הוי רוב. דהא קרא ויהי אנשים קאמר. וכיון דאפקתיה מיחיד אין לחלק בין שנים לעשרה או יותר כל כמה דלא הוי רוב ותלמודא אהאי קרא סמיך:

הלכה יז

והרי הדבר מפורש הוא כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ"ק דסנהדרין [129] נתבאר שאין מעברין לכתחילה מפני הטומאה ולכך בקש רחמים על עצמו. ופרש"י ז"ל דהיינו טומאת ע"ז שנטמאו בימי אביו שמטמאה כמת, כי מאותה שעה גזרו עליה. והי' הוא מחזירן למוטב

[124] ע' גבורת ארי יומא ו' ע"ב מש"כ בזה.

[125] ע' ברדב"ז לעיל הלכה י"א ובמ"ש שם בהערה ק"ב יעוש"ה. אמנם קצת צ"ע מלשון הרמב"ם פ"ד מכלי המקדש ה"ט וז"ל היה טמא בקרבן ציבור "וכל" הכהנים טמאים כו' יעו"ש.

[126] ע' ע"ז ל"ו ע"א.

[127] תמוה מאד דאדרבה מבואר שם ביומא ז' ע"ב דר"ש ס"ל טומאה דחויה בציבור ולכך הוצרך ציץ לרצות וע"ע שם עמוד א' דאמרי' ואס"ד טומאה הותר הוא בציבור למ"ל לרצויי. א"ל ר"נ כי קתני הציץ מרצה אדיחיד ואבע"א אפילו כו' וצ"ע.

[128] כ"כ הרמב"ם גם בפ"ז מק"פ ה"א, ובפה"מ פ"ז דפסחים מ"ד. והוא דרשת הספרי שרמזה הכס"מ.

[129] י"ב ע"ב.

וידע שלא יספוקי לטהר. אבל מדברי רבינו נראה שהוא סובר דטמאי מתים היו. ועשו אותו בטומאה ונדחית הטומאה מפני הציבור. כי כן הדין. והסבה שהיו טמאים למת כי בהיות אחז רשע לא היו חוששין ליזהר ולישמר מן הטומאה וכשמלך חזקיהו ידע שלא יספיקו ליטהר ועבר השנה. וכן מצאתי להר"ן ז"ל שכתב בשם רש"י ז"ל ומ"מ אעפ"י שעברו את השנה מפני הטומאה, היו הרבה רחוקים מירושלים ולא הספיקו להגיע האגרות אשר כתב חזקיהו וליטהר ולבא. וגם הרבה אפי' מהקרובים נתרשלו ונתעכבו ולא היו מאמינים והיו אומרים אפשר אתמול אביו עובד ע"ז ועכשיו מיד בנו אומר לנו לעבוד לאל אחד ולעשות פסח. [130] עד שידעו שהי' לשם שמים אז באו כלם. ולכן נשארו רובם טמאים. כן נראה שצ"ל בדברי רבינו, [131] עוד נתבאר בסנהדרין שעיבר את השנה ביום ל' של אדר. ומ"מ עדיין לא קדשוהו ב"ד. דאי קדשוהו לא הי' טועה. אלא השתא סבר כיון דלא קבעוהו אעפ"י שראוי לקבעו. הואיל וראוי לא אמרינן וקי"ל כשמואל דאמר הואיל וראוי וכן מתבאר פ"ק דברכות: [132]

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' וק"ל והלא לא ניתנה הטומאה לדחות אלא מפני טומאת מת עצמה. וממנ"פ אם גזרו עליה כמת עצמו, רוב הקהל היו טמאין ויעשו בטומאה. ואם לא עשו אותה כמת איך הי' להם כח לבטל קרבן פסח בזמנו. ואם היו להם כח לעשות אותה כשאר טומאות א"כ ידחו לפ"ש. וי"ל דכל זה הי' בכלל הטעות שעיבר השנה מפני טומאה כזו שהיא מדרבנן. אבל איתא בירושלמי [133] דגלגלתו של ארונא היבוסי מצאו תחת המזבח, והקשו עלה ולמה עבר. והא סגי בהזאה ג' וז', ושמא לא הי' להם הדבר מזומן ליטהר כך תירצו התוס'. [134] וק"ל וכי מפני גלגולת אחת נטמאו בה רוב כהנים. [135] ותו דקרא כתיב כי מרבות העם וגו' לא הטהרו. וצ"ל לפי הירושלמי דתרתי הוי רוב כהנים נטמאו בגלגולת. א"נ מזבח עצמו נטמא. וגם רוב ישראל היו טמאים בע"ז כדכתיב רש"י ז"ל. ולפיכך עברו את השנה שלא כדת. ואכתי צריך טעם במה טעה חזקיהו והחכמים ועברו השנה מפני הטומאה, וי"ל דס"ל כר"ש דאמר מעברין לכתחילה מפני הטומאה וביקש רחמים על שעיבר ניסן בניסן. ואכתי איכא למידק דשלא לצורך

[130] מלשון פרש"י בדה"י ב' ל' ט"ו יעו"ש.
[131] ע' כס"מ וע"ע בהר המוריה שהאריך כאן ובמ"ש מהר"י קורקוס א"ש.
[132] י' ע"ב.
[133] פ"א דסנהדרין ה"ב.
[134] שם בסנהדרין ד"ה שעיבר.
[135] ע' מל"מ פ"א מבהב"ח הי"ג שהוכיח מכח זה שמצאו הגלגולת טמון בקרקע המזבח והיתה טומאה רצוצה דבוקעת ועולה כו' וכל מי שנכנס לשם נטמא וזה תליא אי קבר עכו"ם מטמא באהל ולכך פרש"י מפני טומאת ע"ז יעו"ש. וע"ע בנוב"ת או"ח סי' פ"ו.

עברוהו. דהא טומאת מת דחויה היא בציבור. וכ"ש למ"ד הותרה בציבור. ונהי דס"ל כר"ש דמעברין לכתחילה מ"מ לא עשו כן בלא טעם. וי"ל דרוב העם היו טמאין מקצתם טמאי מת ומקצתם בשאר טומאות, נמצא מיעוט הקהל עושין פסח בזמנו ורובם נדחין לפ"ש [136] ומחזו כי חוכא. א"נ משום לא תתגודדו. ובשלמא בזמן שהם יחידים ליכא למיחש ולפיכך עיבר את השנה כדי שיעשו כל ישראל פסח יחד. וטעה בזה דקי"ל אין מעברין מפני הטומאה. והי' ראוי שיעשו כדין תורה והראוי לעשות בזמנו יעשה. קלג) והראוי לידחות ידחה וטעה נמי בדשמואל וכו':

פרק ז

הלכה א

כל המומין כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ' על אלו מומין [137] נפגמה אזנו מן הסחוס אבל לא מן העור ופרש"י ז"ל תנוך האזן שקורין טינדרון אבל לא מן העור שהדר בריא ולא הוי מומא והאי עור היינו אליה רכה של אזן עכ"ל. אבל רבינו ז"ל נראה שמפרש דעור הוא מה שסביב הסחוס. [138] ופירושו שלא הגיע הפגם אל הסחוס עצמו. ומ"מ לענין הדין נראה דלא פליג רבינו ז"ל על רש"י ז"ל דודאי אליה אינה נקראת סחוס אלא עור או בשר כשאר בשר הוא. אבל רש"י ז"ל אפשר דפליג על רבינו. דעד כאן לא שרי אלא אליה אבל עור שסביב הסחוס אפשר שדינו כסחוס ואעפ"י שאין הדבר מוכרח כן נראה. ודע שמלשון רש"י נראה שמן העור הוי מום עובר דהדרא בריא. ולפי זה מ"ש ולא הוי

[136] דברי רבינו הרדב"ז צ"ב מהא דאמרי' בפסחים פ' ע"ב היו שלישיתן זבין ושלישיתן טהורין ושלישיתן טמאי מתים אר"מ בר פטיש אותן ט"מ אינן עושין לא את הראשון ולא השני וכ"פ הרמב"ם פ"ז מק"פ ה"ו יעו"ש. גם צ"ע כיון דנטמאו רוב הכהנים או המזבח כמ"ש הרדב"ז לעיל א"כ גם אם כל הקהל טהורין, עושין בטומאה כש"ס פסחים ע"ט ע"א במתני' וברמב"ם לעיל הלכה י"ד יעו"ש. - גם מ"ש הרדב"ז דהמזבח עצמו נטמא. צ"ע דמזבח אינו מטמא כש"ס חגיגה כ"ז ע"א לאבע"א שם וכ"פ הרמב"ם פי"א ה' מטמאי משכב ומושב הי"א. ואולי כוונת הרדב"ז כלי שרת כלשון הש"ס פסחים ע"ט ע"א ומזבח דנקיט לאו דוקא.

[137] בכורות ל"ז ע"א.

[138] כ"כ גם התיו"ט רפ"ו דבכורות וד"ח על הרא"ש שם ותמה על הכ"מ כאן שלא העיר דרש"י והרמב"ם פליגי בזה. ומביא שכ"כ הרמב"ם גם בפה"מ פי"ג נגעים מ"ט דתנוך אוזן הוא גדר האמצעי ולא הבשר המקיף יעו"ש. וע' קידושין כ"א ע"ב הא אין רוצעין אלא בגובה של אוזן ופרש"י הוא הסחוס וכ"ה בבכורות ל"ז ע"ב. ובמקנה שם כתב וז"ל ובתו"כ פ' מצורע יכול על גובה של אוזן כו' הא כיצד זה גדר האמצעי. ופי' הקרבן אהרן דגובה של אוזן הוא הבשר החיצון שהוא מקיף עכ"ל. וז"א דהא הכא קרי לסחוס גובה של אוזן. מיהא ברמב"ם כתב הגירסא בגופה של אוזן. אך תמהני דכיון דילפינן אוזן אוזן ממצורע הו"ל למימר אין גז"ש למחצה וצ"ע עכ"ל. ויפלא מאד שלא העיר דמ"ש הק"א בפי' התו"כ הוא מ"ש הרמב"ם בפה"מ דנגעים וכאן בהלכות בהמ"ק. גם מה שהקשה כיון דילפינן רציעה אוזן אוזן ממצורע נימא גם ברציעה שיהא בגדר האמצעי דאוזן ולא בגובה, דאין גז"ש למחצה. תמוה מאד שלא העיר דזהו באמת כוונת הרמב"ם בפ"ג מעבדים ה"ט דלא גרס בגובה רק בגופה של אוזן כלומר בגדר האמצעי, וכשיטתו בכל מקום. ועל פרש"י דתנוך הוא כל האוזן חוץ מהאליה בלא"ה קשה מהתו"כ. וע"כ לומר דס"ל דש"ס דידן לא ס"ל כהתו"כ בזה. ושוב ל"ק גם זה דנימא אין גז"ש למחצה, ודו"ק.

מומא היינו שאינו מום לגבי בהמה כלומר שאין מום עובר מתירה לישחט. דבבכור מיירי התם. וכן נראה שם בגמ' שהקשו אי הכי אפילו מום עובר נמי אלמא תנן אבל לא מן העור ע"כ. נראה דמן העור מיהא הוי. [139] דאי לא לא מייתי מידי. וא"כ באדם שפוסל מום עובר כאשר נתבאר אפי' מן העור פוסל בו. אבל אין נראה כן דעת רבינו אלא שאינו מום כלל [140] וזהו שכתב אבל העור כו' אין בו מום. ובמומין שהם פוסלים באדם ולא בבהמה לא מנה מום זה. ולפי"ז צ"ע ליישב מה שאמרו בגמ' א"ה כו' אלמא תנן כו' דמאי מייתי אי בעור אפי' מום עובר לא הוי. ואפשר שלא הי' גורס רבינו אלמא תנן. כי לפי הנראה דבר מוסכם ופשוט הוא שאין מום עובר מתיר הבכור לישחט ואין צורך לראיה מן המשנה דו"ק ותשכח:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' ואע"ג דלא כתיב בקרא כל הני מרבינן להו מדכתיב כל מום רע ורבויי הוא כדאיתא התם בגמ'. ומשום דאתו מדרשא פתח בהו תנא ולא פתח בהנך דכתיבו בקרא:

הלכה ב

מי שנפגם סחוס האזן כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל היינו תנוך האזן ובדל אזן מתרגמינן סחוס דאודנא. [141] ועוד האוזן היינו האליה שהיא רכה:

בין נפגם בין נסדק כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל אמרי' בגמ' [142] בין בידי אדם בין בידי שמים. וה"ה נקבה או יבשה בין בידי אדם בין בידי שמים:

הלכה ג

מי שנסדק סחוס אזנו כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש וכתב רש"י ז"ל פגימה אינה בלא חסרון אבל סדק משמע נמי בלא חסרון עכ"ל. ודין נפגם שהוא בחגורת צפורין ונסדק בכל שהוא כן נתבאר שם בגמ'. [143] ודין הנקב גם שם במשנה ובגמ'. וכרסינה ידוע וכן שמו בערבי כרסנה ואמרו בגמ' שהוא יותר מעט מכעדשה. ויש לדקדק בזה דהא כיון

[139] נראה דחסר כאן תיבות מום עובר.

[140] ע' בבכורות שם א"ר יודן בריבי היה דורש כשהן רוצעין כו' אלא במילת וחכ"א אין ע"ע כהן נרצע כו' וא"ת במילת כו' האיך עבד כהן נעשה בעל מום כו' וקשה למ"ש התוס' שם ד"ה כאן דגם במום עובר דנפסל לפי שעה אינו בשב אל משפחתו יעו"ש. וא"כ נקב במילת שהוא האליה הוי עכ"פ מום עובר. א"כ שפיר י"ל דנרצע במילת. ומ"מ אין עבד כהן נרצע וכבר העירו כן בס' תהלה למשה ובכתר המלך. וביותר קשה לשון הירושלמי פ"א דקידושין יעוש"ה. אמנם למ"ש המהר"י קורקוס בשיטת הרמב"ם דלא הוי מום כלל א"ש. שו"מ במהריט"א שם בבכורות שהעיר בכ"ז ומביא שם דברי מהר"י קורקוס מכאן.

[141] כ"כ התוס' שם בבכורות ד"ה מן החסחוס.

[142] לפי פרש"י שם ד"ה בידי שמים שנולד עמו יעו"ש. וא"כ גם הרמב"ם כבר הביא זה לעיל פ"ו ה"ג וז"ל כל המומין אחד שהיו בו מתחלת ברייתו ואחד שנולדו בו אח"כ. וע' מנ"ח מ' ער"ה.

[143] שם בבכורות ל"ז ע"ב.

דנסדק פוסל בכל שהוא ואפי' בלא חסרון, נקב למ"ל, ולמה צריך כמלא כרסינה תיפק לי' משום סדק גופיה. ונקב ארוך היינו סדק גופי'. אם לא שנאמר דנסדק היינו סדק העובר מעבר אל עבר בפלוש ונקב היינו בלא פלוש, מה שאינו נראה מהגמ' כאשר אבאר. ועוד קשה כיון דנסדק פוסל בכ"ש למ"ל נפגם והלא נפגם כסדק הוא. ולמה צריך בו חגירת צפורן ואפשר דכיון דהכא משום מום אתינן עלה כל שהוא בעור ומגונה לרואה אותו, נקרא מום. ואם לאו אינו מום. הילכך בנפגם שאין שם סדק יורד בעומק אלא שחסר מעט ודומה לפגימה לא לסדק לכך אינו פוסל בכ"ש שאינו נראה וניכר רק בחגירת צפורן שהוא נראה וגנאי הדבר, ונסדק דהיינו גנאי טפי שאוזנו סדוקה כעין בקוע וגם שהסדק הוא באמצע האזן כי זהו משמעות סדק בכל מקום ובכל שהוא נראה האויר מן הסדק וניכר הסדק ולכך פוסל בכ"ש. ונקב שאין בו חסרון שהחתיכה עומדת שם ומכסה הנקב, א"נ שהוא כתוקע יתד שאין בו חסרון אינו גנאי כסדק ארוך. וצריך ככרשינה. ומ"מ מן הגמ' נראה דבמפולש מיירי דבעינן התם אי בעי כרשינה נכנסת ויוצאה. והוא שיעור יותר גדול מכרשינה העומדת בנקב בדוחק. ורבינו כתב סתם משמע דלא בעינן נכנסת ויוצאה וסוגיא דגמ' נראה שנפשטה הבעיא דבעינן נכנסת ויוצאה. וכ"כ רש"י ז"ל שם. ואפשר שיש לרבינו דרך אחרת באותה סוגיא ואותה פשיטותא שאפי' נאמר שסובר דכיון שרב פפא אמר שם בסוף הסוגיא דמקדח גדול שנינו, משמע דלא נפשטה הבעיא כיון דלא מקדח וחיסומו שנינו מ"מ הי' לו לרבינו לכתוב שהוא ספק, אלא היותר נראה שתופס הבעיא כפשוטא. ואפשר שלכך לא תפס רבינו לשון המשנה כי במשנה אמרו מלא כרשינה. ורבינו כתב ככרשינה. [144] ואפשר דבלשון מלא כרשינה הוא דאיכא לספוקי דילמא נכנסת ויוצאת קאמר דהיינו שתכנס הכרשינה בו ותצא כי זה נראה פי' מלא. אבל לשון ככרשינה סתם פירושו כשיעור כרשינה ואין כאן כניסה ויציאה רק שיעור כרשינה. ולפ"ז נצטרך לומר דלר"פ דסבר מקדח גדול ולא רצה לפרש מקדח וחסומו משמע דלא בעינן לדידיה כרשינה נכנסת ויוצאת שכל מקום שהוזכר שיעור אין לנו להוסיף כניסה ויציאה כי לכך אינו מוסיף חסומו וסמך על דברי ר"פ. ולפ"ז אפשר דאפילו אי ככרשינה ומלא כרשינה כי הדדי ניחא דמסתמא אין לנו להוסיף נכנסת ויוצאה וליכא לספוקי וכר"פ. או אפשר לפרש בהפך דלשון מלא משמע עומדת שתכיל הגומא הכרשינה לבד. ולשון כרשינה משמע נכנסת ויוצאה. והדבר סתם בדברי רבינו וצריך בירור. ומ"מ הראשון נראה יותר בכוונתו. ומ"מ נראה מזה דבמפולש מיירי, ואפשר לדחוק דגם בלא מפולש שייך שתכנס כרשינה באותו נקב ותצא ולאו דוקא

[144] ע' בתוס' חדשים ובתוס' רע"א על משניות בבכורות רפ"ו שם ובמנ"ח מצוה ער"ה בזה.

שתצא מהעבר האחר. ובהא ניחא טפי, דבעי שיעורא טפי מנפגם ונסדק משום ההוא דנקב ארוך נראה שהדבר מוכרח לומר כן דנקב ארוך היינו סדק כאשר כתבתי. כללא דמילתא בגנאי הדבר תלוי ובכה"ג נראה לחכמים שאין גנאי וכיעור אלא בשיעור זה וכן כלם. ומ"מ צל"ע. ואפשר הי' לומר דנקב חוזר ומתרפא כשאינו כשיעור זה, אבל סדק מוסיף והולך. אלא שא"כ אכתי הוי מום עובר. ועוד שעדיין יש להקשות שא"כ כשנסדק אפשר לחתוך יותר עד שיעשהו נקב ויהי' כשר אם לא שנאמר דסדק שפוסל היינו שהוא ארוך שיעור שאם יבא לעגלו יהי' נקב כשיעור כרשינה, וכל שהוא היינו שאין צריך שיהי' הסדק רחב, [145] וגם זה דוחק. ומה שכתב נקב ארוך שמצטרף לכרשינה לא נתבאר שם, אבל נראה שלמד אותו ממה שנתבאר פ' אלו טריפות [146] גבי נקבה הגרגרת שאם נטלה רצועה מצטרפת לכאיסור. וה"ה כאן. ואע"פ שהי' אפשר לחלק בין מום לטריפות, ואפשר שבמקום אחר מצאו רבינו:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' מי שנקב סחוס אזנו כו'. ברייתא שם כמה נקיבת האוזן מלא כרשינה ר' יוסי בר יהודה אומר בכעדשה ופסק כת"ק לקולא דכרשינה גדולה מכעדשה מעט ולא ביאר הרב האי כרשינה נכנסת ויוצאת, או עומדת והיא בעיא שם בגמ'. ומשמע דנפשטה דנכנסת ויוצאה בעינן מדאמרי' מקדח וחיסומו שנינו. ואפשר שרבינו סובר דלא נפשטה בעיין מדלא קאמר ת"ש דתנן השדרה והגלגולת וכו' אלא הכא. א"ל זו לא שמעתי כיוצא בה שמעתי דתנן השדרה והגולגולת כו', כלומר בזו לא שמעתי ולא איפשיט אבל בכיוצא בה שמעתי. ולא ילפי' איסורא מטומאה. [147] ותו דהך מקדח וחיסומו אליבא דב"ש היא. כ"ז כתבתי להתלמד במקום אחר, אבל קושטא דמילתא דהך תירוצא מקדח וחיסומו לא קאי אלא כרב נחמן דאמר סלע נירונית שנינו כמקדח גדול סלע סתם זוטרא ממקדח סתם. ובהכי סלקא סוגיין ובעיין לא איפשיטא ואזלינן

[145] ע' תפארת ישראל רפ"ו דבכורות או"ד דשיעור אורך סדק כחגירת צפורן כמו בנפגמה וכ"ה במנ"ח שם מצוה ער"ה. ובס' טל תורה שם בבכורות תמה ע"ז דהא נפגמה הוא בחסרון ונסדקה בלא חסרון ולא יתכן שיהא לשניהם שיעור אחד ומסיק דשיעור סדק כמו נקב שהוא ג"כ בלא חסרון ושיעורו ככרשינה. וכתב דאפ"ל דמזה למד הרמב"ם דינו שחידש דנקב ארוך מצטרף לכרשינה. ונו"כ חתרו אחר מקור ע"ז. ובזה א"ש דלמד זה מסדק דרחב כ"ש רק האורך מצטרף לכרשינה יעו"ש ואפ"ל קצת ראיה לזה ממ"ש הטור יו"ד סי' ש"ט וז"ל או שנסדקה סדק הניכר אעפ"י שאינו חסר כלום יעו"ש. ושם מקודם לזה כתב דשיעור מום הניכר ונראה לעינים יותר גדול הוא מחגירת צפורן יעו"ש בב"י ובפרישה. א"כ י"ל דשיעור סדק ככרשינה שהוא יותר מחגירת צפורן. אמנם הרי המהר"י קורקוס כאן כתב ע"ז שהוא דחוק.

[146] חולין מ"ה ע"א. וע' במנ"ח שם מצוה ער"ה שכוון לזה. ונסתפק עוד אם נקבים הרבה מצטרפין לכרשינה כמו שם בטריפות יעו"ש. וכן כוון לזה באור שמח וחידש שם דהרמב"ם יפרש דזהו באמת כוונת רב הושעיא דבעי מר"ה רבה והאריך שם בזה וכתב דזהו הפי' המחוור והם עומק כוונת הרמב"ם יעו"ש. וכבר רמז בקצרה על פי' זה בדברי חמודות על הרא"ש שם בפ"ו דבכורות אות ב'. וא"ש בזה מה דלא הביא הרמב"ם דבעינן כרשינה הנכנסת ויוצאת ע' מנ"ח שם שהניח בצע"ג וכתב שלא ראה מי שעמד בזה ובמחכת"ה אישטמיט לי' לפי שעה דברי הד"ח.

[147] ע' עירובין ז' ע"א השדרה והגלגולת שחסרו כו' ואר"י אמר שמואל וכן לטריפה וע"ע חולין מ"ה ע"א.

(לחומרה) [לקולא] ואם עבר ועבד אינו לוקה כנ"ל. אבל עדיין יש לדקדק בדברי הרב ז"ל דפחות מכרשינה לא הוי מום אפילו באדם. והוא ז"ל כתב אין עבד כהן נרצע לפי שנעשה בע"מ. וי"ל דס"ל דוקא מרצע וסתם מרצע הוי ככרשינה [148] דגרסינן בפ' אלו הן המומין ור' יוסי ב"ר יהודא כעדשה אין בציר מעדשה לא ורמינהו מרצע אין לי אלא מרצע מנין לרבות הסול והסורה והמחט והמקדח [149] ת"ל ולקחת כל דבר הנלקח ביד דברי ר"י בר"י, רבי אומר מרצע מה מרצע מיוחד של מתכת אף כל של מתכת כו'. ומדמותבינן עלי' דר"י בר"י דריבה הסול והסורה והמחט כו' ולא מותבינן עלי' דת"ק דאמר ככרשינה מחכמים שאומרים אין עבד עברי כהן נרצע לפי שנעשה בע"מ. משמע דסתם מרצע הוי ככרשינה ולפיכך נעשה בע"מ ופסק הלכה כרבי דאמר מה מרצע מיוחד של מתכות כו' וזהו שלא הזכיר הרב ז"ל בהלכות עבדים אלא מרצע של מתכת הילכך ת"ק דברייתא דקתני מלא כרשינה נראה דאמר מרצע מיוחד של מתכות הילכך ת"ק דברייתא דקתני מלא כרשינה נראה דאמר מרצע מיוחד של מתכות כחכמים שאמרו אין עבד כהן נרצע והא דאמרינן אין רוצעין אלא בגובה של אוזן כלהו הלכתא נינהו:

בין נקב עגיל כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל לא מצאתיו באותה סוגיא ואפשר שלמדה הרב ז"ל מהא דאמרי' גבי גרגרת שנקבה אם נקבה בכאיסור ואם נטלה ממנה רצועה מצטרפות לכאיסור. וכ"כ הוא ז"ל פ"ג מהלכות שחיטה:

ומי שיבשה כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש במשנה ופסק רבינו כסתם [150] ודלא כר' יוסי דאמר דיבשה הוי עד שתהא נפרכת כו':

מי שהיתה אזנו כפולה כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל משנה שם [151] וכך היא שנויה אזן הגדי שהיתה כפולה אמרו חכמים בזמן שהוא בעצם אחד מום בזמן שאינה בעצם אחד אינה מום. ובברייתא גם שם אזניו כפולות בסחוס אחד הרי זה מום, בשני סחוסים אינו מום. וכתב רש"י ז"ל אוזן הגדי שהיתה כפולה שיש לו שתי אזנים מצד אחד אזן בתוך אזן בזמן שהוא בעצם אחד שאין להם אלא תנוך אחד שנכפל תנוך העליון לתוכו ונתחבר למטה הרי זה מום ואם אינם בעצם אחד שהתנוכים מובדלים למעלה אינו מום. וטעמא לא איתפרש לי ולא דמי לבעל חמש רגלים דהא אזן לתוך אוזן אינו נראה כ"כ עכ"ל. ורבינו ז"ל במשנה כתב עצם אחד הוא גוף אחד וגולם אחד נמי שנטל גולם רך וכפלו

[148] ע' מל"מ פ"ג מעבדים ה"ט ד"ה ונוקב וברי"ט אלגזי שם בבכורות ל"ז ע"ב בשם תוס' חיצונית ובשם הריטב"א קידושין כ"א ע"ב ככל דברי הרדב"ז כאן.

[149] חסר כאן תיבת והמכתב.

[150] ע' דברי חמודות שם בבכורות פ"ו אות ג' בזה.

[151] שם בבכורות מ' ע"ב.

ע"כ. ולפי מ"ש רבינו כאן נראה שגרסתו במשנה גם בברייתא היתה בהפך מהגרסא שכתבתי שבזמן שהוא עצם אחד אינו מום, והוא דבר שהשכל מורה עליו דיותר ראוי להיות מום שנים מאחד וכאשר הוקשה לרש"י ז"ל וכ' דלא איתפרש ליה טעמא. וכן מצאתיה בתוספתא [152] דבכורות פ"ד אזניו מגופפות בחסיסה אחת לא ישחט בשתי חסיסות ישחט. פי' דסחוס אחד אינו מום ולכך לא ישחט עליו אבל בשתי סחוחות הוא מום ונשחט עליו במדינה. מוכח בהדיא כגרסת רבינו. ובמשניות מוגהות מצאתי שהגיהו [153] כאשר כתבתי והוא הנכון:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' ופרש"י ז"ל וכו' ולא דמי לבעלת חמש רגלים דהאי אזן בתוך אזן אין נראה כ"כ עכ"ל. וקושיא זו דחק את רבינו לפרושי אפכא שאם יש לו שני סחוסים הוי מום אבל אם אין לו אלא סחוס אחד והרי הוא כגוף אחד שנכפל כשר. ונ"ל שהי' גורס במשנה בזמן שהוא עצם אחר מום ולא הי' גורס אחד בדלי"ת אלא אחר [154] ברי"ש. והשתא ניחא דדמיא לבעלת חמש רגלים כיון דאית לה שני תנוכין:

הלכה ד

שלשה בריס של עין כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל בתו"כ אמרו בפ' אמור [155] חרוץ היינו ריס של עין שנפגם. [157] ופי' חרוץ חתוך או כרות כמו כן משפטיך אתה חרצת. [156] ובחריצי הברזל: [158]

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' ושלשה מומין אלו בכלל חרוץ האמור בתורה. ושלשתם שנויים במשנה ואמרי' בגמ' [159] מאי ריס אמר ר"פ וכו' ואפשר שהוא מפרש חרוץ מלשון חריץ דאמרי' חריץ ובן חריץ [161] שורה ובת שורה [160] וכל דבר שנפגם ונעשה במקומו כמין גומא הוי בכלל חרוץ האמור בתורה:

[152] הסמ"ג הובא בכס"מ כבר הביא תוספתא זו וע"ע דברי חמודות שם אות י' בזה.
[153] כ"ה גם בתיו"ט שם.
[154] הרש"ש במשניות בכורות שם כוון להגיה כן.
[155] פ"ו פרשה ז' וכ"כ בפרש"י פ' אמור כ"ב כ"ב. וע' בבכורות מ"א ע"א דאמרי אביי ורבא דאין חרוץ רק במקום עצם יעו"ש וצ"ב.
[156] מלכים א' כ' מ'.
[157] שם בתו"כ הגירסא ריס של עיניו שניקב שנפגם ושנסדק.
[158] שמואל ב' י"ב ל"א.
[159] שם בבכורות ל"ח ע"ב.
[160] פסחים פ"ו ע"א שורא ובר שורא.
[161] ב"ב ק"ז ע"ב.

הלכה ה

שמונה בעין כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל בתו"כ [162] עורת בין בשני עיניו בין באחת מהן, והובאה פ' מומין אלו [164] גבי אדם. ובמשנה פ' על אלו [163] חוורור והמים הקבועים, ועוד יתבאר מתי יקראו קבועים. ומחמת סנורים שכתב רבינו הוא חוורור הנזכר במשנה וכתב רבינו שם [165] שיארע זה כשיארע פתאום. ודע שקבועים שאמרו חוזר על חוורור ואל מים. וכ"כ רש"י ז"ל, רש"י ז"ל פי' חוורור שיש טפין לבנות בעין:

מי שאינו רואה בשתי עיניו כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל היינו מים הקבועים דתנן במתני': **מי שאינו רואה כו' מחמת סנורים כו'**. היינו חוורור דתנן במתני'. והא דהפיך ותני להו לאשמעינן דהקבועים דקתני במתני' אתרווייהו קאי. וכ"כ רש"י ז"ל דאתרוייהו קאי. וזהו שכתב ז"ל שהי' בה סנורים קבועים:

מי שבעינו כמו עינב כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש [166] במשנה הרי בעינו דק תבלול חלזון נחש ועינב. איזהו תבלול לבן הפוסק בסירא כו' ונכנס בלבן אינו מום שאין מומין בלבן. וכתב רבינו במשנה דק פירושו רושם וכבר נתבאר שכל מה שאירע בלובן לבדו אינו מום. ולפיכך אם הי' הרושם הזה [167] לבן בשחור העין והיתה גומא בעין שהיא נראית שפלה [168] אינו מום. ואם היתה בולטת על שטח העין הרי זה מום, ואם היתה כמין גרגיר שחור בולט בשחור העין זה ג"כ נקרא דק, אבל אינו מום ואם נעשית גומא כ"ש בשחור העין הרי זה מום. וחלזון נחש שני שמות נגררים על ענין אחד והוא שיצמח בעין בשר מותר וימשך עד שחופה קצת מהשחור העין ושמו המפורסם אצל הרופאים טפר"ה ותבלול הוא הערבוב ונגזר מן [169] בלל ה'. והוא שיתערב הלבן עם השחור ויש בו שני דינים. והוא שאם נראה כאלו מן הלובן נכנס שום דבר בשחור הרי זה מום כו', ואם צמח בשחור שום דבר במה שנראה לעין ונמשך בלבן אינו מום עכ"ל. והשוה רבינו בנקודה לבנה את השוה למשוקעות וכל שאינה צפה אינה מום דכך נ"ל משוקעת כשאינה משוקעת וכיון דקתני צפה הרי זה מום משמע דוקא משום דצפה ע"ג העין הוא דהוי מום. אבל בנקודה שחורה כיון דצפה אינו מום כ"ש שוה ואין לקרות מום אלא המשוקעת לבד. כך נראה דעת רבינו דו"ק ותשכח. ובהשגות על דין מי שהי' בשר יתר

[162] שם פ' אמור פ"ו.
[163] שם ל"ח ע"ב.
[164] שם בבכורות מ"ד ע"א.
[165] בפה"מ שלפנינו הגירסא וידוע זה כשאירע פתאום.
[166] שם ל"ח ע"א.
[167] בפה"מ שלפנינו הגירסא תבלול לבן בשחור וגירסא זו של מהר"י קורקוס נראה יותר נכונה יעו"ש.
[168] לפנינו שם הגירסא הרי זה כשר ואינו מום.
[169] בראשית י"א ט'.

כו' א"א לא ידעתי כו' ורבינו גבי יבלת כתב במשנה יבלת ידוע וכל זמן שתהא יבלת בעין אפי' בלובן ויהי' בה שיער ה"ז מום לדברי הכל ע"כ. ועוד יתבאר בסמוך כי רבינו סובר כי יבלת הוא הנקראת בלע"ז בירוג"א בכל מקום מהגוף הוא מום ובמשנה תפס אם יש בה שיער וכאן תפס עצם. גם במשנה כתב אפי' בלובן וכאן [170] פירשה בכל הגוף הכל יתבאר בסמוך. ומ"מ סובר דיבלת לחוד ובשר יתר שהזכיר כאן לחוד. ומה שאין מומין בלבן למדו שם בגמ' מדכתיב יצא מחלב עינימו תרבא דעינא איקרי עינימו סתמא לא איקרי. ופירושו יצא לתרבות רעה מחמת חלב עינימו והשומן בלבן הוא. למדנו כי אין נקרא עין סתם הלבן אלא השחור כן ביאר רש"י ז"ל:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' מי שבעינו כמין עינב הוא עינב דתנן במתני' דלעיל נקרא בערבי כורו"ז:

מי שיצא בשר יתר בעינו כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל בהשגות א"א לא ידעתי וכו' ואני אומר על כרחין כנגד חלזון נחש האמור במשנה אמור זה. [171] דאי לא תימא הכי, לא הזכיר רבינו חלזון נחש הנזכר במשנה והזכיר אחת מדעתו מי שיצא בשר יתר בעינו, כדי להשלים מנין השמונה. ואין דרכו ז"ל לעשות כן, אלא ודאי על חלזון נחש הנזכר במשנה אמר זה. ולפי שרבינו ז"ל הי' בקי בחולי עיני בני אדם ידע שאין יבלת רגילה לצאת בעין בני אדם, אלא כעין בשר יתר בעין והא דתנן את שיבלת בעיניו איירי בבהמה. ואי אית בה שיער הוי מום קבוע. ואם אין בה שיער הוי מום עובר. והכי תירץ ר"ל הא דאית בה שיער הא דלית בה שיער ומפני שאין מום בלובן העין של אדם. והכא כייל מומי האדם והבהמה הוצרך לומר עד שחפה מעט מהשחור אבל בבהמה איכא מומין בלובן העין והיינו יבלת דתנן במתני' אם יש בה שיער הוי מום קבוע ואם אין בו שיער הוי מום עובר. אבל יבלת האמור בתורה היא יבלת שיש בה עצם ובכל מקום שבגוף בין באדם בין בבהמה הוי מום קבוע. ומ"מ מודה אני שאם אירע יבלת בלובן עין האדם אם יש בה שיער הוי מום קבוע. ואם אין בה שיער הוי מום עובר דלא השוה בזרעו של אהרן הוא. וכדי שתבן יפה כוונת הרב ז"ל ופי' הסוגיא לדעתו ז"ל, אעתיק לך שאלה שנשאלתי ע"ז ותשובתי עליה. [172] וז"ל השאלה. שאלת ממני ידיד נפשי אודיעך דעתי במה שכתב הרב ז"ל בפ"ז מה' ביאת מקדש וז"ל בשמונה מומין שבאדם ובבהמה כתב מי שיצא בשר יתר בעיניו עד שחפה מעט מהשחור ע"כ. ומשמע בלובן של עין אינו מום. עוד כתב בסמוך אבל אם יצא מהשחור לתוך הלובן אינו מום שאין מומין בלבן. עוד כתב

[170] בהלכה י'.
[171] כ"ה מפורש בפה"מ להרמב"ם דחלזון נחש הוא בשר יתר בעין.
[172] בשו"ת הרדב"ז ח"ה סי' ק"ג.

וכן אם היתה נקודה שחורה בתוך הלבן אפילו צפה אינו מום שאין מומין בלובן משמע מכ"ז דאין מום בלובן העין בבהמה כלל ובפ"ב מאיסורי מזבח כתב במומין המיוחדין בבהמה אם יש בעינה יבלת שיש בה שיער ומשמע הא באדם אינו מום. ובאותו פרק בשמונה המומין העוברים בבהמה מונה יבלת שאין בה שיער, ושאלת ממני ליישב אלו הלשונות עם מה דאתמר בגמ' פ' על אלו המומין. - תשובה. שתי החלוקות שכתב הרב ז"ל דהיינו מי שבעינו כעין עינב ומי שיצא בשר יתר בעיניו, תרווייהו בכלל עינב דתנן במתני' דמה לי שיהיה העינב מן העין בעצמו ומה לי שיהיה בשר שגדל בו עד שחפה מעט מן השחור. א"נ היינו חלזון נחש הנזכר במשנה ולאו היינו יבלת, דיבלת קשה ומגונה ביותר כאשר נבאר לקמן והוא הנקרא ברוגא בלע"ז. ואין דרכה לצאת בעין של אדם כלל. ואם יצא פעמים בלא שיער הוי מום עובר כאשר ביאר הרב ז"ל לקמן בבהמה ואין דרכה אלא בשאר הגוף. אבל העינב ובשר היתר רגילים לבא בעין. עוד כתב מי שנמשך הלובן של העין כו' אבל אם יצא מן השחור לתוך הלבן כו' פלוגתא דר"מ ור"י ופסק כר' יוסי משום דסתם מתני' כוותיה כדאמרי' מני מתני' ר' יוסי הוא. ותו דר"מ ור"י הלכה כר"י משום דר' יוסי נמוקו עמו. וזהו תבלול האמור בתורה. עוד כתב וכן אם היתה נקודה לבנה בתוך השחור כו' הרי זה דק האמור בתורה והוא בתרי גווני או נקודה לבנה או נקודה שחורה אם היא לבנה צפה ע"ג השחור ה"ז מום, אבל אם לא היתה צפה או שהיתה משוקעת בשחור אינו מום. פסק כברייתא דתניא איפכא צף ה"ז מום משוקע אינו מום וטעמא דמסתבר הוא דכיון שהנקודה היא צפה מיד נראה המום וגנאי הוא אבל בזמן שהיא שוקעת או שאינה צפה אין זה נראה אלא ע"י עיון ולפיכך אינו מום שהרי אינו מתגנה בכך. ואע"ג דהאי תירוצא דתרוץ תלמודא לא קאי דפריך והא אין מום בלבן. מ"מ קושטא הוא דבשחור הוי מום וכדתניא איפכא אבל בלבן אינו מום. כתב עוד היתה נקודה שחורה בתוך הלבן אפי' צפה אינו מום שאין מומין בלבן. היתה נקודה שחורה כו' היינו תירוצא בתרא דאמרי' האי בדוק לבן האי בדוק שחור כלומר תרוייהו בשחור העין דק שחור משוקע הוי מום צף אינו מום. דק לבן משוקע אינו מום צף ה"ז מום. וא"ת מ"ש דוק לבן משוקע לא הוי מום. ודוק שחור משוקע הוי מום. הא איפכא מסתברא לפי שהלבן הוא ניכר בשחור אע"פ שהוא שוקע יותר מהשחור בשחור. שוקע נראה כגומא בעין והוי מום. אבל לבן בשחור שוקע אינו נראה כגומא, א"נ שחור בשחור והוא שוקע מבלבל הראות אבל לבן שוקע אינו מבלבל הראות כ"כ ומסקנא דגמ' דאין מומין בלבן והכי פריך תלמודא להדיא לקמן נמי כאשר נבאר בע"ה. כתב עוד אם יש בעינה יבלת שיש בה שיער. היינו מתני' דלקמן ר"ח בן אנטיגנוס

אומר את שיבלת בעינו ומדתניא לה גבי מומין שבבהמה ולא תניין לה לעיל גבי מומין שבאדם מש"ה כתבה הרב ז"ל גבי מומי בהמה ולאו למימרא שאם נולדה באדם יבלת שיש בו שיער בעינו שלא יהי' מום דכש"כ הוא אלא לפי שאין דרך לבא כיוצא בזה באדם. וזהו שכתב ז"ל בפ"ב [173] ויש מומים אחרים מיוחדים בבהמה ואינם ראוים לבא באדם, משמע אינם ראוים. אבל אם אירע שבאו מום הוא, וכן אם אין בה שיער באדם הוי מום עובר. אלא דאכתי צריך ליישב סוגיית הגמ' לפי שיטת הרב ז"ל וגירסתו דהא לעיל מסקינן דאין מום בלבן ובסוגיא דלקמן מסקינן אלא אידי ואידי בלבן ואמר ר"ל ל"ק הא דאית בה שיער והא דלית בה שיער ותו דפריך תלמודא והא אין מום בלבן ומשני אלא אידי ואידי בלבן. והא אמרינן דאין מומין בלבן. ומתוך זה הוצרכו התוס' ז"ל למחוק גירסת הספרים וגורסין הא והא בשחור. ורש"י ז"ל דחק לפרושי כדי לקיים גירסת הספרים וכתב אידי ואידי הא דקתני אין שוחטין במקדש ובמדינה בלבן והא נמי דקתני אין מומין בלבן תרוייהו ביבלת במומין שבלבן, אית בה שער מגונה הוא ועלה קתני אין שוחטין לא במקדש, והא דקתני אין מומין בלבן בדלית בה שיער ומתני' דמום גמור הוא כדאוקימנא בשחור ובדלית נמי עצם וכו'. וכ"ז דוחק וצריך למחוק מלת אלא הכתוב בספרים כיון דלא הדרינן משנוייה קמא ואכתי שבקינן למתני' בשחור. וכן הוא ז"ל השמיט אלא ותפס אידי ואידי. ותו קשיא דאידי ואידי משמע דקאי נמי אמתני'. ותו אי מתני' ביבלת בשחור העין פשיטא אמאי איצטריך למתניא הרי הוא בכלל עינב או בשר החופה מעט מן השחור וכי אוקימנא הא בשחור הא בלבן. הוי מצי לאקשויי הכי, אלא דעדיפא מינה מקשה והא אין מומין בלבן ובתירוצא דר"ל מתורץ הא נמי כדאפרש בסמוך. והריני מפרש הסוגיא לפי שיטת הרב ז"ל וגירסתו למימרא דיבלת הוא מומא, פי' ודאי ידע שפיר המקשה דיבלת כתיבא באורייתא, אלא הכי פריך משמע ממתני' דבכל גוונא יבלת הוי מומא לכל הדברים מדקתני לה סתם. ורמינהו ואלו שאין שוחטין כו' ופריך ותסברא הא כתיבא יבלת סתם באורייתא ותקשי לך אקרא. אלא ל"ק הא בגופו הא בעינו, הא דקתני אין שוחטין כו' בגופו שאין מום גמור. ומתני' דמשמע דהוי מום גמור בעינו, ופריך מכדי קרא סתמא מה לי בגופו מה לי בעינו, וכי היכי דבעינו הוי מום גמור, בגופו נמי הוי מום גמור. וקשה הא דאין שוחטין ואי בגופו לא הוי מום גמור בעינו לא הוי מום גמור ואמאי קתני סתם דהוי מום. אלא ל"ק הא דאית בה עצם הא דלית בה עצם. דקרא דאית בה עצם הוי מגונה טפי ובכל מקום הוי מום דקרא סתמא הוא. ומתני' דהכא ומתני' דאלו שאין שוחטין. בדלית בה עצם בעין הוי מומא טפי בגופא

[173] מהלכות איסורי מזבח ה"ב. וע"ע שם בלח"מ כמ"ש הרדב"ז.

לא הוי מומא. ולית בה עצם פסולה בתמיה תלתול בעלמא הוא. אלא אידי ואידי בעינו ול"ק הא בשחור הא בלבן מתני' דהכא דמשמע דהוי מום גמור בשחור שמעכב קצת את הראות. ומתני' דאלו שאין שוחטין בלבן דלא הוי מום גמור כגון שאינו מעכב את הראות כלל. ולתרוצא מתניתא קאי ולאו אקרא וכן פרש"י ז"ל דקרא איכא לאוקמי כשיש בה עצם. ופריך והא אין מומין בלבן ואפי' במקדש כשר לשחוט. וה"ה דהוי מצי לאקשויי יבלת בשחור פשיטא. אלא האי עדיפא לי' ומשני אלא אידי ואידי בלבן. ול"ק הא דאית בה שיער הא דלית בה שיער. חדא דאית בה תלת משני לי' לא תוקמא בשחור דא"כ פשיטא אלא אידי אידי בלבן ושאני יבלת דהוי מום מגונה טפי וכי האי הוי מום אפי' בלבן. והא דקתני אין מומין כגון דק או תבלול דעלה קתני ר' יוסי אין מומין בלבן. אבל יבלת גרוע טפי. ומתניתא ל"ק מתני' דאית בה שיער דהוי מום גמור וגרוע טובא ומתני' דאין שוחטין בדלית בה שיער דאע"ג דהוי מום בלבן, מ"מ אינו מום גמור לשחט עליו במדינה. כללא דמילתא דהאי שמעתתא לדעת הרב ז"ל יבלת דאית בה עצם בכל מקום שבגוף הוי מום. אין בה עצם אם היא בשחור העין הוי מום גמור אפי' באדם דלא גרע מעינב בעין. והא דלא נכתב ג"כ במומי האדם לפי שהם בכלל כדכתיבנא. א"נ מפני שאין רגילים לבא באדם בשחור העין. אבל אם באו מום גמור הוא ואפילו שאין בה שיער. ואם הוא בלובן העין אם יש בה שיער ה"ז מום גמור ואם אין לה שיער הוי מום לענין שאין שוחטין אותו במקדש ולא חשיב לישחט אותו במדינה. ועיין במה שכתבתי ותמצא שעולין דברי הרב ז"ל כדין וכהוגן. שוב ראיתי מ"ש בבית יוסף ע"ז בסי' ש"ט ומפני שאין דבריו נכונים לא בענין ולא בשטת הסוגיא ולא בגרסאות לא ראיתי להטריח עליהם הקולמוס ואגב שטפיה לא עיין בה כהוגן. ואתה ידידי שים לבך לדעתי ותראה האמת מזולתו. ע"כ לשון התשובה. ומה שכתב הראב"ד ז"ל שהוא אדמומית העוברת בשחור זה חולי מקרה הוא ומיד מתרפא ואם לא נתרפא הרי הוא בכלל תבלול דמ"ל שחור ומ"ל אדום. וכל המומין שהזכיר רבינו ז"ל בחולי העין ראינו אותם במצרים בעין:

שאין מומין בלבן כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל אבל יבלת מגונה הוא ביותר ולפיכך אם אירע גם באדם הוי מום כאשר כתבתי באותה תשובה:

הלכה ו

שלשה בחוטם כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל במשנה [174] חוטמו שניקב ושנפגם ושנסדק. ת"ר ניקבו חוטמין זה לתוך זה מבחוץ ה"ז מום, מבפנים אינו מום. ורבינו כתב אפילו

[174] שם בבכורות ל"ט ע"א.

מצד אחד [175] וכ"ש משני צדדין. וכתב רש"י ז"ל עלה דברייתא שהנקב נראה מבחוץ שניקבו מחיצות החיצוניות של חוטם אבל מבפנים שניקב מחיצה החולקת את החוטם אינו מום שבמקום סתר הוא. ע"כ. וכ"נ [176] דעת הרב ז"ל. ואם היתה גירסתם כגרסת הספרים שלנו דקתני נקבו חוטמין זה לתוך זה, איני יודע להלום אותה דהא בניקבו זה לתוך זה מחלק בין חוץ לפנים. וזה ברור אפי' בתחלת העיון. אלא ודאי לא הוי גרסי בה זה לתוך זה. ולפי גרסת הספרים שלנו יש לפרש שאם ניקבו זה לתוך זה מצד חיצון של המחיצה המובדלת בין שני החוטמין כיון שהוא בגלוי הוי מום. ואם הנקב הוא לצד פנים כיון שהוא בסתר אינו מום וכ"ש אם נקבו החוטמין, וגם הם ז"ל מודים בדין כיון שהנקב נראה ונגלה מבחוץ:

הלכה ז

והוא שנסדק מזר שלה כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל זה כתב על מה שאמר רב פפא תורא ברא דשיפתיה, שאם נסדק מבפנים והזר החיצון קיים אינו מום שהרי לא נחלק לשני ראשים:

מי שעצם לחיו כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש במשנה [177] ומעשה שהלחי התחתון עודף על העליון ושאל ר"ג לחכמים ואמרו ה"ז מום ובגמ' הקשו והא גבי אדם הוא דתנן הכי ומשום שאינו שוה בזרע אהרן. אבל גבי בהמה לא. ותרצו הא דאית בה עצם הא דלית בה עצם. פי' כשהעודף הוא הלחי בעצמו בין באדם בין בבהמה הוא מום. אבל כשאינו עודף אלא השפה לבד לא עצם הלחי באדם הרי זה מום ובבהמה אינו מום:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' משנה שם מעשה כו' ומוקי לה רב פפא בדאית בה עצם הוי מום באדם ובבהמה אבל לית בה עצם היינו שפתו עודפת והוי מום באדם ולא בבהמה. אבל עצם לחי העליון עודף על התחתון לא הוי מום בבהמה [178] דהיינו פיו דומה לשל חזיר

[175] ע' מ"ש הכס"מ בזה.

[176] צע"ג דהרמב"ם בפה"מ לא פי' כפרש"י רק פי' שם כמ"ש הרדב"ז כאן אח"כ. והוא לפי גירסא שלנו. וז"ל שם וכן אם ניקב הבשר המפסיק האף לשני נקבים כו' אם היה לו בחלק הנראה ע"פ האדמה הרי הוא מום. ואם היה תחת העור ר"ל לצד העליון מהאף אינו מום יעו"ש וא"כ הרמב"ם שפיר גרס כגירסא שלנו זה לתוך זה. וזהו כוונת הרמב"ם בפ"ב מאס"מ ה"ב וז"ל אם ניקב העור שבין שני חוטמין במקום הנראה יעו"ש. ושם מיירי במומין המיוחדים בבהמה. ומה שלא הביא זה כאן במומין שהם גם באדם, כתב בס' הר המוריה די"ל דבאדם בשר המפסיק הוא הכל בפנים. וע"ע מ"ש כס"מ כאן. ובזה א"ש. - שו"מ בס' חזון נחום פ"ו דבכורות מ"ד שהביא מכת"י מהר"י קורקוס פ"ב מאס"מ וז"ל לפי פי' מום זה בבהמה ואינו באדם כי באדם מחיצה אמצעית מכוסה ואינה גבאית הילכך ל"ש לממנייה באדם. או אפשר דבאדם לא הוי מום. כי דרך לנקוף האף להניח בו נזם.

[177] שם מ' ע"א.

[178] צ"ע דהא בפ"ב מאס"מ ה"ב במומין המיוחדים בבהמה כתב הרמב"ם ופיה דומה לשל חזיר כו' יעו"ש. ובדברי חמודות שם בבכורות פ"ו אות ט' ובב"ח יו"ד סי' ש"ט שכתבו כהרדב"ז. וע' בס' הר המוריה שם פ"ב מאס"מ אות ז' וכ"ג מ"ש בזה. יעו"ש היטב.

דפליגי ר' ורבנן דאמרי עלה דהך מתני' דמעשה שהלחי התחתון עודף על העליון כו' מאן תנא דקתני ומעשה, משום דתנן ופיו דומה לשל חזיר ופליגי רבנן עליה דר'. וקאמרי כ"פ עלי' דרבי בשפתו העליונה עודפת על התחתונה. אבל אם התחתונה עודפת על העליונה ה"ז מום ומעשה נמי כו'. ומסתברא דע"כ לא פליגי רבנן עלי' דר' אלא בבהמה, אבל באדם מודים הם דהוי מום בין שיש בו עצם בין שאין בו עצם והרי הוא בכלל שפתו העליונה עודפת על התחתונה השנוי גבי מומין המיוחדים באדם. [179] ואע"ג שכתב רש"י ז"ל ומעשה [180] באדם כהן ועלה מייתינן פלוגתא דר' ורבנן לאו למימרא דפלוגתייהו באדם אלא משום דתנן ומעשה שהלחי התחתון עודף על העליון ומשמע שיש בו עצם ולפיכך כתב ומעשה גבי אדם כהן דאע"ג דפלוגתייהו בבהמה שייך שפיר למימר עלה ומעשה כו' ופשוט הוא:

מי שפיו בלום כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש [181] בברייתא פיו בלום ורגליו מבולמות מחמת הרוח אינו מום מחמת העצם ה"ז מום. וי"ג מחמת הריוח אינו מום. ופרש"י ז"ל בלום קצר מבולמות קצרות מחמת הריוח שאין לו ריוח כ"כ בפה ולא בעצם ולא בבשר השפתים אינו מום ואם מחמת העצם שהשפתים פתוחות יפה, אבל הלחיים אדוקות זו בזו שאינו יכול לפותחן כשאוכל או צועק מרחיבות השפתים והעצם נראה כנוד, ה"ז מום. וכן ברגלים שאם רגליו קצרות מחמת הריוח של מידה אחת העצם והבשר של כפות הרגלים שלא היו רחבות כ"כ אינו מום. ואם מחמת העצם שהעצם קצר והבשר מרחיב מלמטה ויוצא, ה"ז מום. וגרסת מפני הרוח לפירוש זה כתב שאינו יכול לישבה. עוד כתב פי' אחר דבלום היינו נפוח ואם אותו נפח מחמת הרוח שנכנס [182] בהם הדר בריא ואינו מום. ואם מחמת העצם שעבה ביותר ה"ז מום. ומ"מ כתב רש"י ז"ל שבתוספתא דבכורות שנינו אם מחמת הרוח אינו מום ואם מחמת עצמו ה"ז מום. ונראה שעל גרסא זו של התוספ' סמך רבינו כי פי' מחמת עצמו בסבת גופו ובריייתו שכך הי' מעצמו מתחלת בריייתו בלי סבה מקרית. אבל אם נבלם מחמת רוח שנפח בו ובלום פיו א"נ שנכנס בו רוח ומחמת כך נבלם אינו מום. ופי' בלום לדעת רבינו [183] אפשר שסובר דהיינו קצר שאינו יכול לפתחו כפי' ראשון של רש"י ז"ל. וכ"כ בתוס' שכן הוא פי' בלום בכ"מ סתום.

[179] כ"מ ברמב"ם לקמן פ"ח ה"ח.

[180] לפנינו בפרש"י תיבה זו "ומעשה" הוא המשך לדיבור הקודם ברש"י שם. ושוב אח"כ מתחיל הדיבור גבי אדם כהן והוא דיבור בפני עצמו סובב על לשון הגמ' שם גבי אדם כו' ואין לו שייכות כלל עם דיבור הקודם וז"פ וברור. וכ"ה על הגליון בגמ' שם וצע"ג.

[181] שם בבכורות מ' ע"ב.

[182] הגירסא בפרש"י שלפנינו אם מחמת הרוח שנפח דיצא כו'.

[183] ע' כס"מ ובב"י בטור יו"ד סי' ש"ט ובמהר"י קורקוס לקמן ה"ט בזה.

וכן הבולם פיו בשעת מריבה [184] וטובא דכוותא אלא שלגבי רגליו מבולמות לא יתיישב פי' זה בלשון רבינו וכאשר יתבאר בע"ה:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' כך שנינו בתוספ' מחמת הרוח אינו מום מחמת עצמו הרי זה מום. והיינו נמי הא דתניא הבא מחמת העצם ה"ז מום כלומר מחמת עצם ברייתו. ודלא כפרש"י ז"ל שכתב מחמת העצם שעבה ביותר. ומשמע לפי פי' שאם נבלם מחמת בשר דלא הוי מום. וקשה דא"כ ליפלג וליתני בדידיה. אם מחמת הבשר אין זה מום וכ"ש מחמת הרוח. אלא ודאי בין מחמת עצם בין מחמת בשר אם הוא מעצם ברייתו הוי מום. מחמת הרוח לא הוי מום:

מי שנוטל רוב המדבר כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש במשנה, ופי' מדבר שבלשונו היינו מי שאינו דבוק למלקוחיו. ואם ניטל הרוב מאותו המדבר הוי מום. לאפוקי ממאן דבעי התם שניטל רוב כל הלשון. ותפס רבינו סתם משנה וכב"ד של אחריהם שאמרו כן:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' משנה שם ופרש"י ז"ל היינו קצת הלשון שאינו דבוק במלקוחיו וק"ל דהכי הוי לי' למיתני ושנטל רוב הלשון. ותו דתנא אמר רוב והוא אמר קצת. ויש לפרש לפי שעיקר הדיבור תלוי בסוף הלשון ואם נטל רוב המדבר ר"ל רוב אותו שהדיבור תלוי בו דהיינו רוב סוף הלשון. ואפשר שלזה נתכוון רש"י ז"ל דבזמן דקצת הלשון אינו דבוק במלקוחיים אין לו כח להוציא כל הדיבור והיינו שנטל רוב המדבר שבלשונו. [185] ואע"ג דאין דיבור לבהמה, כל שכנגדו ניטל רוב הדיבור באדם הוי מום בבהמה:

הלכה ח

י"ב באברי הזרע כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל ברייתא בפ' הנזכר [186] גם הובאה פ"ק דקידושין [187] ומעוך וכתות ונתוק וכרות כלם בבצים. בבצים ולא בגיד. פי' בתמיה דכ"ש שהגיד יותר נראה מהבצים, אימא אף בבצים דברי ר"י ראב"י אומר כלם בגיד ר' יוסי אומר מעוך וכתות אף בבצים. נתוק וכרות בגיד אין בבצים לא, ע"כ. ופי' מעוך שנתמעך וכתות שכתתו אותו באבן עד שנימוח. נתוק היינו שניתק ביד לגמרי ועדיין תלויים בכיס. [188] וכרות בסכין ועדיין תלויים בכיס. ומעורין קצת דכרות בציר מנתוק. וביארו שם בגמ' דבהא קמפלגי דר' יהודא סבר דבכל גוונא הוי מומא ונקראין מומין שבגלוי

[184] חולין פ"ט ע"א.
[185] כ"ה בפרש"י קידושין כ"ה ע"א.
[186] בבכורות ל"ט ע"ב.
[187] כ"ה ע"א.
[188] כן פרש"י שם בבכורות, אבל לעיל ל"ג ע"ב ושבת קי"א ע"א ובמנחות נ"ו ע"ב פי' דנותק היינו שאינם עוד בכיס ותוס' שם ד"ה להביא חלקו עליו. וע"ע בכס"מ פ"ה מעבדים ה"ד שכתב דדעת הרמב"ם נראה דגם באינם עוד בכיס לא הוי מום גלוי יעוש"ה.

מעוך וכתות לפי שנכווצים ונתוק וכרות כיון שהם תלויים ונחבטות בכיס נראים הם מבחוץ. ור' אליעזר סבר שאינם נקראים מום שבגלוי אלא בגיד שנראה. לא בבצים. ור' יוסי סבר מעוך וכתות הוי מומא דהא ליתנהו. נתוק וכרות לא הוי מומא דהא איתנהו ע"כ. ורבינו פסק כר' יהודה דבכל גוונא הוי מום. וקשה הא קי"ל ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי. ותו דגבי עבד כתב בפ"ה [189] מהלכות עבדים שהמסרס עבדו בבצים לא יצא לחירות מפני שאינם מום שבגלוי ומ"ש הכא דחשיב לי' מום שבגלוי. וגבי עבד לא חשיב מום שבגלוי. [190] ותו קשיא נמי גבי לשון שגבי עבד בפ' הנזכר פסק שאינו מום שבגלוי וכאן פסק שהוא מום שבגלוי, ופסקא דהכא הוא דקשיא דאלו מה שפסק גבי עבד בבצים ובלשון שאינם מום שבגלוי הדין עמו. כי הוא דעת רבנן כאשר מבואר שם פ"ק דקידושין שהביאו משנה דכ"ד ראשי אברים כו' ותני עלה עבד יוצא בהם לחירות כו' ר' אומר אף הסירוס. בן עזאי אומר אף הלשון. פי' דאלו לת"ק אינו נקרא מום שבגלוי אלא ראש הגיד ור' חולק ומוסיף אף סירוס דבצים ובן עזאי מוסיף אף הלשון וכת"ק נקטינן דלא מנה אלא גיד שהוא גלוי לגמרי. נמצא דפסקא דעבד ניחא שפיר אלא פסקא דהכא קשיא דהא בגמ' מוכח דליכא לפלוגי בינייהו כי שם הקשו ור' לשון לא, והתניא פי' גבי מומי בכור ושנטל רוב לשונו רבי אומר רוב המדבר שבלשונו דמשמע דלרבי לשון הוי מום שבגלוי ומטעם קושיא זו העלו דרבי אף הסירוס וכ"ש הלשון קאמר. ואם איתא דאיכא לפלוגי בין עבד לבכור כפסק רבינו מה ק"ל לימא דר' לענין בכור חשיב לי' מום שבגלוי. ולגבי עבד לא חשיב לי' מום שבגלוי ולא יצטרך לדחוק דבן עזאי את"ק קאי. ולא קאי אדר' ומשנה לא זזה ממקומה כאשר נדחקו שם דוק ותשכח. וגם גבי סירוס בצים מוכח דליכא לפלוגי שהרי שם תלוי מחלוקת ר' ות"ק בפלוגתא דהנהו תנאי דברייתא דתניא ומעוך וכתות וכו' ר' יהודה אומר כו' ר"א אומר כו' ר"י אומר וכו' וכיון דבגמ' תלוי מחלוקת זה בזה איך רבינו פסק כאן גבי לשון כרבי דרוב המדבר הוי מום ושם גבי עבד פסק כרבנן דלא הוי מום וגבי בצים פסק כר' יהודה דכלהו הוי מום, שסתם דבריו דאתו כר' ושם פסק כת"ק דפלי"ג אדר' ואתיא כר"א. ונראה לתרץ שרבינו כאן בדין הלשון סמך אסתם מתני' דבכורות שמנו לשון בכלל המומין שכן אמרו שם ועוד ג' מנה איילא לפני חכמים ואחד מהם הוא הלשון. ואמרו לו לא שמענו אלא אלו וב"ד של אחריהם אמרו ה"ז מום. וכיון שאיילא מנאן וב"ד של אחריהם העלו כך כן ראוי לתפוס ולפסוק. וגבי עבד כיון דת"ק פלי"ג אר' כת"ק ראוי לפסוק וכאשר נתבאר.

[189] ה"ד.

[190] כן הקשו גם בשו"ת הרדב"ז ח"ה סי' פ"ט יעוש"ה. ובלח"מ שם בפ"ה מעבדים הניח זה בצ"ע. וע"ע במקנה הקשה כן מעצמו יעו"ש מש"כ בזה.

וכי מקשה לר' מההוא דבכורות אה"נ דהוי מצי לפלוגי בנייהו [191] אלא כיון דסבר רבי דסירוס בצים הוי מום גלוי הדעת מכריע דכ"ש הלשון. אלא דלאלומי פרכיה ולסיועי להאי סברה פריך מהיא דבכורות. ועוד דאה"נ הוי מפליג ביניייהו אכתי קשיא אחריתא עלה דההיא מההוא דהזאה דסבר רבי דהוי לשון גילוי וכאשר הקשו שם וכיון שעל כרחינו צריכים לתרץ דברי רבי לא רצה לחלק בין מום בכור לעבד דלא מתרצא מילתיה דר' בהכי. ומעתה כיון דגבי לשון הכרענו שיש לחלק ביניהם דלא תקשי סתם משנה דבכורות את"ק דעבד, יש לתרץ גם גבי סירוס דבצים שפסק רבינו כאן כר' יהודה משום דכ"ע ר' קאי כוותיה דכיון דגבי עבד חשיב לי' מום וכ"ש הכא וכיון דר' יהודה ור' בחד שטתא שייכי, הוי להו דברים דרבים לגבי יחיד. ועוד דהלכה כר' מחבירו דת"ק דפליג עלי' בההוא תוספתא היינו ר' אליעזר דאידך ברייתא. וגבי עבד דוקא נקטינן כוותיה כיון ששנו אותו בלשון סתם. ואפשר עוד שי"ל דע"כ לא פליג עליה ת"ק אלא בעבד אבל גבי מומי אדם או בכור אפשר דלא פליג ת"ק ומודה דהוי מום כמו שנתבאר גבי לשון דמתני' דבכורות חשיב לי' מום. ות"ק לא חשיב לי' מום גבי עבד. וסירוס דבצים דכוותיה גם רש"י ז"ל כן כתב בפי' החומש [192] דבין בגיד בין בבצים הוי מום כר' יהודה. ואע"פ שאמרו שם כתנאי אפשר דה"ק מאן דסבר גבי אדם ובכור דלא הוי מום שבגלוי דהיינו ר"א ודאי דכ"ש דסבר הכי גבי עבד. וא"כ ע"כ ר"א כת"ק אתי. אבל מאן דסבר גבי עבד דלא הוי מום דהיינו ת"ק אינו מוכרח שיסבור כר' אליעזר גבי אדם ובהמה. ור' דסבר גבי עבד דהוי מום גלוי ודאי דסבר כר' יהודה. אבל ר' יהודה אינו מוכרח שיסבור כר'. וכתנאי לאו דוקא שיהי' זה תלוי בזה לגמרי דהא לא קאמר והני תנאי כהני תנאי אלא כתנאי כלומר אי הוי מום גלוי אי לא הוי פלוגתא דתנאי. אבל לא שיהי' זה תלוי בזה וזה בזה, ולפי זה שכתבתי גלוי דמצרכינן גבי עבד אינו כגלוי דמצרכינן גבי אדם ובכור דגבי אדם ובכור אין צריך שיהי' גלוי לגמרי כמו גבי עבד אלא גלוי היינו לאפוקי כשהוא בחלל הגוף. וכ"כ רבינו למעלה [193] אין פוסל אלא מומין שבגלוי אבל מומין שבחלל הגוף וכו' וכן בגמ' בתחלת הסוגיא לא הקשו אלא מחטיו הפנימיות משמע דלא אימעוט ממומין

[191] ע' במקנה שם בקידושין שהוכיח דאין דין בכור שוה לעבד דהא בבכור נפגמה אזנו או שפתו ומומין הרבה, בעין הוין מומין. ובעבד לא הוין מומין יעו"ש היטב מ"ש בזה. אמנם התוס' רי"ד שם בקידושין כ"כ בשם התוס' בכורות שאינם לפנינו דהטעם דבבכור הריבויא בלשון כל מום רע, אבל בעבד לא כתיב כה"ג בריבויא, והוא כמ"ש המהר"י קורקוס כאן להלאה. דכל מום רע ריבויא טפי מלחפשי ישלחנו גבי עבד. אכן בתוס' רי"ד שם האריך לחלוק על התוס' והוכיח דכל מה דהוי מום בבכור כמו נפגם ונסדק באוזנו ושפתו ומומי העין, גם בעבד בכולם יוצא לחירות דשוים הם בדיניהם יעו"ש.

[192] פ' אמור כ"ב כ"ד.

[193] פ"ו מבהמ"ק ה"ז.

שבגלוי. אלא דומיא דחטיו הפנימיות דהוי בסתר לגמרי דוק ותשכח. ואפשר שכל מום רע הוי ריבויא טפי מלחפשי ישלחנו דגבי עבד. וכל מרבה אפי' אינו גלוי לגמרי או יש איזה ריבוי לחילוק זה. א"נ אפשר דפסח דדרשינן מיני' הכא כעין הפרט אינו גלוי לגמרי [194] דאינו נראה אלא בעת שמהלך ולא עדיף מלשון שנראה כשמדבר משא"כ בשן דהוי גלוי טפי מלשון שהוא יותר לפנים. ומדלא כתב קרא לשון וכתב שן שנראה יותר ש"מ דלשון לא הוי מום גלוי וה"ה לבצים דדמי לגלוי דלשון. ודמו תרוייהו לפסח. והם יותר מכוסים משן. ואדם להקריב וכן בהמה ליפסל ובכור לישחט כי הדדי נינהו. ואפשר עוד דבהני משום מחוסר אבר הוא דאתינן להו שכיון שנחתכו הבצים כמאן דליתנהו דמי. ובחסרון דודאי דע"כ לא ממעטינן אלא חסרון שבחלל הגוף, אבל חסרון שבגוף מבחוץ אפי' מכוסה הוי חסרון ולכך פסולין בכל גוונא. דהא פסלינן נמי בשאין לו אלא ביצה אחת, אלא שאני רואה שבגמ' רצו להעמיד מחלוקתם בזה משום חסרון אבר ואדחי האי אוקמתא. ואמרו ותסברא ר' יוסי מה קסבר כו' ומוקי פלוגתייהו כאשר כתבתי למעלה. וגם בזה אפשר לתרץ שאעפ"י שדחו אותה אוקמתא משום דקשיא עלה. ר' יוסי מה קסבר. מ"מ אפשר דמפלגינן בין זה לעבד. דהכא חסרון אבר לא בעינן שיהי' בגלוי לגמרי, אלא שלא יהי' בחלל הגוף אף אם אינו בגלוי פוסל דומיא דביצה אחת. ומום הוא דבעי גלוי. אבל לגבי עבד אפי' בחסרון אבר בעינן גלוי דומיא דפרט דידיה היינו שן יפיל דהיינו חסרון [195] ומיניה ילפינן מומין שבגלוי. משא"כ כאן דכלהו פרטי ליכא חסרון פסח או עור עורת או שבור שבר רגל או שבר יד כלהו אין בהם חסרון ולכך בעינן גלוי. אבל בחסרון אפשר דלא בעינן גלוי אלא שלא יהא בחלל שאינו נראה כלל. עוד אפשר לתרץ בדרך אחרת דהתם מעיקרא בעי לאוקמי פלוגתייהו בחסרון מבפנים אי הוי חסרון ולא דמי למום. או לא הוי חסרון כמו מום. ור' יהודה הוי סבר דשמיה חסרון ודחו ותסברא ר' יוסי מאי סבר. אי סבר שמיה חסרון אפי' נתוק וכרות נמי כו' והעלו דקא מפלגי במום שבגלוי וכאשר כתבתי. ואיכא למידק ומאי קושיא לימא דר' יוסי סבר דמעוך וכתות נקרא חסרון ונתוק וכרות אינו נקרא חסרון וכאשר אמרו גם באוקמתא שהעמידו דהא איתנהו והא ליתנהו הוי חסרון. וא"כ אמאי חזר מאוקמתא דפליגי בחסרון מבפנים, אלא נראה לומר דדחויי הוא דמדחי לי' דכיון דר' יוסי ע"כ

[194] ע' תוס' בכורות שם ל"ז ע"א ד"ה מה ובקידושין שם כ"ה ע"א ד"ה רבי וכ"ה ברשב"א שם ביתר ביאר דגבי עבד דיוצא בשן שמעינן דלא בעינן גלוי לגמרי. אבל בבכור בעינן גלוי לגמרי כמו פסח ועור דהוי גלוי לגמרי יעו"ש היטב וצ"ע. וע"ע בתוס' רי"ד הנ"ל.

[195] ע' תוס' קידושין כ"ד ע"ב ד"ה סמויה. דמשמע דהפלת שן לא הוי מחוסר אבר וברשב"א ומהרש"א תמהו ע"ז. וכתב הפנ"י דשן לא הוי אבר. והרש"ש כתב דלא הוי מחוסר אבר בהפלת שן. דדרכו ליפול מחמת זקנה וגם לא נברא עמו יעו"ש ובהגהות חשק שלמה ובס' טל תורה בזה.

בעיקר הדבר אי הוי חסרון או לא פליגי אפשר נמי שגם ר' יהודה ור' אלעזר בעיקר הדבר חולקין. דאי תרוייהו מודים דמקרי חסרון. דברי ר' יוסי אי אפשר לפרש אותם גם על הקדמה זו. וכיון שכן אפשר שרבינו מפרש דר' יוסי גם בחסרון בעי גלוי לגמרי. ולכך בנתוק וכרות סבר דלא הוי גלוי ולא פסול ור' יהודה סבר דבחסרון לא בעינן גלוי לגמרי והכי נקטינן דעד כאן לא נתמעטה אלא כוליא אחת דהוי בסתר לגמרי ויליף לה מקרא. ומשום דמעיקרא רצו להשוות זה לכוליא הוא שדחה כן. אבל למסקנה כוליא לחוד דהוי בחלל ובסתר לגמרי. אבל בצים אינם כן ולעולם משום חסרון ולא תקשי ומ"מ שני בצים בכיס אחד אין שם חסרון אבר. ואעפ"י כן הוא מום. ולכן נראה כדרך הראשון שלא נתמעטה כאן אלא מומין שבחלל הגוף לאפוקי ניטל הטחול. א"נ חיטיו הפנימיות וכאשר נתבאר בגמרא:

מי שאין לו אלא ביצה אחת כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש [196] במשנה ופירושה בגמ' כדברי רבינו. ור"ע אמר שם שבודקים אותו ע"י מיעך. וכבר כ"כ רבינו בפ"ג מהלכות בכורות. והוא דעת הרא"ש ז"ל [197] והרמב"ן ז"ל חולק. ושם יתבאר. וצריך לדעת כי גם האדם יש לו שני כיסין [198] ואעפ"י שנראין כיס אחד יש דופן מפסיק באמצע וניכר זה למסתכל בכיס. והרי חמשין מומין אלו שבאדם ושבבהמה הם כאשר הזכיר בתחלת הפרק. וע"כ צ"ל כאשר כתבתי. ודין הטומטום והאנדרוגינוס נתבאר שם במשנה ובריייתא בסוף הפרק:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' ומנה הרב ז"ל י"ב באברי הזרע ולא מנה מי שאין לו בצים כלל או שאין לו אלא ביצה אחת בכיס אחד היינו מי שאין לו אלא ביצה אחת בשני כסין דמה לי בכיס אחד ומה לי בשני כסין ומי שאין לו בצים כלל. ת"ל משום דאין לו שנים ומכ"ש דבעל ביצה אחת שכן מונה ז"ל מי שנמעכו הבצים שלו או אחת מהן:

טומטום כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל הכי אמר ר"ש במתני' [199] אין לך מום גדול מזה וכ"כ ז"ל בהלכות איסורי מזבח [200] הטומטום והאנדרוגינוס אעפ"י שאין לך מום גדול מזה הרי הן פסולין לקרבן מדרך אחרת לפי שהם ספק זכר ספק נקבה הרי הם כמין אחר

---

[196] שם בבכורות מ' ע"א.

[197] ע' בטור יו"ד סי' ש"ט שמביא שיטת הרמב"ן וסיים ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל יעו"ש ובב"י וב"ח שם, וצע"ג.

[198] וכ"כ התיו"ט ובמעדני יו"ט דמ"ש רש"י דכל בהמה יש לכל ביצה כיס לאו דוקא בהמה אמנם מלשון התוס' שם מ"ג ע"א ד"ה הא משמע דאדם אין לו ב' כיסין, שו"מ בריט"א שם בבכורות העיר בה ומביא דברי מהר"י קורקוס מכאן.

[199] שם מ"א ע"א.

[200] פ"ג ה"ג וע' לח"מ שם.

ע"כ. ומה"ט אמרו חכמים שאינו בכור אלא נגזז ונעבד דבריה בפני עצמה הוא. ואינה בכלל זכר. ומינה נמי דאינה בכלל זכרי כהונה:

הלכה ט

ששה בידים כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל וא"ת למה לא מנה הרב ז"ל מי שרגלו קלוטה שהוא שנוייא במתני' [202] בכלל מומי אדם ובהמה. וי"ל דלגבי אדם מנה [201] מי שפרסותיו רחבות כשל אווז אעפ"י שאינו קלוטה וקלוטה [204] בכלל וגבי מומי בהמה מנה [203] הקלוטה נמצא קלוטה מום באדם ובבהמה כי מתני':

מי שנשבר עצם ידו כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל משנה שם ואמרי' עלה אינו ניכר מי הוי מומא אמר רב פפא אינו ניכר מחמת עצמו אבל ניכר מחמת מלאכתו ולהכי נקרא מחמת מלאכה לכלול גם שבר היד שאם ניכר בשעה שעושה מלאכה בידו הוי מום. ולפיכך הוצרך רבינו לפרש איזוהי מלאכת הרגל אם ניכר כשהוא מהלך אבל מלאכת הידים לא הוצרך לפרש כי ניכר הוא. [205] זה למדתי מדברי רש"י ז"ל שכתב אבל ניכר הוא מחמת שצולע והולך. והילוך הרגל זהו מלאכתו ע"כ:

ומהר"י קורקוס ז"ל כ' ואפשר דאעפ"י שאינו ניכר הנזכר במתני' ארגל קאי דאילו יד ניכר מחמת עצמו הוא דמחמת מלאכתו אינו נראה:

מי שרגליו מבולמות כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל אם פירוש מבולמות קצרות לא יתיישב כאן אם מחמת עצמו ואם מחמת הרוח כאשר נתבאר. אלא בדוחק גדול לכן נראה שפי' רבינו דמבולמות היינו נפוחות וכן גבי פיו דמסתמא תרוייהו בחדא גונא מתפרשין:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' כבר כתבתי למעלה בזה. וקמבעי לי ידיו מבולמות מחמת עצמן מאי. [206] ומדלא תנינן לה בשום מקום וגם רבינו לא הזכירה משמע דלא הוי מום. ולא ידעתי לזה טעם דאדרבא בידים הוי טפי מום מרגלים שהוא נגלה ונראה יותר. ולפיכך אני אומר דתני רגלים לרבותא דאפי' רגלים מבולמות הוי מום וכ"ש ידיו. ורבינו תפס לו לשון הברייתא כדרכו בכל מקום. תדע שהי' צריך הרב ז"ל לבאר או אחת מהם שהדבר ברור שאם הי' אחת מרגליו בלום מחמת עצמו ובריייתו דהוי מום, אלא העתיק לשון

[201] לקמן פ"ח הי"ג.
[202] שם בבכורות מ' ע"א.
[203] בפ"ב מאס"מ ה"ה.
[204] ע' שם מ"ג ע"א קלוט וחוטין דליתנהו באדם כו' וצ"ע.
[205] ע' כ"מ שכתב דנראה דהרמב"ם לא מפרש כפרש"י. ומה דתנן אעפ"י שאינו ניכר, קאי רק על עצם רגל, אבל עצם ידו בעינן ניכר יעו"ש.
[206] צ"ע שלא העיר מלשון הטור שם יו"ד סי' ש"ט וז"ל פרסות ידיו צרות כו'. והב"י שם תמה באמת ע"ז מה ששינה מלשון המשנה וכתוב ידיו תחת רגליו יעו"ש ובדברי חמודות שם פ"ו דבכורות אות י"א בזה.

הברייתא ותנא רבותא קמ"ל אעפ"י ששתי רגליו שוות הוי מום. כ"ש היכא דחד בלום וחד אינו בלום דאיכא תרתי כנ"ל דידים מבולמות הוי מום או אחת מהן וכן ברגלים:

הלכה י

ארבעה ראויים כו'. מהר"י קורקוס ז"ל שם [207] משנה וכו' ואסיקו בגמ' דג' מיני שחין הוי דקרא, כלומר דגבי מומין יבש מבפנים ומבחוץ, דמתני' לח מבפנים ומבחוץ. דמצרים לח מבפנים ויבש מבחוץ, דכתיב שחין פורח. ורש"י ז"ל נראה שגורס לח בחוץ ויבש מבפנים וכתב וכיון דיבש מבפנים לא מיתסי ואי הוי בבכור הוי נמי מום גמור. דמתני' לח מבחוץ ומבפנים. פורח היינו האי שנראה למעלה דבר הבולט הוי פורח. וכתב אבעבועות לשון נובע דמשמע מבחוץ הי' לח עכ"ל. ובודאי מ"ש רבינו יבש צריך לפרשו שאפי' אינו יבש אלא מבפנים במשמע כיון דלא מיתסי ולכך סתם רבינו דבריו. [208] והוצרכו בגמ' לומר דשלשה מיני שחין הם האחד הוא השנוי בברייתא שאמרו גרב זו חרס וזהו ובחרס הנזכר לגבי קללות. וע"כ ביבש מבחוץ ומבפנים הוא, דגרב דכתיב בהדיא יבש מבפנים לבד הוא. ותרוייהו אינם מתרפאים דכתיב אשר לא תוכל להרפא. וע"כ לא זהו השנוי במשנה שאינו מום, דכיון שאינו מתרפא למה לא יהי' מום. אלא דמתני' לח מבחוץ ומבפנים מוכח ע"כ דיבש מבפנים לבד הוי מומא. דאי לא לימא דהיינו שחין דמתני' ובשני מינים סגי, אלא ודאי כאשר כתבתי. וכך צריך לפרש בדברי רבינו:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' שם במשנה בעל גרב ובעל יבלת ובעל חזזית ומוקמינן בגמ' דגרב דכתיב בקרא היינו גרב יבש וילפת היינו חזזית המצרית ויבלת היינו יבלת שיש לה עצם וכלם מום קבוע בין באדם בין בבהמה:

מי שיש בו יבלת כו'. כתב מהר"י קורקוס ז"ל [209] גז"ש ר"ח בן אנטיגנוס אומר את שיבלת בעינו וכו' ובגמ' למימרא דיבלת הוי מומא. ורמינהו אלו שאין שוחטין עליהם כו' ובעל יבלת ותסברא והא כתיב יבלת באורייתא. אלא ל"ק הא בגופו הא בעינו. והא קרא סתמא כתיב אלא ל"ק הא דאית בה עצם. הא דלית בה עצם. דקרא דאית בה עצם דמתני' דלית בה עצם. בעינו הוי מומא בגופו לא הוי מומא ואי לית בה עצם בגופו פסולה. פי' בתמיה והא תלתול בעלמא הוא ובעלי תלתולים פסולים באדם וכשרים בבהמה. אלא אידי ואידי בעינו ול"ק הא בשחור הא בלבן. והא אין מומין בלבן אלא אידי ואידי בשחור ול"ק הא דאית בה שיער הא דלית בה שיער. כך היא גרסת התוס'. אבל רש"י ז"ל גורס אידי ואידי בלבן. וכתב ז"ל אלא אידי ואידי אמתני' קאי ולא אקרא. והא

[207] שם מ"א ע"א.
[208] ע' היטב בלח"מ פ"ב מאס"מ ה"ז.
[209] דברי רבינו הובאו בס' חזון נחום פ"ו דבכורות מ"ו.

אין מומין בלבן ואפי' במקדש כשר לישחט. אידי ואידי הא דקתני אין שוחטין במקדש ובמדינה בלבן. והא קתני אין מומין בלבן תרוייהו ביבלת במומין שבלבן אית בה שיער מגונה הוא ועלה קתני אין שוחטין במקדש ולא במדינה והא דקתני אין מומין בלבן בדלית בה שיער. ומתני' דמום גמור הוא כדאוקימנא בשחור ובדלית בה עצם. וקרא בדאית בה עצם. דאי מתני' דהכא בדאית בה עצם אמאי נקיט בעינו עכ"ל. נמצא העולה מסוגיא זו לדעת רש"י ז"ל דבאית בה עצם פוסל בכל הגוף. וזה כבר כתבו רבינו כאן. ובשאין בה עצם בגוף כשר דהוי כתלתלים ופוסל באדם. אבל בבהמה פוסל בעין לבד ובשחור דוקא ואפי' בלא שיער. ואם הוא בלבן ויש בה שיער מום גמור לא הוי לישחט עליו במדינה. ומיהו מום הוי לענין שאין שוחטין אותו במקדש משום דמגונה ושייך בי' הקריבהו נא לפחתיך והיינו [210] מתני' דאין מומין בלבן ושטה זו דחוקה היא והדוחקים אשר בה גלוים. ורבינו לא חלק כאן אלא בין יש בה עצם לאין בה עצם ובגופו נקטה לבד. ובפ"ב מהלכות איסורי מזבח כתב גבי מומין אם יש בלובן עינו יבלת שיש בה שיער. עוד כתב באותו פרק יש שם ארבעה חוליים אחרים אם נמצא אחד מהם בבהמה אין מקרבין אותה לפי שאינה מן המובחר והכתוב אמר מבחר נדריך. מי שבלובן עינו יבלת שאין בה שיער ע"כ. וראיתי מי שכתב [211] שדעת רבינו שדוקא בלבן פוסל אבל בשחור אינו כלום אפי' לפסול ואפי' יש בה שיער. ודבר זה אין השכל סובלו דיציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא שהמשנה אמרה אין מומין בלבן אלא בשחור. ונאמר אנחנו ביבלת בהפך שבשחור אין מומין כלל. ובלובן יש מומין וגם נדחק לפי זה ואמר שרבינו גורס והא אין מומין בשחור וזה לא נמצא בשום מקום. שיקשה ממה שלא נשנה בשום מקום. אלא אדרבא נשנה בהפך. ולתקן זה כתב שאפשר דברייתא היא בשום מקום גבי יבלת. ואין הדבר מתורץ בכך שיקשה להדיא והא אין מומין כו'. ואף אם נסבול כ"ז הי' לו לומר והתניא וכו' ויבא ברייתא כאשר היא שנוייה ביבלת. כיון שהמשנה אמרה בהפך והעיקר חסר מן הספר. ואלו הם דברים שאין הדעת סובלתן מכמה אנפי. והנה רבינו כתב במשנה יבלת ידוע וכל זמן שתהיה יבלת אפי' בלובן העין ויהיה בו שיער הרי זה מום ע"כ. הרי שסובר דיותר מגונה בשחור מבלבן וכדעת שאר המפרשים וכפשטא דסוגיא. ואיך נאמר שכאן סבר בהפך וכ"ש דא"כ הוא היה לו לכתוב דבשחור לא הוי מום. וכיון שלא כתב כן איך נתלה ברבינו בוקי סרוקי הפך מדעת המפרשים,

[210] הלשון והיינו אינו מדויק וברור דצ"ל ומתני' דאין מומין בלבן מיירי באין בה שיער. שוב מצאתי בחזון נחום שם שהעתיק דברי מהר"י קורקוס מכת"י שהיה בידו. וז"ל והיינו מתני' דואלו שאין שוחטין כו' ואם הי' בלבן ואין בה שיער אינו כלום וכמאן דליתיה דמי והיינו מתני' דאין מומין בלבן. ובכת"י שלנו חסר זה ע"י טעות המעתיק.

[211] כוונתו על הב"י טיו"ד סי' ש"ט וע"ע בכ"מ ולח"מ פ"ב מאס"מ ה"ב בזה.

ושיבלת הפך משאר מומין, אלא נראה שמה שכתב רבינו בלובן אפילו בלובן קאמר וכדבריו במשנה וכ"ש בשחור ונמצא פסקן של דברים לדעת רבינו דביש בה עצם פוסל בכל מקום. והיא הכתובה בכתוב דסתמא כתיב, אין בה עצם הרי היא כתלתלים ואם היא בעין ויש בה שיער היינו דר"ח בן אנטיגנוס דהוי מום גמור לגבי בהמה ואפילו בלבן אבל לא לאדם, שהרי בכלל המומין שאין ראוים להיות באדם מנאן רבינו וכאשר יתבאר, אין בה שיער אין שוחטין לא במקדש ולא במדינה ואפילו בלבן מפני שאינו מובחר. והיינו מתני' דאלו שאין שוחטין וכו'. ומעתה צריכים אנו לפרש הסוגיא לדעת רבינו ולברר איך יצא לרבינו דינים אלו מסוגיא ומסקנא זו. וה"פ קרא דאית בה עצם ופסולה בכ"מ בין באדם בין בבהמה, מתני' דלית בה עצם ובעינו הוי מומא והיינו דר"ח בן אנטיגנוס בגופו אינו מום גמור והיינו מתני' דואלו אין שוחטין לא במקדש כו' ופריך דאפילו לפסול אין לקרותו מום שאינו פוסל כשהוא בגוף אלא באדם לא בבהמה אלא אידי ואידי בעינו פי' בין מתני' דר"ח בן אנטיגנוס בין מתני' דואלו שאין שוחטין כו'. ומתני' דר"ח בשחור וההיא דאין שוחטין בלבן דבשחור הוי מום גמור ובלבן פסול ואינו מתיר הבכור, אבל בגוף אם אין שם עצם אינו פוסל אלא באדם דלא גרע מתלתול. ופריך תו והא אין מומין בלבן כלומר אין לך לחלק בין שחור ללבן חלוק זה דהא אין מומין בלבן תנן, ואם אתה מיקל בלבן ומגרע אותו מן השחור מפני שהוא לבן ואינו נקרא עין כאשר נתבאר [212] דעין לא איקרי ראוי לך להקל בו ולגרע אותו לגמרי ולומר שלא יפסול כמו שאר הגוף, ואם יבלת לפי שהוא גנאי הרבה נראה לך להחמיר בלבן ולהשוותו לשחור ולומר שיש בלבן מום יבלת ראוי לך להשוותו לגמרי גם לישחט עליו אבל לחלק לבן מן השחור במקצת ולהשוותו במקצת מנין לך או יהיה כשחור או יהיה כשאר הגוף, ומשני כן הוא האמת, שאין לחלק לבן מן השחור במקצת ולהשוותו במקצת דהא אין מומין בלבן אמרו ולא מצינו בשום מקום אחר שיחמירו במקצת ויקילו במקצת, אלא יבלת שוה בה הלבן לשחור לגמרי דכשיש בה שיעור הוי מום גמור בין בלבן בין בשחור ואינו דומה לשאר מומין שאינם בלבן דיבלת מגינה ביותר, ואם אין בה שיער אין שוחטין עליו כו' בין בלבן בין בשחור וכאשר נתבאר דמגונה הוא, והא לא הוי קשיא לי', אלא שהיה מחלק לבן משחור במקצת, אבל כי משוה להו לק"מ כי פשוט הוא שיש לחלק בין יבלת לשאר מומין שאמרו בהם אין מומין בלבן, ואפשר שזהו שיטת הרא"ש ז"ל שלא חלק גם הוא [213] בין שחור ללבן. ומ"מ נראה דוחק שנאמר דשחור אם אין בו שיער

[212] שם בבכורות ל"ח ע"ב תרבא דעינא איקרי.
[213] כ"ה גם בב"י שם בטיו"ד סי' ש"ט ודברי חמודות שם בבכורות אות ט"ז.

שלא יהיה מום לכך נראה שאפשר לפרש עוד לדעת רבינו דלבן דנקט גבי אסורי מזבח בדוקא נקטיה משום דשחור בין יש בו שיער בין אין בו שיער הוי מום, והיינו מי שבעינו כמו עינב שנתבאר למעלה דיבלת כמו עינב הוא, א"נ דהויא בכלל בשר יתר בעיניו עד שחפה מעט מן השחור דהא נמי אם חופה מעט מן השחור דכוותה היא. וכאשר כתב הר"א ז"ל למעלה דבשר יתר היינו יבלת, אלא שלדעת רבינו אינה זו של המשנה, דהא תרווייהו בלבן מוקמינן להו ומתני' בשיש בה שיער, וחלזון דהיינו דכשהיבלת בשחור אפילו אין בה שיער, ולפי זה בגמרא לא גרס והא אין מומין בלבן, אלא גריס ואי בעית אימא הא והא בלבן, א"כ היינו חלזון נחש אלא אידי ואידי וכו'. א"נ אפשר דא"נ גריס והא אין מומין בלבן, ה"ק והא אין מומין בלבן, וא"כ ע"כ כי תנן חלזון נחש דהיינו יבלת בשחור הוא. וא"כ מה בא להוסיף ר"ח בן אנטיגנוס, דבשלמא אי לא תני ההיא מתני' גופא אין מומין בלבן הוי מפרשינן ההיא בלבן וביש בה שיער ודר"ח בשחור בלי שיער דשקולים הם ודאלו שאין שוחטין בלבן בלי שיער, אבל השתא דתני בההיא מתני' גופא שחור ונכנס בלבן אינו מום, והטעם לפי שאין מומין בלבן, ע"כ מוכח שכל אותה משנה בשחור מיירי, ואי האי נמי בשחור מה בא לחדש ר"ח היינו הך, ומשני השתא שפיר אלא אידי ואידי בלבן כו' וההוא בשחור כדמשמע פשטא דההיא מתני' דתני בה שחור ונכנס בלבן אינו מום, ואי חלזון נחש דתני בהדה מיירי בלבן וביש בה שיער איבעי לי' לפרושי כאשר כתבתי והכא מיירי בלבן וחדא ביש בה שיער וכו'. נמצא לפי שיטה זו דלבן שכתב רבינו שם משום דבמומין דשייכי [214] באדם ולא בבהמה מיירי התם וכאשר יתבאר, אבל בשחור אפילו באדם הוי מום והוי בכלל עינב או בכלל בשר יתר בעיניו ונכנס בשחור, ובהא לא שני לן בין שיש בה שיער לאין בה שיער, ובלבן ויש בה שיער בבהמה הוי מום לא באדם, ועוד יתבאר זה. ואם אין בה שיער והוא בלבן אין להקריבו שאינו מן המובחר, אבל מום לא הוי שאין מומין בלבן, אלא ביש בה שיער דמגונה טובא והיינו להיות מום גמור. עוד אפשר לפרש בדרך אחרת דכי פריך והא אין מומין בלבן חדא דאית בה תרתי פריך לי' ומתני' דאוקימתא בלבן קשה שאין מומין בלבן, ואפילו תתרץ דבכי האי יש מומין לפי שמגונה הרבה קשה דר"ח דאוקימתא בשחור. דפשיטא טובא דאפילו דברים שאינם מום כלל בלבן, הם מום בשחור, כ"ש יבלת של רוב גנותה היא מום אפילו בלבן דודאי בשחור איתא ולא גרע מנקודה לבנה שנתבאר דהוי מום בשחור אפילו שאינו מום כלל בלבן, ולהכי איצטריך לנדויי מאוקמתא דהא בשחור, ומוקי תרוייהו בלבן כלומר דודאי כיון שמגונה כ"כ אפילו בלבן ישנה לפסול מיהא

[214] אפשר דט"ס וצ"ל דשייכו בבהמה ולא באדם.

ודר"ח ודאי דאי בשחור קשיא טובא לפי זה, אלא מיירי בלבן נמי, והא ביש בה שיער והא באין שיער, אלא שלפי שיטה זו עיקר הקושיא חסרה מן הספר דקושיא דפריך והא אין מומין בלבן, לא מידי פריך ולאו עלה סמוך לנדויי מאוקימתא. ועוד דוחקים אחרים בשיטה זו. לכך היותר נראה ליישב הסוגיא גם לשון רבינו וביאור דבריו בהלכות איסורי מזבח היא בשיטה האחרת שכתבתי כך נ"ל:

הלכה יא

כל עצם שבגלוי כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל במשנה שם [215] ושנפגם עצם ידו ועצם רגלו וכתב רש"י ז"ל לעיל איירי בשנשבר העצם משמע דהכא איירי בשלא נשבר העצם אלא שנפגם ונחרץ בו חריץ. ואמרינן בגמרא [216] אמר אביי אמר קרא או חרוץ או שבור חרוץ דומיא דשבור מה שבור במקום העצם אף חרוץ במקום העצם ואמרינן התם דאין חרוץ בבשר [217] ומה יד ורגל דאמרינן במתני' עצמות שבגלוי אף חרוץ בגלוי ולפיכך אין הצלעות בכלל [218] כאשר כתב רבינו:

הלכה יב

ועוד יש שם כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש [219] דרשו מן הצאן בכבשים או בעזים להוציא זקן וחולה ומזוהם, ופ"ק דחולין [220] נתבאר שכהן אינו פוסל אלא עד שיזקין ופירשו שם דהיינו עד שירתת, [222] ובכתובות פ' המדיר [221] נתבאר דמזוהם אפשר לעבורי בקיוהא דחמרא וריח הפה אפשר דנקיט פלפלא בפומי' ועביד עבודה וכתב רש"י ז"ל בקיוהא דחמרא עד שיעבוד עבודה, וטריפה ויוצא דופן נתבאר סו"פ מומין [223] במשנה: **ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב** במשנה שם [224] הזקן והחולה והמזוהם ואמרינן בגמרא מה"מ

[215] שם בבכורות מ' ע"ב.
[216] שם מ"א ע"א.
[217] משמע מדבריו דהרמב"ם ס"ל כאביי ורבא דאין חרוץ בבשר. וצ"ע דהא לעיל ה"ד כתב הרמב"ם שלשה בריס העין כו' ושלשה מומין אלו בכלל חרוץ האמור בתורה, וכתב המהר"י קורקוס שם דהרמב"ם סמך על התורת כהנים פ' אמור דמבואר שם כן יעו"ש. הרי דס"ל דחרוץ הוא גם בבשר. ומצאתי בס' צפנת פענח ה' מתנות עניים מ"ז ע"ב שכתב די"ל הטעם דאין חרוץ בבשר רק בעצם. משום דבשר גזעו מחליף ועצם אינו מחליף. כש"ס נדה נ"ה ע"א. וגם עור לאיכא דאמרי שם אין גזעו מחליף. לכך שייך חרוץ בעור. וזהו כוונת התוס' חולין כ"ח ע"ב סוד"ה אתא יעוש"ה. ושפיר כתב הרמב"ם דריס של עין הוא משום חרוץ. וא"ש.
[218] הכס"מ הביא מקור לדברי הרמב"ם דאין הצלעות בכלל מתוספתא ותו"כ יעו"ש.
[219] שם בבכורות מ"א ע"א.
[220] כ"ד ע"א.
[221] ע"ה ע"א.
[222] נראה מדבריו דגם זקן בבהמה השיעור הוא עד שיזקין. ולא דתליא בשנים וכ"כ המל"מ פ"ב מאס"מ ה"ו יעוש"ה ומצאתי בשטמ"ק כתובות ע"ה נראה שנסתפק בזה בשם רש"י שם מהד"ק. וע' בתוס' זבחים נ"ט ע"ב ד"ה הא, דמשמע דס"ל דתליא בשנים וע"ע בטו"א ר"ה י' ע"א.
[223] שם בבכורות מ"ה ע"ב.
[224] שם מ"א ע"א.

דת"ר מן הצאן מן הכבשים ומן העזים שלשה מיעוטים למיעוטא זקן חולה ומזוהם. והתם מצרכינן להו ואמרינן ריש פ' מומין אלו [225] דילפי' אדם מבהמה ובהמה מאדם בג"ש דתניא באדם לא נאמר יבלת בבהמה לא נאמר דק תבלול, מנין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה ת"ל גרב גרב ילפת ילפת לג"ש, מפני דאי לא מפני, איכא למיפרך אדם מבהמה לא יליף שכן היא עצמה קרבה לגבי מזבח, בהמה מאדם לא ילפא שכן נתרבה במצות לאיי אפנויי מפני וכו' ולא ילפי מהדדי אלא לענין מומין הרגילים לבא בשניהם אבל הרגילים לבא בבהמה ולא באדם או לענין המומין הפסולים באדם משום שאינו שוה בזרעו של אהרן לא ילפי מהדדי, והשתא נמצאו מומין מיוחדים באדם ומומין מיוחדים בבהמה ומומין משותפין לשניהם, ואיכא למידק דתנא מני לזקן חולה ומזוהם בהדי הנך שאין שוחטין עליהם לא במקדש ולא במדינה והרב מני להו בהדי מומין גמורין, וי"ל דלא השוה שלשה אלו אלא לענין שאין מקרבין אותם וכן כהן אינו קרב אל המזבח, [226] אבל אין שוחטין עליהם את הבכור, וכ"כ בהדיא בפ"ב מאיסורי מזבח חוץ מזקן חולה ומזוהם שאעפ"י שאינו כשר לקרבן אינו נפדה אלא יהי' קיים וירעה עד שיולד בו מום אחר קבוע עכ"ל רבינו:

הטרפה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל הטרפה כשר באדם ופסול בבהמה. וכן רובע ונרבע דתניא מן הבהמה להוציא רובע ונרבע, מן הבקר להוציא את הנעבד, מן הצאן להוציא את המוקצה ומן הצאן להוציא את הנוגח. וכן יוצא דופן כשר באדם ופסול בבהמה דכתיב כי יולד פרט ליוצא דופן, הטרפה פסול בבהמה. להדיוט אסור לגבוה מבעיא. וכשר באדם דהוי מום שבסתר וילפינן מהנך דכתיבי בקרא דהוי מומין שבגלוי ויוצא דופן גזה"כ בבהמה שהוא פסול אבל אינו בעל מום ולא ילפינן מהדדי אלא לענין מומין לא לענין שכל שהוא אסור בזה יהי' אסור בזה, ורובע ונרבע ונעבד ושהרג את הנפש אינם מום ולא משכחת להו באדם, דאי ע"פ עצמו אין אדם משים עצמו רשע, ואי ע"פ עדים והתראה בר קטלא הוא, ואי ע"פ ע"א, אינו קם אלא לשבועת ממון כדכתיב לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת, ואמרינן לכל עון ולכל חטאת אינו קם, אבל קם הוא לשבועה, וכן אם הרג בשגגה בר גלות הוא, ואם בעדים בלא התראה פעם

[225] מ"ג ע"א.

[226] ע' ירושלמי פסחים פ"ז ה"ז עובד שייפיתה כחו בזקן ובחולה כו' יעו"ש ובפ"מ וק"ע שם דמבואר דכהן חולה כשר להקריב. וע"ע תוס' ב"ק ק"י ע"א ד"ה הכי.

[227] צ"ע דהא אמרי' בסנהדרין פ"א ע"ב דהורג בעדים בלא התראה מכניסין אותו לכיפה וכ"כ הרמב"ם פ"ד מרוצח ה"ח. וא"כ גם בזה בר קטלא הוא כמ"ש הרדב"ז גבי מזיד. - כן לא זכיתי להבין כוונתו מה שדייק פעם ראשונה.

ראשונה [227] אעפ"י שאין בו מום הדבר ברור שהוא אסור לעבוד דכהן שהרג את הנפש אפילו בשוגג אינו נושא כפיו וכש"כ לעבוד [228] שהוא אסור וכבר הארכתי בזה למעלה:

הלכה יג

המזוהם כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל טעם הדבר לפי שאין המזוהם מום מצד עצמו אלא מצד הריח, ואם נסתלק הריח נסתלק המום כמו החולה שנתרפא, ואעפ"י שעתיד לחזור הרי באותו שעה כשר הוא, והכי איתא בפ' המדיר בכתובות [229] מזוהם אפשר לעבורי בקיוהא דחמרא, ריח הפה אפשר דנקיט פלפלא בפומיה ועביד עבודה, וראיתי לרבינו שלא סדר המומין כאשר הם במשנה. וטעמו ז"ל להועיל לזכירה. ולפיכך סידר אותם לפי תבונתו הגדולה והרחבה מראשו ועד רגלו והתחיל באזנים כאשר פתח התנא והטעם כי סחוס האזן למעלה מן העין, אח"כ סידר הראוים לבא בכל הגוף, ואח"כ זכר הזקן והחולה והמזוהם שאינם מום נגלה. וסדר זה נכון וברור אפילו בתחילת העיון, וכל אלו החמשים מומין שוין באדם ובבהמה לכהנים ולקדשים ולבכור, חוץ מזקן חולה ומזוהם שאין שוחטין עליו את הבכור כדכתיבנא לעיל. ודע כי נכתבו מומין בכהנים ובקדשים ובבכור, ורבא עביד להו צריכותא בריש מומין אלו:

פרק ח

הלכה א

כל המומין כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל [231] ריש פ' מומין אלו [230] בין קבועים בין עוברים פוסלים באדם יתר עליהם הכילון והלפתם והמקבן ושראשו שקוע ושקיפת ובעלי חטוטרת ושאלו בגמרא מנה"מ פי' שיש מומין יתירים באדם דכתיב כל איש אשר בו מום מזרע אהרן וגו' השוה בזרעו של אהרן כו' ופרש"י ז"ל השוה בזרעו של אהרן הוא דבעי מומא, אבל שאינו שוה אפילו בלא מומא מיפסל. וכבר כתבתי למעלה שאין זה פי' רבינו [232] שלפי פי' זה אינו אלא לאו הבא מכלל עשה ואינו לוקה וכן דעת רש"י ז"ל שאינו לוקה, [233] אבל רבינו מפרש כל איש אשר בו מום או אשר בו דבר [דלא] שייך לשוויי זרעו

[228] כ"כ גם התיו"ט פ"ז דבכורות מ"ז אמנם הקשה בעצמו א"כ אמאי לא תני במתני' וגם הרמב"ם לא הביא דפסולין באדם. וע"ע במל"מ לקמן פ"ט מבהמ"ק הט"ו שתמה על התיו"ט ממ"ש התוס' יבמות ז' ע"א דרק לנשיאת כפים פסול אבל אינו פסול לעבודה יעו"ש ובתוס' רע"א וביד שאול במשניות שם.

[229] ע"ה ע"א

[230] מ"ג ע"א.

[231] כל דבריו הובא בחזון נחום רפ"ז דבכורות וראה אותם בכת"י.

[232] כוונתו דהרמב"ם לעיל פ"ו מבהמ"ק ה"ו ובפה"מ פ"ז מבכורות כתב דכהן בע"מ עובר דאינו מחלל עבודה מ"מ לוקה. וע' במל"מ ובמעשה רוקח שם וע"ע בתיו"ט שם פ"ז דבכורות מ"ג ובחו"י סי' קצ"ב ובמנ"ח מצוה ער"ה.

[233] שם מ"ג ע"ב.

של אהרן דהיינו שאינו שוה לזרעו של אהרן בקדשים לא יאכל. ואמרו עוד בגמרא כילון דדמי לאכלה לפתם דדמי רישי' לגלגלידא דליפתא, תנא וצוארו עומד באמצע ראשו, מקבן דדמי רישיה למקבת ושראשו שקוע מלפניו וסקיפת מאחוריו כדאמרי אנשי שקיל פיסא, תאנא ושצוארו שקוט ושמוט, שקוט דחביס מיחבס, שמוט דארוך ושמיט, ע"כ. הרי חמשה מוזכרים בגמרא ובמשנה והם הם אשר הזכיר רבינו ראשונה אך לא על דרך המשנה, ראשו שקוע הוא אשר הזכיר ראשונה שאמצע קדקדו שוקע וכו'. מי שאמצע ראשו כו' הוא כילון הנזכר במשנה תחילה, ואכלה שאמרו בגמרא כתב רבינו במשנה שהוא כלי אריך ששואבין בו היין. מי שפאת ראשו כו' הוא מקבן אשר הוזכר שלישי במשנה, והוא הנקרא בערבי מטרק"ה, מי שראשו יוצא כו'. הוא שקיפת שהוזכר במשנה חמישי, מי שראשו רחב הוא לפתם אשר הוזכר שני במשנה. ויש פירושים אחרים באלו השמות. ולכך השיג עליו הראב"ד ז"ל א"א דומה שלא בא זה אלא לערבב את העולם שלא תפס דרך הגמרא ופרטיו לא באו על דרך הגמ' עכ"ל. נראה שכוונתו להשיג על פי' רבינו במומין אלו. לא על הסדר לבד. והוא כי לפי פירושו הסדר אשר כתבו הוא הסדר הנכון. ואם הי' פירושם כן הי' לו לתנא לשנותם על סדר זה, ומדלא נקיט התנא סדר רבינו נראה שאין הפי' כן. וזה נראה במ"ש ופרטיו לא באו על דרך הגמ', ואם אין זאת כוונתו אין כאן מקום להשיג כי רבינו סדרם בסדר נכון כאשר אתה רואה, וגם אם זאת כוונתו סובר רבינו כי המשנה לא הקפידה על הסדר, אבל רבינו שהוא המחבר חברם וסדרם בסדר נכון זה לעומת זה באופן יתקבלו ויזכרו. ואפשר שהתנא תפס היותר מצוי תחילה, א"נ היותר מגונה ולא זו אף זו קתני, או לא הקפידה על הסדר:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב בעינן איש השוה בזרעו של אהרן, כלומר איש השוה בזרעו של אהרן הוא דבעי מומא, הא אינו שוה בזרעו של אהרן בלא מומא נמי מיפסל וכבר כתב ז"ל לעיל פ' ששי מאי איכא בין הני להני:

מי שקדקדו שוקע כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל תנן ויתר עליהם הכילון כו' ואמרינן בגמרא כילון דדמי רישיה לאכלה ופרש"י ז"ל דומה לכיסוי של חבית שחד למעלה ורחב למטה. וכן היתה צורת כיסויי חבית שלהם, אבל צורת כסויים של זמן רבינו הי' שקוע באמצע כדי שיכנס זה השיקוע בתוך החבית ולא יתנדנד. וכן ראיתי צורת כסויי החביות בהרבה מקומות:

מי שאמצע קדקדו עולה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו דתנן במתני' הלפתן ולפי פי' רבינו אתי שפיר שיש בקדקדו כמין לפת, אבל רש"י ז"ל דחק לפרש דומה לראש הלפת שראשה רחב והולכת וכלה למטה באמצע הראש. ונראה שדחקו לפרש כן משום

דמשמע לי' הא דתני בתוספתא וצוארו עומד באמצע הראש הוי פירושא דלפתן דתנן במתני', אבל רבינו ז"ל סובר שהוא מוסיף מום אחר [234] בכלל לפתן דתנן במתני' או שיש לו כמין לפת בראשו או שצוארו באמצע ראשו כמו הלפת. ובהשגות א"א דומה כו' וכבר כתבתי למעלה שתפס רבינו פרטיו דרך תכונת צורת האדם להועיל לזכירה לפי שהוא חיבור חבורו כדי שילמדו אותו על פה. וכתב תחילה שני מומין בקדקוד או שהוא שוקע או שהוא בולט ואח"כ כתב מי שפאת ראשו יוצא כנגד פניו כמין מקבת והוא מקבן הנזכר במשנה. ואמרינן עלה בגמרא מאי סקיפת שראשו יוצא מאחוריו כו' לפי שבזמן שהראש יוצא מאחוריו דומה כמי שניטל חתיכה מן העורף עד בליטת הראש ושני מומין אלו הם בראש לבדו, ואח"כ כתב מי שראשו רחב כו' וזהו בכלל לפתן הנזכר במשנה וכדתניא בתוספ' וצוארו עומד באמצע ומום זה משותף בין הראש והצואר, ואח"כ כתב הקרח הנז' במשנה. ומום זה אעפ"י שהוא בראש אינו בראש ממש אלא בשיער הראש, ולפיכך איחרו. ואתיא מתני' דלא כר' יהודה דאמר הכהנים לרבות הקרחנים. וקי"ל כסתם מתני' ותנן איזהו קרח כל שאין לו שיטה של שיער מקפת מאוזן לאוזן, ואם יש לו ה"ז כשר ואמרינן עלה בגמרא תרי לישני ופסק הרב ז"ל כלישנא בתרא שהוא לחומרא. ואיכא דמתני לה אסיפא ואם יש לו ה"ז כשר. אמר רבא ל"ש אלא שיש לו לאחוריו ואין לו לפניו, אבל יש לו בין לאחוריו בין לפניו פסול. וכ"ש שיש לו לפניו ולא לאחוריו. ודאין לו כלל דפסול. וכ"פ הרב ז"ל, אלא דקשיא לי דכיון דשיטה אחת מאחוריו אמרינן דמצלת אע"פ שכל שאר הראש קרח. וכי מפני שהשיטה מקפת כל הראש גרע. ורש"י ז"ל תירץ קושיא זו וכתב דטפי הוי נוי כשיש לו לאחריו ולא לפניו יותר ממי שיש לו סביב כל הראש ובאמצע הוי קרח ע"כ. ולא ידעתי טעם ואם היו אומרים לפי שדומה לכומרים הוי ניחא טפי, ואח"כ כתב שנים בצואר מי שצוארו שקוע או שצוארו ארוך והיינו שקוט ושמוט דתניא בתוספ', ואמרי' עלה שקוט דחביס מיחבס והיינו שוקע שמוט דאריך ושמיט, הרי לך שכל פרטיו של רבינו הולכים על דרך הגמרא אעפ"י שאינם על סדר המשנה והגמרא אלא על דרך תכונת האברים מהטעם אשר כתבתי. וסדר זה נקיט ואזיל ז"ל תדע דלעולם תופס מנין וכולל כללים להועיל לזכירה:

הלכה ב

שנים בצואר כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל כבר הוזכרו והם אשר נשנו בתוספתא שקוט שמוט ופי' חביס מוחבס שהזכרתי היינו מי שצוארו שוקע הרבה שנדחה ראשו כמו שחבסה והשפילה והוא שקוט, ושמוט היינו שנראית שמוטה מצד אורך הצואר:

[234] ע' בפה"מ להרמב"ם שם וז"ל והלפתן נגזר מן לפת כו' והוא מה שאמרו בגמ' צוארו עומד באמצע ראשו.

הלכה ג

ארבעה באוזן כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש [235] במשנה הצומם והצומע איזהו צומם שאזניו קטנות [236] צמוע שאזניו דומות לספוג. ומפרש רבינו שהם נפוחות כספוג. ורש"י ז"ל פי' שהם כווצות וסתומות:

מי שאזניו מדולדלות כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל שם תנא אף הצומח כו' ומשמע לי שאעפ"י שאין דרך הצאן והבקר להיות כן, מ"מ אינו מום בהם, שכל הבהמות שוין לענין המומין:

מי שאחת מאזניו כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל זה בכלל זגדום דתנן במתני' ואמר רב יוסף [238] כל זוגא דלא שוו אהדדי זוגדום קרי לי'. ופי' המלה זוג דום ודום בלשון לע"ז [237] שנים, כלומר הזוג חלוק לשנים שאינם שוים. ולא ראיתי שכתבו זה אלא בזוגות שבפנים [239] לפי שהוא בגלוי, שהרי לא הודו חכמים לרב יהודה דאמר [240] שתי ביציו אחת גדולה כשתים [241] והתם במומי אדם ובהמה אייריי ולא הודו לו. והוצרך הרב ז"ל לומר במראה דאילו אחת גדולה ואחת קטנה היינו צומע וצימח [242] והא תנא להו:

הלכה ד

חמשה בגבינים כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גז"ש [243] במשנה אין לו גבינים וכו'. ופי' גביניו שוכבים ששער גביניו ארוך מגיע עד עפעפיו, ושני גבין שגבו פסוק לשנים ובכל אחד כעין שלשלת כדמות שדרה, וכתב רבינו במשנה כי אין מחלוקתם אם הם מומין או לא, דלכ"ע מומין נינהו אלא מחלוקתם אם זהו גבן האמור בתורה. ובפי' הפסוק הוא שנחלקו ותפס רבינו כת"ק שפי' גבן שאין לו גבינים. ובגמ' הקשו וגיבן שאין לו משמע ורמינהו כו' אמר רבא זהו מדרש או גבן. ופרש"י ז"ל המשנה שאמרה זהו גיבן פירושה

[235] שם בבכורות מ"ד ע"א.

[236] אצלינו הגירסא במתני' הצומם והצומע איזהו צומע כל שאזניו קטנות וכתב התיו"ט דהתנא במה דסיים פתח.

[237] כ"כ הרע"ב דכ"ה בלשון יון וע' קידושין מ"א. וע' בפה"מ להרמב"ם ד"ה החרום דל"מ כן.

[238] בגירסא שאצלינו הם דברי התנא דברייתא.

[239] כוונתו בפרצוף פנים.

[240] שם מ' ע"ב.

[241] דברי רבינו צ"ע דהא הרמב"ם כתב פ"ב מאס"מ ה"ב עינה אחת גדולה כו' אבל אם היתה אוזן גדולה ואוזן קטנה כו' עד כפיל כשר. וכתבו בלח"מ שם ובד"ח על הרא"ש פ"ו דבכורות אות י"ח ובב"ח יו"ד סי' ש"ט דע"כ הרמב"ם יפרש שם בגמ' דרבנן פליגי גם באזנו אחת גדולה כמו דפליגי בבצים יעו"ש היטב. א"כ לשיטתו גם בזוגות שבפנים דהוא בגלוי כמו אוזן, לא הודו חכמים לר"י. וע"כ לומר דאין משם ראיה דמיירי שם במומין קבועין דאדם ובהמה. אבל לפסול באדם משום דאינו שוה בזרעו של אהרן, אה"נ דבכל מקום פסול. וראיית הרדב"ז אפ"ל רק לפרש"י שם דהא דלא הודו לו חכמים קאי רק אביצים. ודו"ק בזה.

[242] לכאורה אינו מובן דצומם וצומע היינו ששניהם קטנים או ששניהם גדולים. אמנם כוונתו כיון דשניהם קטנים או גדולים דאינם מום בבהמה. מ"מ פוסלים באדם כמבואר בגמ' בכורות ג' ע"ב יעו"ש. א"כ כש"כ אחת גדולה ואחת קטנה דהוי מום בבהמה. כש"כ דפוסל באדם.

[243] שם מ"ג ע"ב.

זהו מה שאנו מרבים מאו גבן, ואם גרסת רבינו כן, אפשר שלא חשש רק לפרש דגבן לשון גבינים הוא כת"ק, ולא לשון גב כר"ח ולא חשש לפרש מהו שהוא מתיבת גבן גופה, או מה שהוא מרבויא דאו, ואפשר דסבר שריבוי מלת או היינו דגלי לן אגבן שכולל שניהם יש לו הרבה ואין לו כלל, א"נ אפשר דרבא אברייתא קאי ולא גריס בברייתא אין לי כו'. והראשון יותר נכון, דע"כ הכל בכלל גבן הוא, דמלת או לאו מידי משמע, אלא דרבי למכללה בכלל גבן, ופי' גבינים הרבה כתב רש"י ז"ל ששני גבות עיניו מצטרפות ואין ביניהם הפרש חלק, ויותר נראה לשון גבינים הרבה, כפי' רבינו שיש לו ג' או ד' גבינים. ומי שאחת מגביניו משונה זהו מזוגדוס שנז' בסמוך שכולל כל שינוי שיהיה בין הזוגות:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב משנה שם אין לו גבינים או אין לו אלא גבן אחד, זהו גבן האמור בתורה. ר' דוסא אומר כל שגביניו שוכבים. ואמרינן עלה בגמרא וגבן שאין לו משמע, ורמינהו גבן שיש לו גבינים הרבה, אין לו גבינים או אין לו אלא גבן אחד מנין ת"ל או גבן, אמר רבא זהו מדרש או גבן, כלומר ת"ק נמי מאו גבן דריש לה, וה"ק זהו או גבן האמור בתורה. ור' דוסא פליג ולא דריש או. ולא פליגי אלא בפי' דקרא לדעת מהו גבן האמור בתורה. אבל כ"ע מודו דבכל גוונא הוי מום, ומכאן תבין סדורו של רבינו, שהרי הפסיק בין אין לו גבינים ובין אין לו אלא גבן אחד כדברי ר' דוסא שאמר מי שגביניו שוכבים לפי שהוא כולל שתי הגבינים. ואח"כ כתב מי שאין לו אלא גבין אחד. וא"ת מסקנא דרבא הוא דגבן האמור בתורה הוא מי שיש לו גבינים הרבה ומי שאין לו גבינים אתו מרבויא דאו גבן. ורבינו כתב מי שאין לו שיער בגביניו זהו גיבן האמור בתורה, וי"ל דנקיט רבינו לשון מתני' ולא נחית אי מידרש מגבן או מרבויא דאו גבן דלא נפקא לן מידי לענין דינא, דבכל גוונא הוי מומא. וקושטא הוא דמלת גבן משמע תרתי מי שיש לו גבינים הרבה ומי שאין לו גבינים כלל כמו [244] ויעזקהו ויסקלהו שפי' שסיקל האבנים ממנו ורבים כמוהו:

מי שיש לו גבינים הרבה יותר על שנים כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו רישא דברייתא גבן שיש לו גבינים הרבה וכתב רש"י ז"ל ששתי גבות עיניו מצטרפין ואין הפרש חלק בין זו לזו. ורבינו לא פירש כן חדא שאין זה מום [245] דכמה בני אדם יש להם

[244] ישעיהו ה' ב'.

[245] בתפארת ישראל פ"ז דבכורות אות י"ד פי' הא דתנן אין לו אלא גבין אחד. שהוא אם שני הגבינין מתחברין יחד ונראין כגבן אחד יעו"ש. ותמוה מאד דזה כבר פרש"י בברייתא בהא דיש לו גבינין הרבה. וכבר תמה כן בהגהות תפארת יעקב שם. ולכאורה אפ"ל דפי' כן לפי פי' הרמב"ם דגבינין הרבה היינו שיש לו יותר משנים. וא"כ שפיר יש לפרש אין לו אלא גבין אחד היינו ששני הגבינין מתחברין יחד. אמנם למ"ש הרדב"ז וכ"נ ממהר"י

כך. ואדרבא אומרים קצת בני אדם שהוא יופי באדם. ותו דלישנא דברייתא לא משמע הכי דנקיט מי שיש לו גבינים הרבה ולפרש"י ז"ל הוי לי' למיתני מי שגביניו מחוברות. ודחקו ז"ל לפרש כן לפי שלא שמענו ולא ראינו מי שיהיו לו גבינים הרבה. וודאי דמודה הוא ז"ל שאין לך מום גדול מבעל שני גבינים: [246]

הלכה ה

ארבעה בריס העין כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גם שם תוספ' יח) תאנא הליפוז והתימיז ופי' ליפוז דנפישי זיפיה, תימיז דתמו זופיה. פי' זיפיה הם העפעפים ואם הם עבים הרבה או שאין בהם שיער כלל הם מומין גדולים והמשנה שאמרה שם ושנשרו ריסי עיניו שהוא פסול מפני מראית עין, מיירי בשלא ניטלו לגמרי אלא נשארו השרשים, והוא אמרם שם בגמרא הא דאישתיור גרמודי הא דלא אישתיור גרמודי:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב וזהו שכתב רבינו ז"ל מי שאין לו שיער כלל אבל אם נשתייר בו איזה שיער אינו פסול אלא מפני מראית העין:

ומי ששיער אחד מריסי עיניו כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל משונה הוא בכלל זוגדוס והרביעי שכתב רבינו והוא מי שעפעפיו סגורות לא מצאתי אותה בגמרא ואפשר שהוא השנוי בתוספ' פ"ה ששנו שם זוידס ליפז תימז לימז. ובגמרא לא הביאו אלא זוידר וליפז ותימז והשנים הם בעפעפים כאשר נתבאר אבל זויד אינו בעפעפים. ואפשר שחסר לימז ופי' כדברי רבינו. והיותר נראה שחסר ליפז ופירושו דלייפי זופיה תרגום ויחבר ולפיף. ופירושו שאינם נפתחות כל הצורך והוא לשון רבינו במשנה שגרסתו בגמרא כשנים שכתבתי היינו תימז ולימז. ופי' לימז דמלו זיפיה דהיינו שהם עבים ומלאים הרבה ותימז דתמו זיפיה דהיינו שתמו כמו תם עונך בת ציון. וא"כ השלישית היא ליפיז דילפי זיפיה. וטעיות הרבה ולשונות חסרים יש בגמרא בכורות להיותה בלתי מורגלת ולכך נפלו בה טעויות הרבה ואין דורש ואין מתקן. שוב ראיתי בערוך בערך טרטות שכתב בפ' מומין אלו בגמ' זוגדוס עיניו טרטות דמרמצין עיניה פי' עיניו סגורות ואינם פתוחות אלא מעט ע"כ. ובספרים שלנו אין בגמרא דמרמצין עיניה דרש"י ז"ל פי' טרוטות עגולות. ורבינו ז"ל כתב בסמוך גבי מומי העין עיניו עגולות, ונראה דמטרוטות אמר כן וכפרש"י ז"ל. ואפשר עוד והוא הנראה יותר דעגולות הוציאו מצירניות הנז' שם וכתב רש"י ז"ל צירניות עגולות יותר מטרוטות פי' שהוא לשון ציר הפתח שהוא עגיל. ולדברי רש"י ז"ל קשה למה הוזכר יט) וכ"ש אם פי' רבינו כפי' רש"י ז"ל דקשה טפי שהרי רבינו לא הוזכר

קורקוס כאן א"א לומר בדעת הרמב"ם כן. דלדעתו ע"כ אם הגבינין מתחברין יחד אין זה מום כלל. וגם עיקר פי' התפא"י תמוה דמי הכריחו שלא לפרש כפשוטו שאין לו רק גבן אחד.

[246] כוונתו ב' גבינין במקום גבן אחד.

אלא עגולות סתם. ולפ"מ שכתבתי בדעת רבינו ז"ל ניחא שפיר דטרוטות היינו שאינם נפתחות העפעפים כל הצורך כפי' הערוך כ) וצירניות היינו עגולות וכ"פ גם כן בעל הערוך ז"ל. ומה שאמרו כא) מפני מה עיניהם של תרמודיים טרוטות מפני שדרים בין החולות כפי' הערוך נראה דוק ותשכח:

מי ששיער ריס עיניו מרובה מעובה כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו לופיין דתניא בתוספ' דנפישין זופיה ומפני שאין בני אדם שוים שיש מי ששיער ריסי עינו מרובה ויש שהוא מעט ויש מי שהוא מעובה ויש מי שהוא דק, ואין אחד מהם מום עד שיהיה מרובה מעובה שזה ודאי הוא שינוי ואינו דבר השוה בזרעו של אהרן:

מי שעפעפיו סגורות כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל דהיינו צירניות כב) האמור בגמרא והוא בכלל צירן הנזכר במשנה כג) מלשון צרות:

יח) בפ"ה דבכורות. יט) ע' בתוס' שם מ"ד ע"א ד"ה עיניו מ"ש ע"ז. כ) בהגהות על הגליון הרמב"ם הניח בצ"ע מ"ש הרמב"ם מי שהעפעפים סגורות דהוא טרוטות כפי' הערוך. ובהלכה ו' כתב עיניו עגולות שהם לפרש"י טרוטות. ולמ"ש מהר"י קורקוס א"ש. אמנם בפה"מ כתב הרמב"ם וז"ל וצירן מי שעיניו דומעות כו' וצ"ע. כא) שבת ל"א ע"א וע' בפרש"י שם. כב) ע' פרש"י דצירניות הוא עגולות. וע' במהר"י קורקוס בזה. כג) כ"כ לעיל בשם הרמב"ם בפה"מ דצירן הוא מי שעיניו דומעות.

הלכה ו

אחד עשר בעינים כו'. כתב מוהרר"י קורקוס ז"ל גם זה שם [247] במשנה החרום פסול איזהו חרום כוחל שתי עיניו כאחת שתי עיניו למעלה שתי עיניו למטה עינו אחת למעלה עינו אחת למטה רואה את החדר ואת העליה כאחת סכי שמש והזגדס והצירן ושנשרו ריסי עיניו פסולים מפני מראית עין. ופי' בגמרא דעיניו למטה היינו שעומדים למטה מן המקום הראוי להם וכן למעלה מן המקום הראוי להם וכן עינו אחת למעלה כו'. ונראה דלאו דוקא שהאחת למעלה ממקומה וגם השנית למטה ממקומה, אלא כל שאחת למעלה ממקומה אעפ"י שאחת במקומה א"נ אחת למטה ממקומה [248] ואחת במקומה הוי מום וכאשר כתב רבינו בסמוך מי שאחת מעיניו משונה מחברתה בין במקומה כו'. והכל בכלל זוגדוס כאשר נתבאר למעלה. ובספרים שלנו חסר המום השני וצ"ל מי שעיניו למטה מן המקום הראוי להם. וכ"ה בספר מוגה והמנין יכריע דלא משכחת אחד עשר אלא בהכי. שלישי מי שעיניו עגולות כבר נתבאר מהיכן כתב כן רבינו והוא

[247] שם בבכורות מ"ג ע"ב.
[248] ע' תוס' שם מ"ד ע"א ד"ה מחוי.

תוספ' פ"ד, רביעי מי שעיניו מזורות, גז"ש בגמרא דמזור עיניה ופי' בערוך מנומרים עיניו. ורבינו ז"ל כתב עיניו יוצאות כעיני הנמר ורש"י ז"ל [249] פי' שאינם יכולות לנוח אלא משוטטות על כרחו, לשון אחר דעמיץ ופתח תמיד. חמישי מי שעיניו גדולות והוא במשנה שם. ששי מי שעיניו קטנות גז"ש במשנה. שביעי מי שדמעיו זולפות תמיד גז"ש בתוספתא דומעות, שמיני מי שלחלוחות כו' גם בתוספ' זולפות והכל בכלל צירן שנאמר במשנה וגם הוא בגמרא וכ"פ רבינו במשנה. תשיעי מי שמקבץ כו' זהו סכי שמש הנזכר במשנה ופירשו בו שונא שמש שאין יכולים להסתכל בשמש או בכל דבר בהיר. עשירי מי שראיית כו' זהו מה שנזכר במשנה רואה את החדר ואת העליה כאחת ופירשו בו שהעינים במקום הראוי להם אלא שהראי' מעורבת וכשמדבר עם חבירו אחר אומר לי רואה, אחד עשר מי שעיניו כו' זהו זוגדוס כאשר נתבאר ונכלל בו עינו אחת למעלה ואחת למטה כי זוגדוס כולל כל שינוי שיפול בזוגות כאשר כתבתי:

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב משנה שם שתי עיניו למעלה כו' ואמרינן התם אמר רבא הילכך כל מחמת כהיותא אתיא מאיש מחסורייתא מדק מבלבליתא מתבלל משנוייתא מבעינו, דכתוב בקרא איש עור או דק או תבלול בעינו ומשמע לי דמומי ריסי העין נמי מבעינו נפקי דהיינו משנייתא:

מי שהיו שתי עיניו עגולות כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו טרוטות דאמרי' בגמרא והוא הצירן הנזכר במשנה:

מי שעיניו מוזרות כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו הזיירן הנזכר בתוספתא דמזור עיניה:

מי שעיניו גדולות כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל משנה היא [250] מי שעיניו גדולות כשל עגל או קטנות כשל אווז:

מי שדמעיו זולפות תמיד כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו דומעות דאמרי' בגמרא:

מי שלחלוחית עינו כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו דולפות וטרוטות דאמרי' בגמרא וכל הני בכלל צירן הנזכר במשנה. ונראה שהוא מלשון ציר שהוא עגול כמו הדלת תיסוב על צירה, והוא מלשון ציר של דגים והוא הדולף מן העין תדיר. וזהו זולפות וטורדות תדיר דמעה כמו דלף טורד:

מי שמקבץ ריסי עיניו כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו סכי שמש דאמרינן במתניתין:

[249] לא מצאתי ברש"י שלפנינו.
[250] שם מ"ד ע"א.

מי שראיית עיניו מעורבבת כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו מי שרואה את החדר ואת העליה כאחת דתנן במתניתין, מי שאחת מעיניו משונה מחברתה כו' היינו זוגדוס דאמרינן במתני'. ודע שיש בספרי רבינו חסרון בספרים שלנו והוא מי שעיניו למטה וכ"ה במשנה ובברייתא. וגם המנין שכתב רבינו אינו עולה אלא א"כ תמנה גם מי ששתי עיניו למטה ופשוט הוא ועדיין צריך טעם לסדרו של רבינו ז"ל, וזהו תחילה שנה מי שנשתנו מקום עיניו וסמך לו שלא נשתנה מקומם אבל נשתנית צורתם. ואח"כ שלא נשתנית צורתם אבל נשתנית מראיהם דהיינו מוזרות, ואח"כ שלא נשתנית לא צורתם ולא מקומם ולא מראיהם אלא שהם גדולים או קטנים, ואח"כ שנה שנשתנה מחמת מקרה, ואח"כ שנה שעיניו שלמים אלא שראייתו חלושה ואח"כ מי שראייתו חזקה אלא שהוא מעורבבות ואח"כ מום השינוי שהוא בכל האברים שהם זוגות, דוק ותשכח:

הלכה ז

ששה בחוטם כו'. כתב מהר"י קורקוס ז"ל כבר הוזכר מהמשנה [251] ובגמרא אמרו ת"ר חוטמו שוקע סולד חוטמו בולם חוטמו נוטף ר' יוסי אומר אין חרום אלא כוחל שתי עיניו כאחת. אמרו לו הפלגתה אלא אעפ"י שאינו כוחל שתיהם כאחת. והם דברי רבינו שפוסק כרבנן שא"ל לר' יוסי הפלגתה, ואעפ"י שסתם מתני' אמרה כל שכוחל שתי עיניו כאחת אפשר דהיינו לומר שזהו פי' חרום, אבל מודים דאף אם אינו כוחל הוי מום, א"נ אפשר דמתני' לא בדוקא נקיט כן. דהא לא קתני אין חרום כמו ר' יוסי ואם לא כן קשה אמאי שביק רבינו סתמא דמתני' ופסק כרבנן דברייתא, אם לא שנאמר דכיון דבגמרא הביאו אותה ברייתא היינו לגלויי דמתני' יחידאה היא והויא דברי ר' יוסי ולכך לא סמך רבינו עליה, וגם כיון שאמרו לו בלשון הפלגתה משמע דקים להו דלא בעי' כולי האי. ופי' סולד כתב רש"י ז"ל קצר. ובולם פי' שנסתמו נקביו ורבינו נראה שהיה גורס בולט בטי"ת וסולד נראה שמפרש רבינו דהיינו עקום, ומשם הוציא דין חוטמו עקום שכתב. ובעל הערוך ז"ל פי' שנכווץ חוטמו למעלה ודין מי שחוטמו גדול כו' שם במשנה ובגמ' אמרו תנא כאצבע קטנה ופרש"י ז"ל אם חוטמו גדול לפי שאר האברים יותר מדי כשיעור רוחב אצבע קטנה הוי מום. והכי משערינן מודדין חוטמו לחוטם בני אדם הארוכין בגופן כמוהו עכ"ל. ורבינו ז"ל מפרש דכאצבע קטנה היינו שאורך חוטמו להיותו שוה לשאר אבריו הוא כאורך אצבעו הקטן, כי אצבעו הקטן גם הוא נערך לשאר אבריו והוא פי' נכון, דהוי מילתא דפסיקא ובדידי' משערינן ואין צורך לאדם אחר. ואולי גם אותו אדם אין חוטמו כערך אבריו:

[251] שם מ"ג ע"ב.

ומהר"ד ן' זמרא ז"ל כתב מי שחוטמו בולט היינו חוטמו בולט כאלו הוא נפוח. ורש"י ז"ל פי' מי שנסתמו נקביו [252] ואני מסופק אם יכול לחיות ונקבי האף סתומים:

מי שעוקץ חוטמו נוטף כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו חוטמו נוטף:

מי שחוטמו עקום לצד אחד כו'. כתב מהר"ד ן' זמרא ז"ל היינו חוטמו סולד, ורש"י ז"ל פי' שקצר בארכו. וקשיא לי דהא תנן לקמן חוטמו גדול מאבריו או קטן מאבריו. ותו מי שחוטמו עקום לצד אחד אין לך מום גדול מזה, ואמאי לא תני לי' בכלל המומין. והוא ז"ל הרגיש בקושיא הראשונה וכתב עלה דהך דאצבע קטנה אם חוטמו גדול לפי שאר אבריו יותר מדי כשיעור רוחב אצבע קטנה הוי מום הכי משערינן מודדין חוטמו לחוטם בני אדם ארוכין בגופן כמוהו, ע"כ. והקושיא השנייה איכא למימר שהוא בכלל מי שחוטמו נוטף דמה לי שיהיה נוטף לפניו או לצד אחר. ומ"מ פי' של רבינו נראה יותר נכון. ותמוה לי אמאי לא שני מי שחוטמו שוקע באמצעיתו לפי שראיתי קצת בני אדם כך הוא והוא מגונה מאד, ואפשר שהוא בכלל חוטמו שוקע בין שהוא שוקע למעלה בין העינים ובין שהוא שוקע באמצעיתו, ומפני שחרום האמור בתורה אמר ר' יוסי אין חרום אלא הכוחל שתי עיניו כאחת ואמרו לו הפלגתה אעפ"י שאין כוחל עיניו כאחת. לפיכך כתב הרב ז"ל מי שעיקר חוטמו שוקע כו' אבל לאו למימרא שאם היה שוקע באמצעיתו שלא יהיה מום, א"נ שהוא בכלל מי שחוטמו עקום דמה לי שיהיה לצד אחד או שיהיה עקום באמצעו מ"מ מסתברא לי שהוא מום:

וכיצד משערין כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל כתב כן לאפוקי מפרש"י ז"ל אשר כתבנו למעלה:

הלכה ח

שלשה בשפתים כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש [253] במשנה. ודין מי שפיו רפוי נראה שכתב כן מזבלגנים שהזכירו שם. [254] ובערוך כתב פי' מי שיש לו לפלוף בעיניו וי"א מי שרירו יורד ורבינו תפס פי' שני דאילו פי' ראשון כבר נכלל לרבינו בזולפות כאשר נתבאר:

הלכה ט

שלשה בבטן כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל במשנה שם [255] דדין שוכבים כשל אשה כרסו צבה טבורו יוצא. והא דלא תני להו כסדרא דמתני', משום דכתב שלשה בבטן וכרסו

[252] ע' תוס' שם מ' ע"ב ד"ה פיו בלום.
[253] שם בבכורות מ"ד ע"א.
[254] שם מ"ג ע"א.
[255] שם מ"ד ע"ב.

צבה וטבורו יוצא הם בבטן ממש. אבל דדין שוכבין אין זה מום בבטן ממש. אלא שהדדין שוכבין על הבטן ומשום הכי כתב להו בסוף:

הלכה י

שלשה בגב כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש [256] במשנה ובעל חטוטרת ר' יהודה מכשיר וחכמים פוסלים. ופי' בגמ' דאית בה עצם כ"ע לא פליגי דפסלה כי פליגי דלית בה עצם. מר סבר הא אינו שוה בזרעו של אהרן. ומר סבר קרקורא דבשרא בעלמא הוא. פי' חתיכת בשר בעלמא. ובמשנה כתב רבינו חטוטרת שם ידוע באיזה ענין שיהי' השמטת החוליות בין לאחוריו בין לצדדיו. וכן אעפ"י שלא נשמטו החוליות אלא שנולדה מורסא על גבו כדמות חטוטרת וכו' נמצא שהשנים נכללו בחטוטרת האמור במשנה. וי"ג במשנה ובעל חטרות וכן מצאתי בספרים מוגהים. ומ"מ שנים הם. חדא דכ"ע וחדא בפלוגתא. ולפיכך מנאם לשנים. ושדרתו עקומה נתבאר שם [257] על משנת שיש לו שני גבין. דשתי שדראות אמרו בגמ' תרגמא בשדרתו עקומה פי' כי אז נראה כמי שיש לו גבין הרבה ושדראות הרבה:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' פלוגתא דר"י ורבנן וקי"ל כרבנן וזהו שכתב רבינו ז"ל מי שתפח בשר בגבו ונעשית כחטוטרת אעפ"י שלא זזה חולייא ממקומה ה"ז מום:

הלכה יא

ששה בידים כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש [258] במשנה אצבעותיו מורכבות זו על זו או קולטות עד הפרק כשר למטה מן הפרק וחתכה כשר היתה בו יתרת וחתכה אם יש בה עצם פסול ואם לאו כשר. יתר בידיו וברגליו שש ושש כ"ד ר' יהודה מכשיר וחכמים פוסלים שולט בשתי ידיו רבי פוסל וחכמים מכשירים. ובגמ' אמרו אצבעותיו מורכבות זע"ז או קולטות דהיינו מחוברות ולא חתכן. מייתורא דאו שבר יד. דאו ריבוייא הוא. אבל אם חתכן מן הצפורן עד הפרק הסמוך לכף כשר. ולא עד הפרק הכף עצמו פי' שמחבר האצבע עם הכף. דא"כ היינו כל האצבע ולמה אמרו עד הפרק הסמוך לכף [259] יאמרו עד הכף, א"נ כל האצבע. א"נ עד פרק הכף. אלא ודאי כדכתיבנא. ודין אטר נתבאר שם בברייתא. ובשולט בשתי ידיו כחכמים דרבים נינהו. ודין חסר אצבע [260] ודין

[256] שם מ"ג ע"א.
[257] מ"ג ע"ב.
[258] שם בבכורות מ"ה ע"א.
[259] כנראה היתה גירסתו בגמ' "הסמוך לכף" ואין זה בגמ' שלפנינו. וע' פרש"י במתני' שם ובתוס' חולין ק"ו ע"ב ובהר המוריה כאן.
[260] מלשונו משמע דדין חסר אצבע מבואר ג"כ במתני'. ותמוה דאין שום רמז במתני' לחסר. ובכס"מ והרדב"ז כתבו דדין זה פשוט מסברא. ולכאורה אפ"ל דכוונת מהר"י קורקוס למה דאמרי' במתני' היתה בה יתרת וחתכה

פיקה מגודלו גם שם במשנה. וכתב רבינו שם פיקה יוצאה מגודלו הוא שיהי' בולט מבוהן היד והרגל שום דבר או שיתעקם הבוהן בשעת הנחתו ע"כ. ורש"י ז"ל כתב פיקה יוצאת מגודלו חתיכת בשר עגולה כפיקה יוצאה מגודלו ע"כ ויתבאר עוד בסמוך:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' משנה שם ותניא בברייתא קלוטות למעלה מן הפרק וחתכן מנין.[261] חתכן והא אמרת כשר, אלא ולא חתכן מנין ת"ל או שבר יד. ולא פליגי אתנא דמתני', אלא למעלה דברייתא היינו למטה דמתני'. וכ"כ רש"י ז"ל ומר קרי למטה צד אצבעות. ומר קרי למעלה כשמגביה ידיו. ולפיכך כתב הרב ז"ל אם היו קולטות עד למטה מן הפרק דהיינו לצד סוף האצבעות ואם הפרישן עד הפרק כשר:

מי שיש בידו אצבע כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל פלוגתא דר"י וחכמים וקי"ל כחכמים:

מי שחסר אצבע מידו כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל אין לך מום גדול מזה:

השולט בשתי ידיו כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל גז"ש במשנה רבי פוסל וחכמים מכשירים ופסק בכולה מתני' כרבנן. ואיכא למידק אמאי השמיט הרב ז"ל הא דאמר ר' יוחנן והוא שנספרת על גב היד דבהכי חשיבא אבר אם יש לה עצם ואם אינה נספרת ע"ג היד אעפ"י שיש בה עצם אם חתכה כשר. וי"ל שלא סמך הרב ז"ל עלה דהא דר' יוחנן אלא עלה דההיא דאמר רב פפא גזרו שאינה נספרת אטו נספרת[262] לגבי טומאה וה"ה לגבי מומין ולפיכך לא חלק הרב ז"ל דבכל גוונא הוי מום. וכל הני דמתני' נפקא לן מרבויי דאו שבר יד או שבר רגל:

לח) ע' ברמב"ם פ"ב מטומאת מת ה"ז.

הלכה יב

ארבעה באברי הזרע כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש[263] במשנה המאושבן ובעל גבר ובגמ' אמרו ועד כמה מחוי רב יהודה עד רכובה. והוא חוזר בין אבצים[264] בין אגיד. ונראה שחסר כאן בספרים שלנו כל שרוח באשכיו. והוא דברי ר"ע שם. וכמו מה שכתבתי למעלה בכיוצא בזה שהכל מודים שהוא מום ואין המחלוקת אלא בפי' הכתוב.

אם יש בה עצם פסול. ופרש"י הואיל וחתכה שהרי הוא מחוסר אבר כו' יעו"ש וכ"כ בקרית ספר להמבי"ט בדעת הרמב"ם. אמנם התיו"ט שם תמה ע"ז דמשמע דאם לא חתכה דלא הוי חסר כשר. וזה תמוה דהא רבנן פסלו במתני' יתר בידיו ורגליו אפילו לא חתכה. וכתב שם התיו"ט דלכך דייק הרמב"ם כאן בלשונו וכתוב דאם היה בה עצם "אפילו" חתכה פסול. דהכוונה דהפסול הוא מטעם יתר אף אם חתכה יעו"ש. וא"כ דברי מהר"י קורקוס צ"ע.

[261] (השמטה מהערות) אפשר לומר ע"פ הירושלמי פ"ט דסוטה הלכה ה' דבעי אי קלוטה הוי משום מחוסר אבר יעו"ש ואם נאמר כן א"כ הא אצבעותיו קלוטות מבואר במתני'. וממילא שמעינן גם דין חסר אצבע. אמנם צ"ע מש"ס תמורה י"ז ע"א ברש"י שם ד"ה והלא שרוע וקלוט כו' יעו"ש.

[262] לז) כן הוא גם גירסת הצ"ק שם.

[263] שם בבכורות מ"ד ע"ב.

[264] כ"כ הרמב"ם בפה"מ שם. אמנם בפרש"י כתב וז"ל ועד כמה יגדל הגיד שיהא פסול יעו"ש. ומשמע דשיעור עד ארכובה הוא רק בגיד, וצ"ב.

ואם לא כן אינם אלא שלשה ורבינו כתב ארבעה. ובספר מוגה מצאתי מי שנמרכו אשכיו והוא כיס הבצים. רביעית מי שנמרחו אשיכיו ע"כ. והנה זו אין לה טעם ואיני מבין אותה. ומה שכתבתי נ"ל והוא האמת. ופי' נמרחו אשיכיו שנמוחו הבצים ורוח באשיכיו ושהביציים נפוחות מחמת רוח שנכנס בהם והוא גם בספרי פ' אמור. ובתוספ' דבכורות פ"ה. ושוב מצאתי בסמ"ג שכתב כל דברי רבינו. וכתב כאשר כתבתי אני והאמת יורה דרכו:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' ונ"ל דה"ה אם אחת מהבצים גדולה וארוכה עד רכובה שהוא מום. דמ"ש אחת משתים. דע"כ לא פליגי רבנן עלי' דר"י [265] אלא באחת גדולה כשתים. אבל אם מגעת עד ארכבותיו פשיטא דהוי מום. וזהו שכתב הרב ז"ל מי שכיס הבצים כו' דכיון שהכיס מגיע עד ארכבותיו הוי מום:

מי שנמרחו אשכיו כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל היינו דאמר ר' ישמעאל כל שנמרחו אשכיו ויש חסרון בספרים שלנו וזהו מי שרוח באשיכיו. דאי לא תימא הכי חסר המנין. והיינו דאמר ר"ע כל שרוח באשיכיו. ולא פליגי אלא בפירושא דמרוח אשך דלכ"ע מודו שהוא מום. והא דלא מנינן נמי [266] הא דר"ח בן אנטיגנוס כל שמראיו חשוכים משום דהיינו כושי דתנן לקמן ור' חנינא לא תני כושי והכי איתא בגמ':

הלכה יג

חמשה עשר בשוקיים כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל בהשגות א"א המשנה אמרה כו' ופי' זה קשה ליישבו דא"כ היינו עקבו יוצא מאחוריו. השנוי גם שם במשנה. לכך פי' כאן דפיקם היינו הבליטות שלמעלה מן העקב לצד פנים. ואפשר שיש ט"ס במשנה. וכל בליטה עגולה נקראת פיקה על שם שדומה לפיקה שטוות בה הנשים. ובמשנה כך היא שנויה בעלי הפיקים והעיקל איזהו עיקל כל שמקיף פרסותיו ואין ארכבותיו נושקות [267] זו בזו פיקה יוצאת מגודלו עקבו יוצא לאחוריו פרסותיו רחבות כשל אווז וכו' ואם איתא דפיקה יוצאה מגודלו הוא פי' לבעלי הפיקים כדברי הר"א ז"ל. [268] הי' לו לומר איזהו בעלי הפוקים כל שפיקה כו' וא"נ קאי על איזהו דקאמר גבי עיקל אכתי הי' לו לחזור ולהזכיר בעלי הפיקים פיקה יוצאה כו' אלא נקיט לה בלשון וסדר שאר מנין המומין.

[265] שם מ' ע"ב.

[266] קצת צ"ע דהא ר"ח בן אנטיגנוס לא מיירי במום דביציים כפרש"י שם. והרמב"ם כאן דמונה רק מומי אברי הזרע לכך לא הביאו. ואפ"ל דהרדב"ז רוצה לתרץ גם לפי פי' הערוך שכתב דמי שמראיו חשוכים הוא ע"י שיש לו מרוח. דע"י זה פניו חשוכים יעו"ש. וא"כ גם זה הוא מום באברי זרע. וע' בראשון לציון על משניות להגרי"ב שכתב בזה בפי' דברי הגמ' בדרך נכון.

[267] אצלינו הגירסא נוקשות.

[268] גם רש"י והרע"ב פי' כהראב"ד וע' תיו"ט שם בזה.

מוכח שאין זה פי' למה שנשנה, אלא לסדר מנין המומין הוא חוזר ולא פי' אלא עיקל לבד. דאילו בעלי הפיקים אין צריך לבארו. ומה שאמרו בגמ' תנא בעל פיקים והשופנר, בעלי פיקים שיש לו כסתות הרבה. והשופנר כל שאין לו כסתות כל עיקר. אפשר הי' לפרש לדעת רבינו שאינו פי' לבעל הפיקים השנוי במשנה. דפיקים לחוד וקיפין לחוד. דבמשנה גרסינן פיקים מלשון פיקה. ובגמ' גם בתוספ' גרסינן [269] בכל הספרים קיפין. וא"נ דאפשר שפי' כדברי בעל הערוך [270] שפי' דהיינו מי שעקבו ופיסת רגלו בולטים לחוץ ובניהם עמוק הרבה והוא מ"ש רבינו מי שרגלו חלולה. ואפשר שהוא מלשון כיפה שהרגל עשוי ככיפה כי הקו"ף והכא"ף מתחלפות. ושופנר כתב בערוך שהוא מי שרגלו שוה למטה ואין לו בליטות כלל והוא מלשון שפיר. ואפשר לדעת רבינו שהוא מ"ש מי שרגלו כלה שוה. והוא קרוב לדברי בעל הערוך. וגם יצדק לשון שפיר לדברי רבינו שהוא דבר בלתי מתוקן רק כחתיכת בשר בעלמא. ואפשר שגם דברי בעל הערוך נכללו בדברי רבינו. אלא שקשה לפי' קיפין שכתבתי מה שמצאתי בתוספ' שמנו בעל הקיפין לחוד ורגלו חלולה לחוד. מוכח שאין פי' בעל הקיפין רגלו חלולה כאשר כתבתי אלא תרתי נינהו. וא"כ רגלו חלולה שכתב רבינו ע"כ מהתוספ' כתבו. לא מבעלי הקיפין שהביאו בגמ'. לכך נראה שקיפין ופיקין הכל אחד כמו כבש וכשב וזולתו. ויש לו כסתות הרבה פי' בליטות הרבה דהיינו שהפיקין שלו גדולות ובולטות הרבה. ולאו הרבה במנין קאמר אלא בכמות. ושופנר היינו שאין לו בליטות כלל. אלא שוה רוחב פס אצבעותיו כרוחב עקבו אין לו בליטות כרוחב אצבעותיו גם לא למטה אלא רגלו שוה כחתיכת בשר כאשר כתבתי שהוא קרוב לפי' בעל הערוך. ואפשר שגם הוא בכלל כאשר כתבתי. ואם לא נאמר כן יקשה מ"ש רבינו מי שרגלו כלה שוה מנין לו. גם יקשה דין שופנר למה לא כתבו רבינו וכאשר הקשה הראב"ד ז"ל ובמה שכתבתי ניחא כולה שפיר ולא קשה מידי. - ועתה אפשר מנין הט"ו מומין. ראשון מי ששוקיו כו' הוא עיקל שהזכרתי מן המשנה, שני מי שפיקתו כו' הוא בכלל הפיקין של המשנה ובכלל הקיפין של התוספ'. שלישי מי שעקבו כו' כבר הזכרתיו מהמשנה ובגמ' אמר ר' אלעזר שוקו יוצא מאמצע רגלו. רביעי מי שפרסותיו כו' גם זה הזכרתיו מהמשנה ובגמ' פי' אע"ג דסדיקא כדברי רבינו. חמישי מי שפיקה כו' ששי מי שיש כו'. שביעי מי שחסר כו'. שמיני מי שאצבעותיו כו'. תשיעי מי שהיו כו' כל אלו נתבארו בסמוך גבי ידים. עשירי מי שרגלו כו'. זהו שופנר כאשר נתבאר. אחד עשר מי שרגלו כו'. שנים עשר מי שרגלו עקומה דומה למגל

[269] בגליון הש"ס מחקו קיפין והגיהו פיקין. ולמ"ש המהר"י קורקוס אין זה נכון.
[270] הובא בתוס' שם ד"ה בעל.

כך היא בתוספתא פ"ה פרסתו חלולה עקומה דומה למגל. שלשה עשר המקיש כו'. ארבעה עשר מי שמקיש בארכובותיו כו' כך הם במשנה המקיש בקרסוליו ובארכבותיו וכתב רש"י ז"ל שארכבותיו עקומות לחוץ וקרסוליו לפנים ונושקים זה בזה כשהוא מהלך. בארכבותיו היינו איפכא שרגליו עקומות לחוץ מרחיק זה מזה עד שארכבותיו מלמעלה העקומות כלפי פנים נוקשות זו בזו עכ"ל. ורבינו ז"ל במשנה לא ביאר דבר רק כאשר כתב כאן. ובודאי כי הדעת נותן שאין נקרא מום מפני שינוי הליכתו. רק בשביל שינוי בנין גופו כדברי רש"י ז"ל. וסבת שינוי הליכתו ודאי שמפני עקום הוא ולכך לא הוצרך רבינו לבארו. חמשה עשר מי שהוא אטר רגל כו' כבר נתבאר לגבי ידים. ושולט בשתי רגליו ודאי כשולט בשתי ידיו אעפ"י שלא ביארו רבינו ממילא ומדיוקא משתמע ופשוט הוא:

מי שפיקתו יוצאה כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל כתב בהשגות א"א המשנה אמרה כו' הבין הראב"ד ז"ל בדברי רבינו דמי שפיקתו יוצאה היינו בעל הפיקין הנזכר במשנה. והשיג עליו כי המשנה לא אמרה אלא פיקה יוצאה מגודלו. ותו דבעל הפיקין פי' בגמ' בעל כסתות כו'. ואני ק"ל טובא אם זה דעת רבינו. חדא שלא הזכיר לא כסתות ולא מי שאין לו כסתות משמע דס"ל דאין זה מום דמחמת בריאותה או כחישותא הוא. ותו דמי נתן שני מומין אלו בכלל מומין של הרגלים ששנה אותם התנא עמהם. ותו שאם פיקין כולל כל דבר עגול, למה פרט התנא פיקה יוצאה מגודלו. אלא הנכון בדברי רבינו שבעל הפיקין לחוד ופיקה יוצאה מגודלו לחוד. והוא אינו מפרש כסתות דאמר ר' יוחנן עגבות כפירושו של הראב"ד ז"ל אלא כפירושו של בעל הערוך שפרסתו גבוה הרבה ויש בשר הרבה לצד ראש (העגל) [הרגל] ובעקב. ובאמצע הרגל כמין כיפה. וזהו שכתב למעלה מי שרגלו חלולה כו'. והשופנר דתנא בתוספ' ופי' ר' יוחנן שאין לו כסתות כל עיקר היינו מ"ש מי שרגלו כלה שוה כו' שחסר הבשר מכאן ומכאן ואין לו חלליות באמצע הרגל וכאלו הוא חתיכה אחת. והיינו דתנינן להו בהדי מומי הרגל. ופיקין וקיפין הכל אחד הוא. וכן הגרסא בספרים שלנו תנא בעלי הקיפין ושופנרין וכן מי שפיקתו יוצאה והוא העגל אשר למעלה מן העקב. הרי הוא בכלל מי שפיקתו יוצאה מגודלו. דמה לי מגודלו ומה לי מן העגל לצד פנים. ודע שגם רש"י ז"ל אינו מפרש כסתות כפי' הראב"ד ז"ל עיין שם:

מי שרגלו עקומה כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל שזהו הקילבן הנזכר בברייתא והיא מלה ערבית שכל דבר הפוך קורין לו מקלו"ב:

מי שהוא אטר ברגל ימינו כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל אם עושה מלאכה ברגליו ניכר הוא וכן בשעה שעומד על רגלו אחת אם עומד על הימין או על השמאל. ורש"י ז"ל כתב כשמהלך עוקר רגלו השמאלית תחלה מה שאין כן דרך בני אדם [271] ע"כ. והיא שנויה בברייתא [272] ת"ר איטר בין ביד בין ברגל פסול השולט בשתי ידיו רבי פוסל וחכמים מכשירין. וה"ה דפליגי בשולט בשתי רגליו וחד מינייהו נקיט והלכה כחכמים דמכשירין:

הלכה יד

הארוך ביותר כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל במשנה ובגמ' כו' ופרש"י שהוא ארוך ודק שאינו עב לפי ארכו ולפי שהוא דק אינו יכול לסבול קומתו והוא נכפף ונראה כמי שחולייתיו שמוטות ע"כ. ופי' הרב ז"ל ניחא טפי בלשון. שהרי הוא הפך הננס וכי היכא דבננס ל"ש לן בין דק או עב. ג"כ לענין הארוך לא שני לן. ונ"ל שדחקו לרש"י ז"ל לפרש הכי משום דלפי הפשט שאול בעל מום הוי [273] דכתיב בי' משכמו ומעלה גבוה מכל העם אלא שהי' עב כפי ארכו. ולדעת הרב ז"ל צריך לומר שלא הי' גבוה כ"כ אלא שהי' צוארו ארוך מכל העם. וזהו משכמו ומעלה גבוה מכל העם כלומר מה שיש משכמו ומעלה דהיינו הצואר היה גבוה מכל העם. [274] וזה יופי הוא ולא מום. וצ"ל לפי פי' זה שהי' גבוה מכל העם. ולא כ"כ דהיינו משכמו ומעלה דאי לא תימא הכי הי' גופו קטון מאבריו. וא"ת בשלמא לפרש"י ז"ל היינו דאמר רב. [275] משה עשר אמות הי'. ואקשינן עלה א"כ עשית למרע"ה בעל מום מט) דתנן גופו גדול מאבריו או קטן מאבריו וקס"ד דבאמותיו של משה קאמר. וא"ל רב שימי באמה של קדש קאמינא כלומר הקרשים לא נמדדו באמותיו של משה שהיו גדולות אלא באמת הקדש ונמצא שהוא הי' ארוך ואמותיו ארוכות כמוהו. בשלמא לפרש"י ז"ל הי' עובי גופו מתייחס לגובהו. ולכך לא מותבינן עליה דרב מהך מתני' דהקפח והננס ותני רב זביד גבוה, אבל לפי פי' רבינו

[271] ע' יומא י"א ע"ב. - וע"ע ברשב"א חולין צ"ב ע"ב שהביא דברי רש"י יעו"ש מ"ש בזה.
[272] שם בבכורות מ"ה ע"ב.
[273] ע' סוטה י"ב ע"ב תנא הוא ילד וקולו כנער דברי ר"י א"ל ר"נ א"כ עשית למשה רבינו בע"מ כו' ופרש"י והוא לוי ונפסל בקול לעבודת השיר יעו"ש. ובס' בנין אריאל פ' שמות כתב דקושית ר"נ ל"ק לרב דאמר בזבחים ק"א ע"ב דמרע"ה כהן גדול היה. וא"כ הא כהן אסור בעבודת לוי. ומום דקול ל"ש בכהן. ור"נ מקשה רק לר"י לשיטתו דלא ס"ל דכ"ג היה יעו"ש. וא"כ י"ל דגם כאן בבכורות מקשה רב שימי לרב לשיטתו דמרע"ה כ"ג היה. א"כ עשית למרע"ה בע"מ מפני גובהו. וא"כ זה ל"ש גבי שאול שהיה רק מלך. וע' סנהדרין ל"ו ע"ב ובתוס' שם. וגם דכאן גם בכהן אין הכוונה בע"מ ממש רק פסול דאינו שוה בזרעו של אהרן. ובעיקר דברי הרדב"ז ע' נדרים ל"ח ע"א ואמר מר משה רבינו פרסו כו' אימא דאריך וקטין. ופרש"י שלא הי' גופני ולא הי' בעל כח. וע' בר"ן ורא"ש שם.
[274] כ"מ בש"ס סוטה י' ע"א ת"ר חמשה נבראו כו' שאול בצוארו. ופרש"י שם ויגבה מכל העם משכמו יעו"ש. הרי דגם רש"י ז"ל ע"כ מפרש כן דכ"ה בג"מ וצ"ע.
[275] שם בבכורות מ"ד ע"א.

קשה וכי עשיתו למשה רבינו ע"ה בעל מום. וצ"ל שכל בני דורו היו גבוהים קרובים למרע"ה. אבל מרע"ה הי' בעל קומה ובעל כח שפרס את האהל יותר מאחרים. אבל לא הי' ארוך מהם ביותר. ואעפ"י שפי' הרב ז"ל נוח בלשון, פי' רש"י ז"ל ניחא טפי בענין:

הלכה טו

שמונה בעור כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש [276] במשנה הכושי והגיחור והלבקן ובעלי נגעים טהורים. ובגמ' כושי אוכמא. גיחור סומקא. לבקן חוורא. ובעלי נגעים טהורים כתב רש"י ז"ל כגון ספחת דאי נגעים טמאים אפי' אכניסה חייב משום טומאה. ולרבינו אפי' טמאים כגון שנתרפאו ואין שם נגע כלל [277] ומשום שנוי העור וארחא דמילתא נקיט. ודע דמה שכתב רבינו גבי צרבת שהוא בכלל נגעים טהורים לא לענין החשבון כתב כן. שהרי לא תמצא שמונה בעור. אלא א"כ תמנה אותה לבדה. אלא לענין השם כתב כן. וגם להודיע כי מדין נגעים טהורים כתב כן. אבל לחשבון חלקם לשנים. ודין השומא נתבאר בברייתא פ' המדיר [278] שומא שיש בה שיער הרי זה מום. אין בה שיער גדולה הרי זה מום קטנה אינו מום. וכמה היא גדולה כאיסר האיטלקי. ומכאן אתה למד דבעור פניו שכתב רבינו לאו דוקא [279] אלא דאורחא דמילתא נקיט. כי לא מצינו חילוק גבי כהנים בין אם המום במקום מגולה או במקום נסתר. וגם שמונה בכל הגוף כתב רבינו והי' לו לכתוב לפי זה ששה בגוף ושנים בפנים כמו שחלק שאר המומין. גם בתוספתא פ"ה הובאה ברייתא זו. ולא הוזכר בה עור פניו אלא היתה בו שומא וכו' כנ"ל. ודין התלתולים שם [280] במשנה וכבר הוזכר בפ' שביעי:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' ובעלי נגעים טהורים פסולים דאלו נגעים טמאים לא איצטריך למיתנייא דאפי' ליכנס בעזרה אית בהו חיוב כרת כדאמרן לעיל. וא"ת בשלמא נגעים טהורים כגון הבוהק ניחא. אבל מחמת דבר אחר כגון צרבת מנא לי'. וי"ל דלמדה הרב ז"ל מהא דאמרי' פ' המדיר [281] אמר רב חסדא האי מילתא מגברא רבה שמיע לי ומנו

[276] שם מ"ה ע"ב.

[277] ע' מנ"ח מצוה ער"ה העיר ג"כ על פרש"י דמשכחת לה גם בנגעים טמאים וקודם שאמר הכהן טמא הוא דעדיין הוא טהור דתליא באמירת הכהן כש"ס מו"ק ז' ע"ב. ומ"מ הוא בע"מ יעו"ש. ואפ"ל בזה מ"ש בספרי זוטא פ' בהעלותך וז"ל ויפן אהרן אל מרים. אמר הקב"ה אם יצטרע אהרן אין כהן בע"מ יכול להקריב ע"ג המזבח. ובפרקי דר"א פ' נ"ד הגירסא אין כ"ג בע"מ כו'. ובביאורי הרד"ל שם הקשה דלמה לא אמר משום דאין טמא יכול להקריב, דטמא ששימש חייב מיתה וגם כרת על הכניסה. משא"כ משום בע"מ דאינו רק בל"ת יעו"ש. ולמ"ש מהר"י קורקוס ומנ"ח א"ש דנפ"מ. היכא שנתרפא מנגעו ונטהר ועדיין נשאר עליו רושם. או בגוונא דכהן עדיין לא אמר שהוא טמא, דמ"מ חייב משום בע"מ ששימש.

[278] כתובות ע"ה ע"א.

[279] ע' במל"מ כאן מ"ש בשם הב"י אהע"ז סי' ל"ט ובכ"מ פ"ז מאישות ובלח"מ מש"כ בזה.

[280] שם בבכורות מ"ה ע"ב.

[281] שם בכתובות ע"ה ע"א.

ר' שילא נשכה כלב ונעשה מקומו צלקת הרי זה מום. [282] ותנן כל המומין שפוסלים בכהנים פוסלים בנשים. ומינה שהפוסלים בנשים פוסלים בכהנים. שהרי לא הוסיפו עליהם אלא ריח הפה וזיעה דבאשה אי אפשר להעבירה. ושומא העומדת לה תחת כפה של ראשה. אבל שאר המומין שוים בנשים ובכהנים:

מי שהיתה בעור פניו שומא שיש בה שיער כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל ברייתא הובאה פ' המדיר. [283] תניא שומא שיש בה שיער הרי זה מום. אין בה שיער גדולה הרי זה מום קטנה אין זה מום. ואיזהו גדולה פי' רשב"ג עד כאיסר האיטלקי. וק"ל למה לא הוזכרה ברייתא זו בפ' מומין אלו דהתם הוי עיקרא דמילתא. והך דר"ח נמי אמאי לא מייתינן לה הכא. והא דמזוהם ובעל ריח הפה נמי אמאי לא הוזכרה בפ' מומין אלו. ועל כיוצא בזה אמרו דברי תורה עניים במקומם ועשירים שלא במקומם:

הלכה טז

ועוד יש שם באדם ארבעה כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש [284] במשנה נכפה אפי' אחת לימים רוח קצרה באה עליו. ופי' רבינו ז"ל שם שרוח קצרה הוא מקרה מחמת המרה השחורה ונראה שזאת היא כונתו גם כאן. גם דין חרש ושוטה שם [285] במשנה:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כתב ועוד יש שם באדם ארבעה מומין אחרים כו' הרי זה הלשון דומה למה שכתב בתחלת החבור [286] וז"ל לידע שיש שם מצוי ראשון ואותם שלא היו בקיאים בלשון ערב הפליגו דבריו לענין אחר אשר לא עלה על דעתו. אבל האמת הברור שהוא נמשך אחר לשון הערב במלת שם בכמה מקומות:

החרש והשוטה כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל שם במשנה. החרש השוטה והשכור. ולא מנה הרב ז"ל שכור לפי שהוא במיתה בידי"ש הנכנס למקדש שכור. והעובד עבודה שכור מחלל עבודה. והכי אקשינן בגמ' שכור מחיל עבודה בהדי מומין דמחלי עבודה בעי למחשב. ומשני בשאר דברים המשכרים ודלא כר' יהודה דתניא אכל דבילה קעולות כו' ושתה חלב או דבש ונכנס למקדש חייב. ותנא דמתני' ס"ל דלא מחיל עבודה. אלא שאינו שוה בזרעו של אהרן. וכבר כתב רבינו דין שכור משאר משקין בתחלת ההלכות:

[282] ע' שטמ"ק שם בכתובות ד"ה הוסיפו. נסתפק אי צלקת הוי מום בכהנים יעו"ש.
[283] שם בכתובות.
[284] שם בבכורות מ"ד ע"ב.
[285] שם מ"ה ע"ב.
[286] פ"א מיסוה"ת ה"א.

והנכפה אפי' לימים רבים כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל שם במשנה נכפה אפילו אחת לימים. ואע"ג דאינו נכפה אלא לימים רבים וזמנו קבוע. הרי זה מום ולא יעבוד אפילו בזמן שהוא בריא:

וכן מי שרוח רעה מבעתתו תמיד או בעתים ידועים כו'. כ' הרר"ד בן זמרא ז"ל גז"ש במשנה רוח קצרית באה עליו. ואם תשאל כיון דאמרי' דלעתים ידועים הוי מום. כש"כ מי שרוח רעה מבעתתו תמיד, יש להשיב דאפי' בכה"ג לא מחיל עבודה. א"נ כיון שהוא רגיל בו תמיד ודש בו. הוי אמינא דלא הוי מום קמ"ל:

הלכה יז

נמצא כל המומין הפוסלין בכהנים מאה וארבעים כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל סימן להם ממי"ן בחסרון הוא"ו. ודין נשרו ריסי עיניו כבר הוזכר והוא מה שאמרו עליו הא דאישתיור גרדומי. הא דלא אישתיור גרדומי. גם דין נשרו שיניו שם במשנה. וכבר נתבאר דכיון דלא פסלי אלא מפני מראית עין אם עבד אינו לוקה ועבודתו כשרה:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כתב כבר כתבתי לך שכוונת הרב ז"ל להועיל לזכירה ולפיכך כולל כללים ופורט פרטים ומונה מנינים. וכן כתוב הציבי לך ציונים: [287]

ואלו פוסלין מפני מראית עין כו'. מי שנשרו ריסי עיניו, אעפ"י שנשאר השיער בעיקרן. היינו דאישתיור גרדומי דאמרי' בגמ'. ואפי' הכי פסול מפני מראית עין. וכבר כתב רבינו ז"ל מאי איכא בין הפסולים מפני שאינו שוה בזרעו של אהרן. ובין הפסולים מפני מראית עין:

פרק ט

הלכה א

זר שעבד במקדש כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ"ב דזבחים [288] ושם למדו שעבודתו פסולה מקרא דוינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו. דדרשינן בני ישראל גם הם ינזרו ולא יחללו דאי לאו בני ישראל קרא יתירא הוא כאשר נתבאר שם. גם למדו אותו עוד שם מק"ו מבעל מום שאוכל ומחלל עבודה. ופרק הנשרפין [289] אמרו שהוא במיתה מקרא דוהזר הקרב יומת ואזהרתי' מוזר לא יקרב אליכם ונתבאר גם פ"ב דזבחים. [291] ובספרי פ' קרח

[287] ע' עירובין נ"ד ע"ב.
[288] ט"ו ע"ב.
[289] סנהדרין פ"ג ע"א.
[290] פיסקא קט"ז.
[291] ט"ז ע"א.

[290] אמרו והזר הקרב לעבודה או אינו אלא לעבודה ושלא לעבודה אמרת ומה בעל מום וכו' עונש שמענו אזהרה מנין כו':

איזהו זר כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל ביאור דברי רבינו שכתב כל שאינו מזרע אהרן הזכרים כלומר שאינו מן הזכרים של זרע אהרן. לאפוקי נקבות שאפי' שהם בנות כהן נקראים זרים [292] לענין עבודה וזהו שלמד מקרא דבני אהרן ולא בנות אהרן ואי למיעוטא כל שהוא מן הנקבות דהיינו בן כהנית. הא מלבית אבותם הוא דאיכא למילף הכי ואפשר ששניהם בכלל דברי רבינו ושנאמר אחדא מינייהו קאי. וא"נ דמבני אהרן אפשר למעט שניהם דבני אהרן ולא בני נקבה כהנת:

בני אהרן ולא בנות אהרן כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל צריך טעם למה הוצרכו כמה מיעוטים למעט בנות אהרן דחד סגי. וי"ל לפי שאינם כזרים לגמרי לאכילת תרומה והמורם מן הקדשים כאשר נתבאר במקומו לכך צריך למעט אותם מכל עבודה ועבודה [293] מארבע עבודות ועדיין צ"ע:

הלכה ב

אעפ"י שהזרים מוזהרים כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל יומא פ"ב [294] אמר רב ארבע עבודות זר חייב עליהם מיתה זריקה והקטרה וניסוך המים וניסוך היין. ולוי תני אף תרומת הדשן. מ"ט דכתיב עבודת מתנה אתן וגו' והזר הקרב יומת עבודת מתנה ולא עבודת סילוק. פירוש עבודה שאתה נותן על המזבח ולא עבודה שאתה מסלק מעל המזבח. ועבדתם עבודה תמה ולא עבודה שיש אחריה עבודה. ולוי רבי רחמנא לכל דבר המזבח. ורב לרבות שבע הזאות שבפנים ושבמצורע. פירוש הזאות שבפנים שמזה על הפרוכת מפר העלם דבר של ציבור ופר משיח ושל יום הכפורים. ושבמצורע פירוש שמזה מלוג שמן בהיכל. וסד"א דהני לאו דבר המזבח מיקרי להכי אתא לכל לרבויינהו, והקשו בתוס' ניסוך המים וניסוך היין מנה אותם בשתים והזאות דם והזאת שמן לא מנה אותם אלא כללם במלת זריקה. ותרצו דניסוך מים וניסוך יין חשיבי ומשכחת להו שבאים בפני עצמם ולהכי חשיב להו תרתי אבל הזאות שמן באות בגלל זבח שיש בזבח מיני דמים והכל בכלל זריקה. ובברייתא אמרו שם זריקת דם אחד זריקת דם בפנים ואחד לפני

[292] נראה דסובר בדעת הרמב"ם דנשים בכלל זרים גמורים למלקות ולמיתה ביד"ש. אמנם המל"מ בפר"ד דרך מצותיך נסתפק לומר בדעת הרמב"ם דנשים אינם כזרים ממש. והם רק בלאו הבא מכלל עשה בני אהרן ולא בנות אהרן. וע' מ"ש בזה המנ"ח מצוה ש"צ.

[293] הלשון אינו מדויק דהא נשים פסולים ומחללי עבודה בכל עבודות אף באינה עבודה תמה כמבואר בקידושין ל"ו ע"א יעו"ש. וצ"ל דכוונת הרדב"ז לומר דבארבע עבודות אלו שהזר חייב עליהם גם נשים חייבין עליהם דהם כזרים גמורים וכמ"ש המהר"י קורקוס.

[294] כ"ד ע"א.

לפנים. וכתב רש"י ז"ל אחד זריקת דם בחוץ על המזבח ובין לפנים הזאה שעל הפרוכת ובין לפני לפנים שעל הבדים דיוה"כ, נראה מלשון זה שהוא גורס אחד זריקת דם בחוץ ואחד לפנים וכו' או אפשר דלשון זריקה הוא דמפרש דבלפנים ל"ש לשון זריקה אלא לשון הזאה וקרי לה זריקה אגב זריקה שעל מזבח בחוץ שהי' נזרק הדם והויא בכלל. דכל מין דמים בכלל כאשר נתבאר:

הלכה ג

כיצד על הזריקה כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל היינו זריקת בין הבדים וזריקת לפני הכפורת דהכל נקרא לפנים [295] שהוא בפנים בהיכל. בין זריקת חוץ היינו על המזבח החיצון והוא כולל כל הדמים הניתנים על המזבח החיצון, והכי אמרי' תניא כוותיה דרב עבודות שהזר חייב עליהם מיתה זריקת הדם בין לפנים בין לפני לפנים והמזה בחטאת העוף והממצה והמקטיר בעולת העוף והמנסך ג' לוגין מים וג' לוגין יין ע"כ. והמזה והממצה מדם העוף הכל הוא בכלל זריקת דם על המזבח החיצון ואגב דאיירי בעולת העוף נקט והמקטיר בעולת העוף [296] אבל ה"ה בכל שאר ההקטרות וזהו שכתב ז"ל כיצד על הקטרה הקטרת אברים או קומץ ולבונה וכו':

הלכה ד

כיצד על ההקטרה כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ' פרת חטאת [297] אמרו במשנה המעלה מבשר חטאת מבשר אשם מבשר קדשי קדשים מבשר קדשים קלים ומותר העומר ושתהל"ח ולחם הפנים. ושיירי מנחות והיוצק והפותת והבלול והמולח והמניף והמגיש והמסדר את השלחן והמטיב את הנרות והקומץ והמקבל דמים בחוץ פטור ואין חייבין לא משום זרות כו' וכתב רש"י ז"ל דכל הנך הקטרות בדבר שדרכו לאכול לאו הקטרה נינהו וכל הנך עבודות הואיל ויש אחריהם עבודה לאו עבודה נינהו כדאמרי' ביומא כו', גם שם [298] נתבאר בברייתא הטעם ומינה דהקטורת שכתב רבינו שאינם דבר שנאכל שחייב וכ"כ רש"י ז"ל שהכל בכלל הקטרה שהזכיר רב ביומא. ובפרק השוחט והמעלה [299] אמרו במשנה דקומץ והלבונה והקטורת שהקריב מאחת מהם כזית בחוץ חייב. והקטרה בחוץ וזר בפנים שוים הם. ופ"ב דשבועות [300] אמר ר"ה זר שהפך בצינורא

[295] ז"ל פרש"י שם ביומא כ"ד ע"ב ד"ה בין לפנים הזאת שעל הפרוכת בין לפני ולפנים שעל הבדים ביוה"כ יעו"ש ומבואר דבין הבדים נקרא לפני ולפנים.
[296] ע' מ"ש בזה התוס' שם ביומא ד"ה המקטיר.
[297] זבחים קי"ב ע"ב.
[298] שם קט"ו ע"ב.
[299] שם ק"ט ע"ב.
[300] י"ז ע"ב.

חייב מיתה וכאשר נתבאר בפ"ב בדין הטמא ששימש. ובפ' השוחט והמעלה [301] מסקינן דלכ"ע בפנים מלא חפניו דוקא כשיעור המפורש בתורה והוא דעת אביי ורב אשי שם. ופרס של כל יום אינו מפורש ובכזית הויא הקטרה אבל מלא חפניו הויא עכובא וצריך להקטיר בבת אחת דחוקה כתיבה וכאשר יתבאר במקומו ופ' כל המנחות באות מצה. [302] גם פ' השוחט [304] ופ' הקומץ [303] אמרו אין הקטרה פחותה מכזית. ועוד יתבאר זה בע"ה: **וכן אם הקטיר קטורת על מזבח הזהב כו'**. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל תנן בזבחים פ' השוחט [305] הקומץ והלבונה והקטורת ומנחת כהן משיח ומנחת נסכים שהקריב מהם כזית בחוץ חייב ור' אליעזר פוטר עד שיקריב את כולן. וקי"ל כרבנן וה"ה לזר העובד. וא"ת והא אמרי' התם על השלם הוא חייב ואינו חייב על החסר והרי חסר הוא דפרס בשחרית ופרס בערבית בעינן. ופרס היינו חצי מנה. תדע שהרי ביוה"כ לא מתחייב עד שיקטיר מלא חפניו כאשר כתב הרב ז"ל בסמוך. וי"ל דהיינו דאמרי' בגמ' אמר רבא בהקטרה בהיכל כ"ע לא פליגי דמודה ר"א דבכזית הויא הקטרה לחייב עלי' שבכל יום לא נאמר בתורה שיעור מפורש. והא דאמרי' פרס בשחרית ופרס בין הערבים שיעורא דרבנן הוא וכפרש"י ז"ל וזהו שכתב הרב ז"ל בסמוך מלא חפניו [306] המפורש בתורה. משמע דפרס אינו מפורש בתורה אלא מדרבנן ולפיכך כזית הוי שיעור שלם ולא חסר דפחות מכזית לאו כלום הוא. וא"ת אי כרבא מתרצת לה הא איהו דאמר כ"פ בהקטרה דבפנים דמ"ס מלא חפניו דוקא. ומ"ס מלא חפניו לאו דוקא. הא ל"ק דבהא פסקינן כאוקימתא דאביי דאמר בהקטרה בפנים כ"ע לא פליגי דמלא חפניו דוקא. כ"פ בהקטרה דהיכל. מ"ס ילפינן פנים מחוץ. ומ"ס לא ילפי' פנים מחוץ. פי' דכ"ע בפנים מלא חפניו בעינן ובהיכל כ"ע מודו דבכזית מתחייב. כ"פ כגון שהקטיר כזית מן הקטורת של חפינת פנים בחוץ וכו' הא למדת כי לכל האוקמתות מתחייב בהיכל בכזית שזהו שיערו מן התורה שאם

[301] שם בזבחים ק"ט ע"ב.
[302] מנחות נ"ח ע"ב.
[303] מנחות כ"ו ע"ב.
[304] שם בזבחים.
[305] שם בזבחים.
[306] מ"ש רבינו להוכיח מלשון הרמב"ם שדייק וכתב מלא חפניו המפורש בתורה, משום דשיעור פרס דכל יום הוא רק מדרבנן, לכאורה צ"ע למ"ש התוס' כריתות ו' ע"ב ובפסקי תוס' שם דשיעור פרס הלל"מ ואם הקטירו רק כזית יצאו. ובמל"מ פ"ג מתומ"ס ה"ב הסביר דבריהם דכך נאמרה ההלכה דלכתחילה בעי פרס ובדיעבד סגי בכזית, וסיים שם דהאמת יורה דרכו כהתוס' דשיעור פרס הלל"מ יעוש"ה. וקצת ראיה אפ"ל לסברת המל"מ מש"ס נזיר כ"ה ע"ב ובכורות ט"ז ע"א דאמרינן אי מהלכתא הו"א הלכתא ואי אקרביה לא לחייב עליה ולא כלום קמ"ל קרא כו' יעו"ש דמשמע קצת דהלכתא י"ל שהוא רק על לכתחילה. וא"כ י"ל דגם הרמב"ם ס"ל כהתוס' דפרס הלמ"מ, אבל אינו מפורש בתורה. וזהו שדייק דמלא חפניו ביוה"כ מפורש בתורה. ואפשר דהרדב"ז ס"ל דזה בכלל שיעורין שהם הלל"מ שמעכבין אפילו בדיעבד וכמ"ש התיו"ט פ"ו דמנחות מ"ז יעו"ש. ואם שיעור פרס הוא הלמ"מ היה מעכב גם בדיעבד.

הקטיר כזית בבקר וכזית בערב יצא מן התורה. אלא שאמרו רבנן פרס בבקר ופרס בין הערבים. ובפנים לכ"ע לא מתחייב עד שיקטיר מלא חפניו כדכתיב בקרא כאשר כתב הרב ז"ל. וא"ת והא מתני' וכל השקלא וטריא דידי' לא איירי אלא במקטיר בחוץ. ל"ק דהא אמרינן התם בהדיא עלה דברייתא דת"ר המקטיר קטורת בחוץ חייב חצי פרס בפנים פטור קס"ד מאי פטור. פטור זר ואמאי הקטרה היא. דהא האי תנא מחייב עלה בחוץ וכפרש"י ז"ל. ומשמע דבכל מקום דחייב עלה בחוץ [307] זר מחייב עלה דשוין הם:

הלכה ה

והמסדר שני גזירי עצים כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גם בפ"ב דיומא [308] אמר ר"א אמר רבי יוחנן זר שסידר שני גזירי עצים חייב לפי שעבודה תמה היא. פי' שהרי הוא סוף עבודת סידור העצים וכל עבודה שאח"כ עבודה בפני עצמה היא ואינה גמר עבודת הסידור. ושם למדו מדכתיב וערכו עצים כו' דסדור עצים בעי כהונה. ורב פליג התם אר' יוחנן והלכה כר' יוחנן לגבי רב. כ"ש הכא דמר זוטרא מסייע לי' ממתני' שם בסו"פ: [309]

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' ודע כי סידור המערכה אינה עבודה תמה. דהא איכא אחרי' שני גזירי עצים. והכי אמרי' התם בהדיא. ומשמע נמי שהעצים קרבן הם. [310] דאי לאו הכי לא הוי אמרי' זר שסידר את המערכה ליחייב ואמרי' איכא סידור שני גזירי עצים לא עבודה תמה היא דהא איכא סידר אברים לא קי"ל כוותי' אלא כר' יוחנן דפליג עלי' וכדכתיבנא לעיל:

אבל היוצק כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל כבר הוזכר ופ"ב דיומא [311] על מימרא דרב כתב רש"י ז"ל ארבע עבודות אעפ"י שכולן מוזהר עליהם אין חייב מיתה אלא על ארבע אלה. גם הריטב"א ז"ל כתב ודוקא לענין מיתה. אבל אזהרה בכל עבודה איכא. ואפי' עבודת סילוק ושיש אחרי' עבודה וקרא דנקט לדרש. מיתה כתיב בי' וכ"כ רש"י ז"ל עכ"ל גם בפ' פרת חטאת [312] כ"כ והרי אמרו כל הזבחים שקבל דמן זר כו'. והדברים מבוארים פ' הנשרפין [314] ופ"ב דזבחים [313] ועוד אזכיר אותו בע"ה:

---

[307] כן מבואר בירושלמי פ"ב דיומא ה"א ר"י בי רבי בון בשם רב ארבע עבודות שהכהן מתחייב עליהן מבחוץ, זר חייב עליהם מבפנים כו' יעו"ש בפ"מ וק"ע.

[308] כ"ד ע"ב.

[309] שם ביומא כ"ח. וע' בשי"ק בירושלמי יומא פ"ב ה"א ד"ה הכל מודים מה שהקשה על הרמב"ם ולפמ"ש המהר"י קורקוס דלכך פסק כרב יוחנן משום דמר זוטרא מסייע לה, א"ש.

[310] כ"ה במנחות ק"ו ע"ב וברמב"ם פ"ה מאס"מ הי"א.

[311] שם כ"ד ע"ב.

[312] זבחים קי"ב ע"ב.

[313] ט"ו ע"ב.

[314] סנהדרין פ"ג ע"א.

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' משמע מסוגיא דפ' פרת חטאת דכלל גדול הוא דלא מקריא עבודה אלא א"כ היא עבודה תמה שאין אחרי' עבודה ואינה עבודת סילוק והאי פטור. פטור ממיתה הוא אבל מלקות חייב משום וזר לא יקרב אליכם:

הלכה ו

שחיטת קדשים כשרה בזרים כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ"ק דחולין [316] ופ"ג דזבחים. [315] וברכות פ' אין עומדין [317] ודוכתי טובא:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' אפי' לכתחילה דהכי אסיקנא ריש פ' כל הפסולין [318] והכי אמר' התם בהדיא דמקבלה ואילך מצות כהונה:

וכן ההפשט כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ"ב דיומא [319] מסיק וערכו ונתנו בני אהרן אש למ"ל למיעוטא הפשט וניתוח. פי' דלא תימא דלבעי כהן. והקריב הכהן את הכל זו הולכת אברים לכבש. הולכת אברים לכבש בעי כהונה הולכת עצים לא בעי כהונה. גם שם [320] אמרו הדליק לחייב. הדלקה לאו עבודה היא. וסובר רבינו שכיון שאמרו לאו עבודה היא משמע שאין בה שום עבודה. ולכך התיר לזר להדליקן לכתחילה. והר"א ז"ל כתב בהשגות א"א הפליג בשאמר כו'. וכ"כ הריטב"א ז"ל הדלקה לאו עבודה הוא תמיה מילתא טובא דהא כתיב דבר אל אהרן ואל בניו בהעלותך את הנרות. [321] וכתיב ובהעלות אהרן את הנרות וגו' וי"ל דלא אפקיה בלשון חיוב. לד) ואמר בהעלות או בהעלותך כלומר דלאו עבודה היא לחייב עלה מיתה בזר כשם שאין חיוב מיתה בעבודה שאינה תמה. ובשם הר' מצאתי דכולה סוגיין לענין כהן העובד שלא בבגדי כהונה כדאמרי' אין בגדיהם עליהם הוי להו כזרים וקרא דדרשי' אתה ובניך תשמרו את כהונתכם. ה"ק שישמרו לעבוד בכיהונתם. והזר הקרב מהם שלא בכיהונו יומת. והיינו דאמרי' הדלקה לאו עבודה היא. כלומר לחייב עלי' לכהן העובד שלא בבגדי כהונה. ונראים הדברים שלא אמר רבינו אלא דסוגיין אף לכהן העובד כו' וה"ה זר העובד אינו חייב אלא על

[315] ל"ב ע"א.
[316] ב' ע"ב.
[317] ל"א ע"ב.
[318] שם בזבחים ל"ב ע"א.
[319] כ"ז ע"א.
[320] ביומא כ"ד ע"ב.
[321] ואפ"ל בזה לפי מ"ש בחי' הר"ן ר"ה י"ג בהא דבעי עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו והקשה דהא מביאין עומר מעבר הירדן. ותירץ כיון דמצותו לבא מיהודה אין נראה לומר שעומר הראשון היה שלא כמצותו יעו"ש. וה"ה י"ל גם כאן במנורה כיון דעכ"פ מצוה שכל עניני עבודה במקדש יהיו נעשים ע"י כהן. וא"כ קרא דמיירי בהדלקה ראשונה במשכן לכך נקיט שפיר שיהיה ע"י אהרן ובניו. אבל אינו ציווי וחיוב על לדורות כמ"ש הריטב"א. רק אורחא דמלתא משתעי קרא כמ"ש המהר"י קורקוס בסו"ד.

עבודה תמה כדמוכח בסנהדרין עכ"ל. מוכח שדעתו כדעת הר"א ז"ל ומ"מ למדנו דקרא ל"ק לרבינו דלאו חיובא כתיב. אלא דאורחא דמלתא משתעי קרא:

הלכה ז

וכן הדלקת הנרות כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל בהשגות א"א הפליג בשאמר וכו' ולא ידעתי מ"ש משחיטה דאמרי' בהדיא בפ' כל הפסולין [322] דאפי' לכתחילה נמי והכי אמרי' בפ"ב דיומא לו) הדלקה לאו עבודה היא. וכיון שאינה עבודה למה לא יהא מותר לזר להדליקה לכתחילה דומיא דשחיטה:

19לה) זבחים ל"ב ע"א.

הלכה ח

הרמת הדשן צריכה כהן כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל ואם הרים ישראל לוקה מוזר לא יקרב אליכם והכי אמרי' בפ"ב דיומא [323] דכ"ע עבודה היא. אבל אין הזר חייב עלי' מיתה כדרב ולא כלוי. וכן אם דישן מזבח הפנימי והמנורה אינו חייב מיתה: לח)

19לז) כ"ג ע"ב.

הלכה ט

סדר המערכה פורקה כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש סוף הפ' [324] מימרא דר' אסי אמר ר' יוחנן. כדברי רבינו, אעפ"י שהקשו עלי' ואסיקו עלה אלא אי איתמר הכי איתמר היינו מפני שאמרו בה חייב. ופריך דחיובא ליכא. אבל ודאי שפורקה. דסדור זר פסול הוא. דהולכת עצים הוא דלא בעי כהונה. אבל סדור בעי כהונה. אלא שאינו חייב כיון שיש אחרי עבודה. ואעפ"י כן סדור שני גזירים חייב דסוף עבודת סדור הוא:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כתב סדר המערכה פורקה כו' מפני שסדורה פסולה לפי שהיא עבודה ופסולה בזר אלא שאין חייבין עלי' מיתה לפי שאינה עבודה תמה. אבל הדלקת נרות אינה עבודה כלל ולפיכך מותר בזר ואפילו לכתחילה:

[322] לו) שם כ"ד ע"ב.

[323] לח) כ"ה ברש"י שם ביומא כ"ד ע"ב ד"ה עבודת סילוק בהיכל והיא עבודה תמה כגון דישן מזבח הפנימי והמנורה כו' יעו"ש ובתוס' ישנים שם ד"ה רבי. וע"ע מעילה י"א ע"ב ובירושלמי יומא פ"ב ה"ב. אמנם בתוס' יומא נ"ט ע"ב ד"ה אין כתבו דלא בעי בגדי כהונה יעו"ש וא"כ לא הוי עבודה כלל וכבר תמה בזה בס' טל תורה שם והביא מרמב"ן פ"ב דיומא שכתב דדישן מזבח הפנימי והמנורה אין לו עיקר מה"ת יעו"ש ויפלא שלא העיר מדברי הרמב"ם כאן. וע' בכס"מ שכתב שמצא גירסא זו בקצת ספרי הרמב"ם ונראה מזה דבכמה ספרי הרמב"ם אין גירסא זו כלל. ואפשר דהוא מטעם שהבאתי. וע"ע בס' חזון נחום מעילה פ"ג מ"ד בזה.

[324] יומא כ"ז ע"א.

הלכה י

וטמא ובעל מום כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל משנה סו"פ פרת חטאת. [325] והובאה פ' הנשרפין [326] ופרש"י ז"ל טמא. דטמא וזר מחד קרא נפקי ומחוסר בגדים נמי דזרים הם כדדרשינן אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והוי להו זרים. ושלא רחוץ ידים ורגלים נמי הוי כמחוסר בגדים דחוקה חוקה ילפי מהדדי. ושם נתבאר דיוצק ובולל וכו' בטמאה הם באזהרה מקרא דקדושים יהיו ולא יחללו. וביארו שם דהיינו מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. ספ"ב דזבחים נתבאר דבכל עבודה מחללין. והנה מחוסר בגדים הוזכר במשנה. ורבינו לא הזכירו. אפשר שכיון שכתב דמחוסר בגדים הוא כזר כו' כאשר כתב הלשון הרב בעל כסף משנה:

הלכה יא

כהן טבול יום כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל בהשגות א"א ובתוספ' דזבחים כו'. והתוספ' פ' י"ב מזבחים בספרים שלנו כך היא שנויה כהן שעבד טמא טבול יום מחוסר כפורים מחוסר בגדים שלא רחוץ ידים ורגלים וכו' אינו חייב אלא אחד. זר שעבד טמא טבול יום וכו' אינו חייב אלא אחת ע"כ. ואי לא דמסתפינא ה"א דע"כ גרסינן ברישא חייב על כל אחת ואחת. והיא גרסת רבינו שהרי בסיפא דמיירי בזר קתני שאינו חייב אלא אחת. והתם דוקא הוא. שאינו חייב על כל אחת ואחת לפי שהזרים לא הוזהרו על הטומאה כי לא באה אזהרה אלא לכהנים דכתיב דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו וכו' וכאשר יתבאר בסמוך שצריך לומר כן. וה"ה לחסור בגדים דבכלל זרות הוא. אבל ברישא דמיירי בכהן נראה דגרסינן חייב על כל אחת ואחת. ואם לא כן מ"ש זר דנקיט בסיפא. ותו דלעיל בינהו ולא תנינהו זר או כהן שעבדו כו' ויקדם זר דלהוי לא זו אף זו דבתר דהכי כהן שעבד. ומאי תני תו זר שעבד אלא נראה שהדברים מוכיחים דגרסינן גבי כהן חייב על כל אחת ואחת. ומן הטעם שכתב הר"א ז"ל דהא קי"ל איסור חל על איסור בכולל או במוסיף או בבת אחת. וטבו"י ומחו"כ בבת אחת הם. וביאורו שיש טבול יום שאינו צריך להביא קרבן ואינו מחוסר כפורים. והטמא שצריך להביא קרבן כמו המצורע אם טבל הרי הוא טבו"י ומחו"כ וכשנטמא בטומאה אחרת ניתוסיף עליו איסור שעד עתה הי' מותר ליכנס בחיל וגם בעזרת נשים כאשר נתבאר פ"ג. ועתה אסור לכנס להר הבית. ומגו דאיתוסיף איסור בכניסה איתוסיף איסור בעבודה. שאינו רחוץ ידים ורגלים יש בו איסור אפי' לכהן הטהור ומגו דאיתוסיף חיוב לטהור איתוסיף לטמא זה. ומחוסר בגדים אפי' למי

[325] זבחים קי"ב ע"ב.
[326] סנהדרין פ"ג ע"א.

שקדש ידיו ורגליו יש בו חיוב. וגם בלא קדוש חייב גם באינו מחוסר בגדים, ולכך חייב על כל אחת ואחת. והקדים רבינו טבו"י ומחו"כ לטמא. היפך מהתוספתא. שאם היה טמא קודם. ל"ש תו טבול יום ומחו"כ שהכל בכלל הטמא הוא. וגם התוספ' צריך לפרש כן כהן טמא שהי' מקודם טבו"י ומחו"כ. ומ"מ כבר נתבאר שדעת רבינו שאין חיוב במחו"כ. [327] וא"כ מחו"כ דנקיט הכא אינו מוסיף חיוב בשבילו ובכדי נקטיה. ואפשר דלהוסיף בו שם איסור. [328] ולפיכך אבאר מ"ש רבינו בהלכות סנהדרין פי"ט כשמנה שם י"ח שיש בהם מיתה בידי שמים ולוקה עליהם ומנה בכללם מחוסר כפורים. ואי אפשר להלום כן שהרי נתבאר פעמים ושלש שאין חיוב במחוסר כפורים לדעת רבינו שאין נקרא טמא אלא טבול יום וכאשר ביאר בפירוש פ"ד מהלכות אלו. לכך נראה דע"כ ט"ס יש שם [329] וצריך למנות במקומה יתר בגדים ולשנותה אצל מחוסר בגדים והרי בסוף פ' זה מונה רבינו שמונה עשר פסולים לעבודה ומונה מחוסר בגדים ויתר בגדים בשנים. והתם נמי למה ימנה אותם באחת. אלא ע"כ כאשר כתבתי. ומיתה אית בתרוייהו כאשר נתבאר במקומו דשוים הם וכך לי יתר כמו מחוסר וכמו זר נחשבו. ודע שגם בלא רחוץ ידים ורגלים אין בו מלקות דמיתה שלו מכלל עשה הוא. [330] ומ"מ נ"מ במה שחייב גם עליו. שאם לקה משום טומאה ונפטר מן המיתה וגם לקה משום מחוסר בגדים ונפטר, [331] עדיין חיוב מיתה משום משמש בלא קדוש ידים ורגלים ובזר אינו לוקה אלא משום זרות כי כל הציווים ואזהרות לכהנים הם לא לזרים:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' איכא למידק למה נקיט הכא מחו"כ אי לאשמעינן דטומאה חיילא עלי' פשיטא דאטבול יום חיילא שאינו טהור. כ"ש אמחוסר כפורים שכבר הערב שמשו ואינו מחוסר אלא הבאת קרבנות. ואי לאשמעינן דחייב משום מחו"כ שעבד. אין זה דעת רבינו שהרי כתב בפ"ד שהוא פטור. וי"ל דפטור אותו ממיתה בי"ד אבל עדיין חייב מלקות. [332] בהשגות א"א ובתוספ' דזבחים כו' ורבינו פסק הלכה בכמה מקומות דאיסור חל על איסור באיסור כולל ומוסיף ובת אחת. ואותה תוספ' אינה הלכה דאתיא כמ"ד אין איסור חל על איסור. אלא דקשיא לי בשלמא טומאה חיילא שפיר על טבול

[327] לעיל פ"ד ה"ד.
[328] במרכבת המשנה כוון לזה יעו"ש.
[329] הביא דבריו הכס"מ שם פי"ט מסנהדרין ה"ב.
[330] ע' במרכבת המשנה מ"ש בזה.
[331] כזה כתבו התוס' שבועות י"ז ע"א.
[332] זה חידש דין בדעת הרמב"ם לעיל פ"ד ה"ד דמ"ש דמחו"כ ששימש פטור, הוא רק ממיתה ולא ממלקות וע' במהר"י קורקוס שם ובכס"מ פ"ג ה"ט שהעירו ממ"ש הרמב"ם בפי"ח מפסהמ"ק הי"ד דמחו"כ שאכל קדש לוקה יעו"ש. ולמ"ש הרדב"ז א"ש דגם מחו"כ ששימש לוקה. אמנם גבי ביאת מקדש כתב הרמב"ם בפ"ג ה"ט דמחו"כ שנכנס לעזרת ישראל אעפ"י שאינו לוקה כו' יעו"ש וצ"ב ואכ"מ.

יום ומחו"כ. אלא מחוסר כפורים היכי חייל אטבול יום. וי"ל דה"ק טבול יום [333] או מחוסר כפורים שנטמא ומחוסר בגדים חייל שפיר על הטומאה מגו דכולל שאר הכהנים הטהורים חייל נמי אטמאים ושלא רחוץ ידים ורגלים מגו דכולל אפי' מי שהוא לבוש בגדי כהונה חייל נמי אמחוסר בגדים ואטומאה ולפיכך חייב על כל אחת ואחת:

ואם הי' זר כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל וא"ת אמאי לא מחייב נמי משום שנכנס טמא למקדש שהרי חייב כרת וכל חייבי כריתות לוקין. [334] כבר תירץ הרב ז"ל קושיא זו בפ"ד כגון שניטמא בעזרה ויצא בקצרה וביציאתו הי' צנור בידי' והפך בו אבר על האש במזבח וקרב שריפתו שכל קירב עבודה הרי הוא כעבודה עכ"ל. ואין הכי נמי שאם נכנס בטומאה ועבד חייב שתים אחת משום זר שעבד ואחת משום טמא שנכנס למקדש:

הלכה יב

זר ששימש בשבת חייב משום זרות ומשום שבת כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל ביבמות פ' ד' אחין [335] נחלקו ר' חייא ובר קפרא בזר ששימש בשבת ובע"מ ששימש בטומאה. וזר שאכל מליקה דר"ח סבר חייב שתים ובר קפרא סבר שאינו חייב אלא אחת. ובתחלה העמידו מחלוקתם באיסור כולל אליבא דר' יוסי. וביארו מאי איסור כולל איכא בשלמא זר כו' בע"מ כו' אלא מליקה בת אחת משכחת לה בכולל לא משכחת לה. ומכח קושיא זו העמידו דבאיסור בת אחת הוא דפליגי ואליבא דר' יוסי וביארו מאי איסור בת אחת איכא זר ששימש בשבת כגון דאייתי שתי שערות בשבת דהויא לי' זרות ושבת בהדי הדדי. בע"מ כגון שחתך אצבעו בסכין טמאה, וזהו שכתב בהשגות א"א שתיהם שבאו עליו בבת אחת כו'. ומ"מ לק"מ על רבינו דהא כיון דקי"ל איסור חל על איסור בין בכולל בין במוסיף בין בבת אחת אין אנו צריכים לפרש אותם בב"א. ותו שהרי עד כאן לא אדחי ההוא אוקמתא אלא משום זר שאכל מליקה אבל בזר ששימש בשבת. ובע"מ בטומאה שפיר מתוקמא בלא בת אחת ומשכחת כולל כאשר נתבאר. וא"כ הדבר ברור דבכל גונא חייב שתיים. ובר מכל דין והרי בגמ' הקשו לבר קפרא דעריב מליקה בהדייהו ואסקוה בתיובתא למימרא דבאיסור כולל הוא דפליגי ותרתי לחוד אתנייה רבי ואיהו מדעתיה עריב מליקה בהדייהו. וא"כ כר' חייא קי"ל בשני אלו ומשום כולל ואין צריך בהם לבת אחת. ומעתה איני מבין כוונת הר"א ז"ל שהצריך בהם בת אחת, והקשו בתוספ' כו'

[333] כוון לזה באור שמח וכתב עוד עפ"ד הראב"ד פ"ד דשבועות בנשבע שלא יאכלנה היום וחזר ונשבע שלא יאכל, דכיון דהוי מוסיף בזמן הוי מוסיף יעו"ש וה"ה טבו"י שנעשה מחו"כ דאף שיערב שמשו מ"מ כל זמן שלא יביא קרבנותיו יהי' אסור והוי מוסיף בזמן וכאן גם הרמב"ם שם מודה יעו"ש.

[334] ע' במל"מ הלכה ט"ו אריכות אי יש איסור כניסה לזר בלא עבודה יעו"ש היטב וע"ע תוס' סנהדרין פ"א ע"א ד"ה ולא. וברש"ש ספ"ק דכלים.

[335] ל"ג ע"ב.

למה נקט זר בשבת. ובע"מ בטומאה. והוי מצי למינקט זר בשבת וזר בטומאה ותירצו דלא הוזהרו על הטומאה אלא כהנים דכתיב דבר אל אהרן ואל בניו וינזרו וגו' וכאשר נתבאר למעלה:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' בהשגות א"א שתיהם שבאו עליו כו'. ונראה שרצה הרב ז"ל להעמידה אפי' אליבא דהנך תנאי דפליגי דאין איסור חל על איסור אלא בבת אחת. אבל להנך תנאי משכחת לה דזר קודם לשבת הי' מותר לעשות מלאכה ואסור לעבוד עבודה כשנכנס השבת. מגו דאיתוסיף עליו איסור כל מלאכה איתסר נמי משום עבודה דמקדש:

וכן בעל מום ששימש בטומאה כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל חייב משום טומאה ומשום בע"מ שהרי כשהי' בע"מ טהור הי' מותר ליכנס בעזרת הכהנים ולאכל בקדשים. נטמא מגו דאיתוסיף עליו שאסור ליכנס למקדש ולאכול קדשים נתוסף עליו נמי משום טמא שעבד. ואם נטמא ואח"כ נעשה בע"מ בכה"ג איצטרכינן למה שכתב הראב"ד ז"ל כגון שבאו בבת אחת:

הלכה יג

כל כהן שעבד עבודה זרה בין בשוגג בין במזיד כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל פ' בתרא דמנחות [337] אמר רב יהודה כהן ששחט לע"ז קרבנו לריח ניחוח. אמר רב יצחק [336] מאי קראה יען אשר ישרתו אותם לפני גילוליהם והי' לבית ישראל למכשול עון על כן נשאתי ידי עליהם נאם ה' אלהים ונשאו עונם. וכתיב בתריה ולא יגשו אלי לכהן לי. אי עבד שירות אין. שחיטה לאו שירות הוא. ונחלקו עוד שם בשגג בזריקה ר"נ אמר קרבנו ריח ניחוח. ר"ש אמר אין קרבנו ריח ניחוח כו'. נעשה כומר לע"ז אר"נ מנא אמינא לה דתניא כהן שעבד ע"ז ושב קרבנו ריח ניחוח. במאי אלימא בשוגג שב ועומד הוא. אלא פשיטא במזיד ואי בזריקה כי שב מאי הוי הא עבד לה שירות. אלא בשחיטה. ור"ש אמר לעולם בשוגג. וה"ק אם שב מעיקרו דכי עבד בשוגג עבד קרבנו ריח ניחוח. עוד נחלקו בהשתחוה לע"ז ר"נ אמר קרבנו ריח ניחוח ור"ש אמר אין קרבנו כו' עוד נחלקו בהודה לע"ז כו' ושם נתנו צריכות לכלם. והלכה כר"ש באיסורי לגבי ר"נ. הילכך הזיד בשחיטה או שגג בזריקה או השתחוה או הודה אפי' בשוגג אין קרבנו ריח ניחוח. ומה שהקלו בשחיטה לפי שאינה עבודה שהרי כשרה היא בזרים:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' תנן בשלהי מנחות הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש בירושלים ואין צריך לומר לדבר אחר. כלומר אין צ"ל אם שימשו לע"ז שלא

[336] אצלינו הגירסא ר"י בר אבדימי.
[337] ק"ט ע"א.

ישמשו במקדש ומייתי לה מהך שכתב רבינו. וכתב לעיל מינה יען אשר ישרתו אותם לפני גילוליהם והיו לבית ישראל וגו' וכתיב בתריה ולא יגשו אלי לכהן לי:

אחד העובד אותה בשירות כגון שנעשה כומר לע"ז כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל דאמר התם הזיד בשחיטה ר"נ אמר קרבנו ריח ניחוח ור"ש אמר כו' דנעשה כומר לע"ז. וכן נחלקו במשתחוה לע"ז וכן במודה לע"ז ופסק ההלכה כר"ש. והתם בגמ' מצריכינן להו:

עבר והקריב אין קרבנו ריח ניחוח כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל הכי אמרי' התם ור"ש אמר לך לעולם בשוגג והכי קאמר אם שב מעיקרו דכי עבד בשוגג עבד קרבנו ריח ניחוח כו' דמודה ר"ש שאם הי' שוגג בשחיטה לע"ז קרבנו ריח ניחוח דאית בי' תרתי לטיבותא חדא שהוא שוגג ותו דשחיטה לאו עבודה הוא. אבל אם הי' מזיד אפי' בשחיטה או השתחוה או הודה לע"ז או אחת משאר עבודות או שנעשה כומר לע"ז בשאר שירות חוץ משחיטה. אפי' הי' שוגג אין קרבנו ריח ניחוח. דדוקא שוגג בשחיטה והקריב בדיעבד הוי קרבנו ריח ניחוח:

הלכה יד

מי שעבר ועשה בית חוץ למקדש להקרב כו'. כ' מהר"י קורקוס ז"ל גז"ש [338] הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש בירושלים. ואין צריך לומר לדבר אחר. פי' ואין צריך לומר אם שמשו לע"ז. ודקדקו שם מדקתני ואין צ"ל לדבר אחר מכלל דחוניו לאו ע"ז. ואעפ"כ אסור לכהנים שעבדו שם לעבוד במקדש כמו שלמדו שם מדכתיב אך לא יעלו כהני הבמות אל מזבח ה' בירושלים כי אם אכלו מצות בתוך אחיכם. ודין הכלים בעיא בע"ז פ' רבי ישמעאל [339] ואיפשיטא שאסורין כדברי רבינו. ולמד רבינו דדוקא לכתחילה אסור. אבל עבודה לא חלל. דאי לא לימא דעדיפא מינה. אלא ודאי אין לנו אלא מה שפירשו דהא לאו ע"ז גמורה היא. ואיסור תורה אין כאן לחלל עבודה. ולמאי דלא איתמר לא איתמר:

והרר"ד ן' זמרא ז"ל כ' משנה שם הכהנים ששמשו בבית חוניו לא ישמשו במקדש בירושלים. ואיפלגי ר"מ ור"י. אם הי' מקרב לשם ע"ז. או לשם שמים, וקרא מסייע לי' לר"י דכתיב והי' ביום ההוא יהי' מזבח לה' בתוך ארץ מצרים. ולפיכך פסק כר"י דלאו בית ע"ז הוי. ויראה לי שאם עבד כהן ששימש שם במקדש לא פסל. מדאיפלוגי בהך סוגיא בכל הנך דלעיל אי הוי קרבנו לריח ניחוח. ובהך דכהנים ששימשו בבית חוניו לא פליגי. משמע דלכ"ע קרבנו ריח ניחוח בדיעבד:

[338] שם במנחות.
[339] נ"ב ע"ב.

הלכה טו

נמצא כל הפסולים כו'. כ' הרר"ד ן' זמרא ז"ל כ"ז מבואר ממה שקדם וכן דרכו של הרב ז"ל לקבוע מנין ולכלול בו כללים לסייע אל הזכירה שהוא ז"ל חבר חיבור זה כדי שילמדו אותו על פה:

ומהר"י קורקוס ז"ל כתב סימן להם וח"י בהם כי בהשמר מהם יזכה האדם לחיי העולם הזה וחיי העולם הבא: